

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

სამშენებლო ენციკლოპედიური ლექსიკონი

ტომი II

დ - ლ

პროფესორ დავით გურგენიძისა და პროფესორ თამაზ ხმელიძის
საერთო რედაქციით

დამტკიცებულია საქართველოს
ტექნიკური უნივერსიტეტის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს
მიერ. 05.07.2019, ოქმი №2

თბილისი

2019

უკ 030.8:624

სამშენებლო ენციკლოპედიურ ლექსიკონში თავმოყრილი და გადამუშავებულია 16018 ტერმინი, რომლებიც ეხება სამშენებლო საქმესა და მასთან მონათესავე მიმართულებებს, როგორებიცაა: არქიტექტურა, ხუროთმოძღვრება, საკულტო და საერო ნაგებობები, წყლის ინჟინერია, მენეჯმენტი, ეკონომიკა, უსაფრთხოება, სეისმომდეგობა, მექანიკა, საგანგებო სიტუაციები, გეოინჟინერია, მეტალურგია, ბიზნესი, კომპიუტერული მეცნიერება და სხვ. ტერმინების დიდ ნაწილს თან ახლავს ეტიმოლოგიური კვლევები, რომელთა ბაზისად აღებულია ოქსფორდის უნივერსიტეტის მასალები. ტერმინის განმარტების სრულყოფილად აღქმისათვის ლექსიკონში ჩართულია ფერადი სურათები და ნახაზები, რომელთა რაოდენობა შეადგენს 4770 ერთეულს. ლექსიკონის მოცულობაა 5 ტომი.

ნაშრომი მომზადებულია საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამშენებლო ფაკულტეტზე. ძირითადი ავტორების გარდა მასში მონაწილეობდა ფაკულტეტის 43 პროფესორი და სტუდენტი, აგრეთვე სხვა ორგანიზაციების 6 წარმომადგენელი.

ნაშრომის მიზანია ქართველ მშენებლებს მიაწოდოს მშენებლობასთან დაკავშირებული ტერმინების თანამედროვე განმარტებები, ხოლო პროფესიონალ მკვლევრებს, გამომცემლებს და, ზოგადად, ლექსიკოგრაფიითა და ლექსიკოლოგიით დაინტერესებულ პირებს მისცეს ქართველ მშენებლებთან უშუალო დიალოგის შესაძლებლობა.

ლექსიკონი განკუთვნილია მშენებელი ინჟინრების, სტუდენტების, არქიტექტორების, სამუშაოთა მწარმოებლების, ექსპერტების, ბიზნესმენების, საჯარო რეესტრის, სანოტარო ბიუროების, ადვოკატების, სასამართლოების, სამინისტროების, ქალაქებისა და მუნიციპალური სამსახურების, ჟურნალისტების, მშენებელი მუშებისა და ყველა დაინტერესებული პირისათვის.

სარედაქციო კოლეგია:

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტიდან: გურამ აბაშიძე – პროფესორი; თამაზ ბაციკაძე – პროფესორი; ზურაბ გასიტაშვილი – პროფესორი; **ზურაბ გედენიძე** – პროფესორი; გინა გურუშიძე – პროფესორი, ალექსანდრე გრიგოლიშვილი – ინჟინერ-ენერგეტიკოსი; დავით გურგენიძე – პროფესორი (თავმჯდომარის მოადგილე); როინ იმედაძე – პროფესორი; ლევან კლიმაშვილი – პროფესორი (თავმჯდომარე); რევაზ მახვილაძე – პროფესორი; ელგუჯა მეძმარიაშვილი – აკადემიკოსი; ქეთევან ქორქია – ასოცირებული პროფესორი; მალხაზ წიქარიშვილი – პროფესორი; თამაზ ხელიძე – პროფესორი (თავმჯდომარის მოადგილე).

ბელოსტოკის ტექნიკური უნივერსიტეტიდან (პოლონეთის რესპუბლიკა): ლებ დზიენისი – პროფესორი, ბელოსტოკის ტექნიკური უნივერსიტეტის რექტორი; ანატოლი გურინოვიჩი – პროფესორი.

მეცნიერ-კონსულტანტები:

არჩილ ფრანგიშვილი – აკადემიკოსი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის რექტორი; **ნანა მაჭავარიანი** – პროფესორი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის დირექტორი; **ბაკურ გულუა** – ინჟინერ-მშენებელი, საქართველოს საპატრიარქოს განვითარების ცენტრის ხელმძღვანელი; **ავთანდილ სილაგაძე**, აკადემიკოსი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საერთაშორისო ეკონომიკისა და ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორიის კათედრის ხელმძღვანელი.

რეცენზენტები: საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამშენებლო

ფაკულტეტის პროფესორი **არჩილ მოწონელიძე**,

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის საინჟინრო

ეკონომიკის, მედიატექნოლოგიებისა და სოციალურ

მეცნიერებათა ფაკულტეტის პროფესორი **ვაჟა პაპასვირი**

© საგამომცემლო სახლი `ტექნიკური უნივერსიტეტი`, 2019

IՅBN 978-9941-28-496-0 (ყველა ტომი)

IՅBN 978-9941-28-497-7 (პირველი ტომი)

ჰტტპ://წწწ.გტუ.გე

ყველა უფლება დაცულია. ამ წიგნის არც ერთი ნაწილის (იქნება ეს ტექსტი, ფოტო, ილუსტრაცია თუ სხვა) გამოყენება არანაირი ფორმით და საშუალებით (იქნება ეს ელექტრონული თუ მექანიკური) არ შეიძლება გამომცემლის წერილობითი ნებართვის გარეშე.

საავტორო უფლებების დარღვევა ისჯება კანონით.

წიგნში მოყვანილი ფაქტების სიზუსტეზე პასუხისმგებელია ავტორი/ავტორები.

ავტორის/ავტორთა პოზიციას შეიძლება არ ემთხვეოდეს საგამომცემლო სახლის პოზიცია.

ავტორები და შემდგენლები:

თამაზ ხმელიძე – პროფესორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

დავით გურგენიძე – პროფესორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

ლევან კლიმიაშვილი – პროფესორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

კახაბერ ხმელიძე – დამოუკიდებელი მკვლევარ-დიზაინერი

Georgian Technical University

Building Encyclopedic Dictionary

Volume II

D – L

Under the general editorship of

Professor David Gurgенidze and Professor Tamaz Khmelidze

Approved by Editorial-
Publishing Council of
Georgian Technical University
05.07.2019, №2

Tbilisi
2019

UDC 030.8:624

The Building Encyclopedic Dictionary features and processes 16018 terms related to civil engineering and close fields such as: architecture, religious and civil buildings, water engineering, management, economics, security, seismicity mechanics, emergency situation, geo-engineering, metallurgy, business, computer science and others. The majority of terms have undergone etymological researches based on Oxford University material. In order to perfectly perceive the term, the dictionary is provided with 4770 colored photos and drafts. The number of volumes of the dictionary is 5.

The Encyclopedic Dictionary is made ready at the faculty of Civil Engineering. Besides the chief authors, 43 professors and students of the faculty participated in the work, as well as 6 representatives of different institutions.

The objective of the dictionary is to provide Georgian civil engineers with modern interpretation of the terms related to the sphere, whereas the professional researchers, publishers and, particularly, the people interested in lexicography and lexicology will gain the opportunity to carry on an immediate dialogue with Georgian civil engineers.

The dictionary is intended for: civil engineers, students, architectures, clerks, experts businessmen, public registry, notary bureaus, lawyers, courts, ministries, cities and municipal services, journalists, house-builders and all concerned.

Editorial Board

Georgian Technical University:

Professors: Guram Abashidze, Tamaz Batsikadze, Zurab Gasitashvili, Zurab Gedenidze, Gina Gureshidze, David Gurgendze (vice-chairman), Roin Imedadze, Levan Klimiashvili (chairman), Revaz Makhviladze, Malkhaz Tsikarishvili, Tamaz Khmelidze (vice-chairman)

Associated professors: Ketevan Korkia

Academics: Elguja Medzmariashvili

Power engineer – Aleksandre Grigolishvili

Bialystok University of Technology (Poland):

Professors: Lech Dzienis (rector of University), Anatoli Gurinovich

Consulting Scientists:

Archil Prangishvili – academician, the rector of Georgian Technical University;

Nana Machavariani – professor, the director of Arnold Chikobava Institute of Linguistics of Georgian State University;

Bakur Gulua – civil engineer, the chief of the Center of Georgian Patriarchy Development

Avtandil Silagadze – academician, the chairman of the Department of International Economics and the History of Economic Teachings at Georgian State University.

Reviewers:

Prof. Archil Motsonelidze – the Faculty of Civil Engineering – GTU,

Prof. Vasja Papaskiri – the Faculty of Engineering Economics, Media Technologies and Social Sciences – GTU

© Publishing house “Technical University”, 2019

ISBN 978-9941-28-496-0 (all volumes)

ISBN 978-9941-28-497-7 (Vol. I)

<http://www.gtu.ge>

Copyright reserved. This book cannot be used in any part of it (will it be the text, photo, illustration or others) and in any form and way (will it be electronic or mechanical) without the consent of the publisher in writing. Copyright infringement is punishable by law.

The author(s) is/are responsible for the accuracy of the facts given in the book.

The author's/s' position may not coincide with that of the publishing house.

Authors and Compilers:

Tamaz Khmelidze – Professor, Georgian Technical University

David Gurgenidze – Professor, Georgian Technical University

Levan klimiashvili – Professor, Georgian Technical University

Kakhaber Khmelidze – Freelance researcher-designer

შემოკლებანი და პირობითი აღნიშვნები

- ავიაც. - ავიაცია
- ავსტრალ. - ავსტრალია
- აზერბ. - აზერბაიჯანული
- ალპინ. - ალპინიზმი
- ამერ. - ამერიკელ ინდიელთა ენები
- ანატ. - ანატომია
- ანგლონორმ. - ანგლონორმანდიული ენა
- ანთროპ. - ანთროპოლოგია
- აიმარ. - აიმარული ენა
- არაბ. - არაბული
- არამ. - არამეული ენა
- არქეოლ. - არქეოლოგია
- არქიტ. - არქიტექტურა
- ასტრ. - ასტრონომია
- ატმ. - ატმოსფერო
- აფრ. - აფრიკანსი (ენა)
- აფრიკ. - აფრიკული ენები
- აცტიკ. - აცტიკური
- ა.შ. - ასე შემდეგ
- ახ. - ახალი
- ახ. ლათ. - ახალი ლათინური ენა
- ბაბილ. - ბაბილონური ენა
- ბერძ. - ბერძნული ენა
- ბერბერ. - ბერბერული
- ბიბლიოთ. - საბიბლიოთეკო
- ბიოლ. - ბიოლოგია
- ბოტან. - ბოტანიკა
- ბრეტონ. - ბრეტონული
- ბულგ. - ბულგარული
- ბულ. - ბულალტერია, საბულალტრო
- გადატ. - გადატანითი მნიშვნელობა
- გალ. - გალიური
- გეოგრ. - გეოგრაფია
- გეოგრ. სახ. - გეოგრაფიული სახელი
- გეოდ. - გეოდეზია
- გეოლ. - გეოლოგია
- გეომ. - გეომეტრია
- გეოფიზ. - გეოფიზიკა
- გერმ. - გერმანული

გვიანდ. - გვიანდელი
გოტიკ. - გოტიკური
გრამატ. - გრამატიკა
დაახლ. - დაახლოებით
დან. - დანიური
დიპლ. - დიპლომატია
დღ. - დღელამე
ებრ. - ებრაული
ეგვიპტ. - ეგვიპტური ენა
ე.წ. - ეგრეთ წოდებული
ეთიოპ. - ეთიოპიური
ეთნ. - ეთნოგრაფია
ეკლ. - საეკლესიო
ეკონ. - ეკონომიკა
ელექტრ. - ელექტროტექნიკა
ესპ. - ესპანური
ესპერ. - ესპერანტო
ესტონ. - ესტონური
ვაჭრ. - ვაჭრობა
ვწყ. სვ. - ვერცხლისწყლის სვეტი
ვ - ვოლტი
ვტ - ვატი
ზედსართ. - ზედსართავი სახელი
ზოოლ. - ზოოლოგია
ზოოტექ. - ზოოტექნიკა
ზღ. დ. - ზღვის დონიდან
თათრ. - თათრული
თეატ. - თეატრი
თურქ. - თურქული
იავ. - იავური
იაკუტ. - იაკუტიური
იაპ. - იაპონური
ივრ. - ივრითი
ინგლ. - ინგლისური
ინდ. - ინდური
ინფორ. - ინფორმატიკა
ინუიტ. - ინუიტური
ირან. - ირანული
ისლანდ. - ისლანდიური
ისტ. - ისტორიული
იტალ. - იტალიური ენა

კდ. - კანდელა
კატალ. - კატალონიური ენა
კელ. - კელვინი
კარიბ. - კარიბული
კელტ. - კელტური
კორნ. - კორნული ენა (ან კორნუოლური ენა)
კეჩ. - კეჩუა
კვ - კილოვოლტი
კვმ - კვადრატული მეტრი
კვტ - კილოვატი
კინემატ. - კინემატოგრაფია
კნ - კილონიუტონი
კნინ. - კნინობითი
კომერც. - კომერციული
კომპ. - კომპიუტერული მეცნიერება
კრებ. - კრებითი
კულინ. - კულინარია
კუნძ. - კუნძული
კჯ. - კილოჯოული
ლათ. - ლათინური
ლაკ. - ლაკური
ლინგვ. - ლინგვისტიკა
ლიტ. - ლიტერატურა
ლოგ. - ლოგიკა
მათემ. - მათემატიკა
მალ. - მალაიური ენა
მალგაშ. - მალგაშური
მამრ. - მამრობითი
მანქ.სთ. - მანქანა საათი
მანქ. ცვლა - მანქანა ცვლა
მანჯურ. - მანჯურიული
მგვტ - მეგავატი
მგპც - მეგაპერცი
მდედრ. - მდედრობითი
მდ. - მდინარე
მეგრ. - მეგრული
მედიც. - მედიცინა
მეტალ. - მეტალურგია
მემცენ. - მემცენარეობა
მექ. - მექანიკა
მთ.-მად. - სამთამადნო საქმე

მითოლ. - მითოლოგია
მინერ. - მინერალოგია
მისთ. - მისთანები, მისთანათა
მკმ. - მიკრომეტრი
მკრ. - მიკრონი
მონლ. - მონღოლური
მოძვ. - მოძველებული
მქკ - მარგი ქმედების კოეფიციენტი
მრ.რ. - მრავლობითი რიცხვი
მრეწვ. - მრეწველობა
მუს. - მუსიკა
მშენ. - მშენებლობა
მ.შ. - მათ შორის
მხ.რ. - მხოლოდითი რიცხვი
ნ - ნიუტონი
ნანომ. - ნანომეტრი
ნათეს. - ნათესაობითი ბრუნვა
ნაწილ. - ნაწილაკი
ნიდერლ. - ნიდერლანდური
ოპტ. - ოპტიკა
ორიგ. - ორიგინალი
ნორვეგ. - ნორვეგიული
პ. - პიკო
პალეონტ. - პალეონტოლოგია
პედაგ. - პედაგოგიკა
პეტროგრ. - პეტროგრაფია
პოეტ. - პოეტური
პოზ. - პოზიცია
პოლიგრ. - პოლიგრაფია
პოლინეზ. - პოლინეზიური ენები
პოლიტ. - პოლიტიკური
პოლონ. - პოლონური
პორტუგ. - პორტუგალიური
პროვანს. - პროვანსული
პფ. - პიკოფარადი
რად. - რადიანი
რკ.ბ. - რკინაბეტონი
რუმინ. - რუმინული
რუს. - რუსული
ს. - სოფელი
სავარ. - სავარაუდო

საზღვ. - საზღვაო
სამართ. - სამართალი
სამოქ. - სამოქალაქო
საფინ. - საფინანსო
ს.გ. - სამხრეთ განედი
სერბ. - სერბული
სამხ. - სამხედრო
სანსკ. - სანსკრიტი
საპირისპ. - საპირისპირო
საუკ. - საუკუნე
სთ. - საათი
სითბ. - სითბური
სინჰ. - სინჰალური
სკანდ. - სკანდინავიური
სომხ. - სომხური
ს. მეურნ. - სოფლის მეურნეობა
სპარს. - სპარსული
სპეც. - სპეციალური
სპორტ. - სპორტული
ტექ. - ტექნიკური
ტექნ. - ტექნიკა
ტიბეტ. - ტიბეტური
ტოპოგრ. - ტოპოგრაფია
ტუნგუს. - ტუნგუსური
უარყ. - უარყოფითი
უკრ. - უკრაინული
უმართებ. - უმართებულო
უნგრ. - უნგრული
ფ. - ფარადი
ფარმაკ. - ფარმაკოლოგია
ფიზ. - ფიზიკა
ფიზიოლ. - ფიზიოლოგია
ფილოს. - ფილოსოფია
ფინ. - ფინური
ფინანს. - ფინანსები
ფინიკ. - ფინიკიური
ფლამანდ. - ფლამანდიური
ფოტოგრ. - ფოტოგრაფია
ფრანგ. - ფრანგული
ფსიქ. - ფსიქოლოგია
ქ. - ქალაქი

ქართ. - ქართული
ქიმ. - ქიმია
ყაზახ. - ყაზახური
შემოკლ. - შემოკლებით, შემოკლებული
შვედ. - შვედური
შოტლ. - შოტლანდიური
შუაგერმ. - შუაგერმანული
შუაინგლ. - შუაინგლისური
შუაფრანგ. - შუაფრანგული
შუასაუკუნ. - შუასაუკუნეების
ჩ.გ. - ჩრდილოეთ განედი
ჩეხ. - ჩეხური
ჩინ. - ჩინური
ციმბრ. - ციმბირული
ცხ.ძ. - ცხენის ძალა
ძვ. - ძველი
ძვ. ებრ. - ძველი ებრაული
ძვ. ინგლ. - ძველი ინგლისური
ძვ. ნორვეგ. - ძველი ნორვეგიული
ძვ. ქართ. - ძველი ქართული
ძვ. ფრანგ. - ძველი ფრანგული
ძვ. წ. - ძველი წელთაღრიცხვით
ჩვ. წ. - ჩვენი წელთაღრიცხვით
წთ. - წუთი
წ. - წამი
წმ. - წმინდა
წწ. - წელიწადი
წ/ც - წყალცემენტი
ხევს. - ხევსურეთი
ხელოვნ. - ხელოვნება
ხორვ. - ხორვატული
ჰც - ჰერცი
ჰინდ. - ჰინდი ენა
ჰოლანდ. - ჰოლანდიური

ქართული ანბანი

ა (ან)	მ (მან)	ლ (ლან)
ბ (ბან)	ნ (ნარ)	ყ (ყარ)
გ (გან)	ო (ონ)	შ (შინ)
დ (დონ)	პ (პარ)	ჩ (ჩინ)
ე (ენ)	ჟ (ჟან)	ც (ცან)
ვ (ვინ)	რ (რაე)	ძ (ძილ)
ზ (ზენ)	ს (სან)	წ (წილ)
თ (თან)	ტ (ტარ)	ჭ (ჭარ)
ი (ინ)	უ (უნ)	ხ (ხან)
კ (კან)	ფ (ფარ)	ჯ (ჯან)
ლ (ლას)	ქ (ქან)	ჰ (ჰაე)

ბერძნული ანბანი

A, α (ალფა)	N, ν (ნიუ)
B, β (ბეტა)	Ξ, ξ (ქსი)
Γ, γ (გამა)	O, ο (ომიკრონი)
Δ, δ (დელტა)	Π, π (პი)
E, ε (ეფსილონი)	P, ρ (რო)
Z, ζ (ძეტა)	Σ, σ (სიგმა)
Θ, θ (თეტა)	T, τ (ტაუ)
I, ι (იოტა)	Υ, υ (იფსილონი)
K, κ (კაპა)	Φ, φ (ფი)
Λ, λ (ლამბდა)	X, χ (ხი)
M, μ (მიუ)	Ψ, ψ (ფსი)
	Ω, ω (ომეგა)

ლათინური ანბანი

A, a (ა)	N, n (ენ)
B, b (ბე)	O, o (ო)
C, c (ცე)	P, p (პე)
D, d (დე)	Q, q (ქუ)
E, e (ე)	R, r (ერ)
F, f (ფე)	S, s (ეს)
G, g (გე)	T, t (ტე)
H, h (ჰაჰ)	U, u (უ)
I, i (ი)	V, v (ვე)
J, j (ჯი)	W, w (დუბლ-ვე)
K, k (კა)	X, x (იქს)
L, l (ელ)	Y, y (იგრეკ)

M, m (ემ)

Z, z (ზეტ)

დააზოტება (ნიტრირება) – ლითონის დეტალების ზედაპირის გაჯერება აზოტით, მისი სისაღისა და კოროზიამედეგობის გასადიდებლად.

დანოდება – 1. ელექტროქიმიური დაჟანგვა; 2. დამცავი ჟანგის ფურჩის წარმოქმნა ლითონის ზედაპირზე ელექტროლიზით, რაც ლითონს კოროზიისგან იცავს.

დარმირება – მასალის ან კონსტრუქციის ფიზიკურ-მექანიკური თვისებების გაძლიერება სხვა უფრო მაგარი მასალით (მაგ., ბეტონის ნაკეთობის გაძლიერება ფოლადის არმატურით; დაწებებული ხის კოჭის გაძლიერება მინაპლასტიკის არმატურით და სხვ.).

დაფრაკება – იხ. დაბრეცა.

დაბა – 1. ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული საქართველოში, ქალაქის ტიპის დასახლებული პუნქტი. ფუნქციის მიხედვით არსებობს მუშათა, საკურორტო, სააგარაკო და სხვა ტიპის დაბები. დაბა ძველი ქართული ტერმინია დასახლებული პუნქტის მნიშვნელობით. "დაბა"-ს ფუძის შემცველი ბევრი ტოპონიმია საქართველოში: დაბა (ბორჯომის მუნიციპალიტეტი), ახალდაბა, ყველდაბა, დაბაძველი, გარდაბანი (გარე დაბანი), უდაბნო (მრავალმნიშვნელოვანი, ე.ი. დაუსახლებელი ადგილი) და სხვ.; 2. ძვ. მომცრო ქალაქი.

დაბალასტება – რკინიგზის ხაზზე ბალასტის ჩაწყობაზე, გამოცვლასა და რემონტზე გაწეული სამუშაოები, რომელიც ხელს უწყობს რკინიგზის ლიანდაგისა და მოძრავი შემადგენლობის შენახვას.

დაბალი აქტივობის რადიოაქტიური ნარჩენი – რადიოაქტიური ნარჩენი, რომელიც აღემატება რეგულირებიდან ამოღების დონეს და შეიცავს ხანგრძლივი სიცოცხლის მქონე შეზღუდული რაოდენობის რადიონუკლიდებს ან მოკლე სიცოცხლის მქონე რადიონუკლიდებს მაღალი კონცენტრაციით.

დაბალი ძაბვის დანადგარი – ელექტროდნადგარი ნომინალური ძაბვით 36-დან 400 ვ-ის ჩათვლით.

დაბალსართულიანი საცხოვრებელი დასახლება – დასახლება, სადაც საცხოვრებელი სახლების სიმაღლე არ აღემატება 4 სართულს.

დაბახანა – ტყავის დასამუშავებელი სახელოსნო ძველ თბილისში.

დაბეტონება ზამთრის პირობებში – ზამთარში დაბეტონებულმა ბეტონმა უნდა მიიღოს ისეთი სიმტკიცე, რომელიც საკმარისი იქნება მისი განყალიბების, ნაწილობრივი დატვირთვისა და ზოგჯერ ნაგებობის სრული დატვირთვისათვის. ბეტონის ადრეულ ასაკში გაყინვა იწვევს სიმტკიცის მნიშვნელოვან შემცირებას ნორმალურად გამაგრებულ ბეტონთან შედარებით. ეს

იმით აიხსნება, რომ ახალჩაწყობილი ბეტონი გაჟღენთილია წყლით, რომელიც გაყინვისას ფართოვდება, ანგრევს კავშირს შემვსების ზედაპირსა და ნაკლებად გამაგრებულ ცემენტის ქვას შორის. ადრეული გაყინვა მნიშვნელოვნად ამცირებს ბეტონის შეჭიდულობას არმატურასთან. როგორი მეთოდითაც არ უნდა ხდებოდეს დაბეტონება, აუცილებელია მისი გაყინვისაგან დაცვა, სანამ არ მიიღებს მინიმალურ სიმტკიცეს, რომელიც უზრუნველყოფს წინააღმდეგობას ყინულის დაწნევის მიმართ და შემდეგში დადებით ტემპერატურაზე შეინარჩუნებს გამაგრების უნარს, ძირითადი თვისებების მნიშვნელოვანი გაუარესების გარეშე. სწრაფმყარებადი მაღალი მარკის ცემენტის გამოყენების შემთხვევაში ბეტონის გამაგრების დრო მცირდება დაახლოებით 1,5-ჯერ. თუ ბეტონს წაეყენება მაღალი მოთხოვნები ყინვამდეგობაზე და წყალუქონალობაზე, მაშინ იგი გაყინვისაგან დაცული უნდა იყოს საპროექტო სიმტკიცის მიღწევამდე, რადგან გაყინვამ შეიძლება შესამჩნევად არ იმოქმედოს კუმშვის სიმტკიცეზე, მაგრამ შესაძლებელია რამდენადმე დაარღვიოს ბეტონის სტრუქტურა და გააუარესოს მისი თვისებები. ზამთარში დაბეტონებისას საჭირო სიმტკიცის მისაღებად აუცილებელია ბეტონის გამაგრების თბილი და ტენიანი გარემოს შექმნა, რომელიც მიიღწევა ორი ხერხით: პირველი – ბეტონის სითბოს შიგა მარაგის გამოყენებით; მეორე – ბეტონისათვის დამატებითი სითბოს გარედან მიწოდებით. პირველი მეთოდის დროს იყენებენ მაღალი სიმტკიცის სწრაფმყარებადი პორტლანდცემენტს, ცემენტის გამაგრების დამაჩქარებელ ქიმიური დანამატს – კალციუმის ქლორიდს, ამცირებენ წყლის ხარჯს ბეტონის ნარევი და მაკლასტიფიცირებელი და ჰაერჩამთრევი დანამატის შეყვანით შეამკვრივებენ მაღალი სიხშირის ვიბრატორით. ბეტონში სითბოს შიგა მარაგის შექმნა შეიძლება, აგრეთვე, მისი კომპონენტების (შემვსები, წყალი) გათბობით. გარდა ამისა, გამაგრებად ბეტონში სითბო გამოიყოფა იმ ქიმიური რეაქციის შედეგად, რომელიც მიმდინარეობს ცემენტსა და წყალს შორის. ამ სითბოს შესანარჩუნებლად ბეტონის ღია ნაწილს ფარავენ იზოლაციით (მინერალური ბამბა, ქაფპლასტი, ნახერხი, წიდა და სხვ.), რომლის სისქე განისაზღვრება თბოტექნიკური გაანგარიშებით. თხელი კონსტრუქციის ან ცუდი თბოიზოლაციის, აგრეთვე ძლიერი ყინვის დროს, დაბეტონება ხდება სითბოს გარედან მიწოდებით, რომლის სამი სახე არსებობს: გათბობა ორქლით, ელექტროდენითა და ჰაერით. გარდა აღწერილი მეთოდებისა, ზამთარში დაბეტონების მარტივი და ეკონომიკური საშუალება არსებობს – ქიმიური მარილების გამოყენება (კალციუმის ქლორიდი, ნატრიუმის ქლორიდი, ნატრიუმის ნიტრატი და პოტაში). მარილები ამცირებს წყლის გაყინვის წერტილს და უზრუნველყოფს ბეტონის ყინვაში გამაგრებას, თუმცა ეს მეთოდი ხშირად მიუღებელია, რადგან მარილი იწვევს არმატურისა და ზოგჯერ ბეტონის კოროზიასაც.

დაბეტონება წყალქვეშ – ბეტონის სამუშაოების წარმოების პროცესი, რომლის დროსაც ნარევი მიეწოდება წყალქვეშ. ბეტონის ნარევი გადაადგილდება მილებში ან ბადიაში. ხშირ შემთხვევაში მილებით მიეწოდება მხოლოდ ცემენტის ხსნარი, ხოლო მსხვილი შემავსებელი წყლის ქვეშ წინასწარ არის ჩაყრილი ყალიბში (ე.წ. "აღმავალი ნარევის" მეთოდი). დ. წ. მიმართავენ ჰიდროტექნიკური ნაგებობის წყლისქვეშა ნაწილის აგების ან რემონტის დროს.

დაბინძურება – 1. ბუნებრივ გარემოში ისეთი ნივთიერების გამოყოფა, რომელიც ბუნებისათვის არაა დამახასიათებელი (გოგირდისა და აზოტის ოქსიდები, ტყვია და სხვ.); 2. ჰაერის, წყლისა და ნიადაგის დანაგვიანება მავნე ნივთიერებებით. დაბინძურების ძირითადი მიზეზი ადამიანთა უპასუხისმგებლო საქმიანობაა.

დაბინძურება ენერგეტიკული – სამშენებლო, ენერგეტიკის, კავშირგაბმულობის, ტრანსპორტის ობიექტების, სამრეწველო რეგიონების, ქალაქების, დასახლებული პუნქტების

მიერ გამოყოფილი ბუნებრივი გარემოს დამაბინძურებელი ენერგეტიკული წყაროების ერთობლიობა. დ. ე. მიეკუთვნება, აგრეთვე, ვიბრაციული და აკუსტიკური ზემოქმედება, ელექტრომაგნიტური ველები, რადიო-, ტელე- და რადიაციული გამოსხივებების ზემოქმედება.

დაბინძურება მიწის საფარის – დედამიწის ქერქის ზედა ფენის დაზიანება სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების და მისი გამდიდრების, მშენებლობის, საყოფაცხოვრებო და სამრეწველო ნარჩენების მიწაში დამარხვის, სამხედრო სწავლების ჩატარებისა და მისთ. დროს. ნიადაგის საფარი მნიშვნელოვნად ბინძურდება ატმოსფეროში სხვადასხვა გამონაბოლქვების გაბნევის ზონებში გაჩენილი დანალექებით; სახნავი მიწები ბინძურდება სასუქის ჭარბად შეტანისას და პესტიციდების გამოყენებისას; ყოველწლიურად დედამიწის წიაღიდან იღებენ უაღრესად დიდი რაოდენობის მთის ქანს, რომელთაგან წარმოებაში მოპოვებული მოცულობის მხოლოდ 7% გამოიყენება და თუმცა ნარჩენების ნაწილი მიდის მეორეულ გადამუშავებაზე, მილიონობით ტონა ნარჩენი მაინც იყრება არაორგანიზებულ ნაგავსაყრელებზე. ნიადაგი მნიშვნელოვნად ბინძურდება ატმოსფერული ტოქსიკური ნივთიერებებით. ამ მხრივ განსაკუთრებით საშიშია ფერადი და შავი მეტალურგიის საწარმოები, რომელთა გამონაბოლქვებით გამოწვეული დაბინძურების ზონის რადიუსი 20-50 კმ-ს აღწევს, ხოლო კონცენტრაცია ზღვრულ დასაშვებს 100-ჯერ აღემატება. განსაკუთრებით, საშიშ დაბინძურებლებს მიეკუთვნება ნიკელი, ტყვია, ვერცხლისწყალი და სხვ. საშიშია ნაგავსაწვავი ქარხნების გამონაბოლქვებიც, რომლებიც შეიცავენ ტეტრაეთილტყვიას, ვერცხლისწყალს, დიოქსინებს, მაღალი ონკოგენური პოტენციის არომატულ ნახშირწყალბადებს, ვანადიუმის ნაერთებს, რადიონუკლიდებს, მჟავებსა და სხვა ტოქსიკურ ნივთიერებებს.

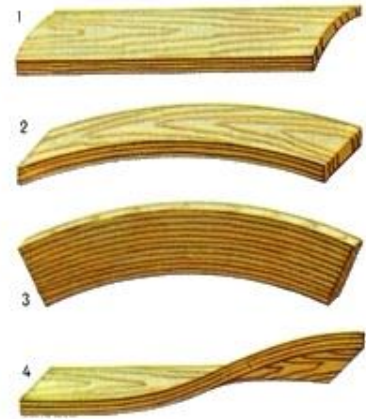
დაბინძურების ინდექსი – მაჩვენებელი, რომელიც ხარისხობრივად და რაოდენობრივად ასახავს გარემოში დამბინძურებელი ნივთიერების არსებობას და ცოცხალ ორგანიზმებზე მისი ზემოქმედების ხარისხს.

დაბირი – იხ. საკერპე.

დაბლობი – ხმელეთის ზედაპირი, სწორი ადგილი, რომლის სიმაღლე ზღვის დონიდან 200 მეტრს არ აღემატება.

დაბლოკვა – მოწყობილობა, რომელიც საშუალებას იძლევა შეჩერდეს აირის მიწოდება ან აგრეგატის ჩართვა პერსონალის მიერ უსაფრთხოების მოთხოვნების დარღვევის გამო.

დაბრეცა (მერქნის) – მერქნის სორტიმენტის ფორმის ცვლილება ჭრის, შრობის და შენახვის ოპერაციების ჩატარებისას. არსებობს მისი შემდეგი სახეები: ფენოვანი გრძივი დაბრეცა (ფიცარი ილუნება ფენის სიბრტყეში); მარტივი (დაბრეცა ხდება ფენის სიბრტყეში მარტო ერთი გალუნვით); რთული (ორი ან რამდენიმე გალუნვით, მაგ., ფოლადის ორტესებრი კოჭის დ. მდგრადობის დაკარგვის გამო); გრძივი (გალუნვა წიბოზე – ფიცარი ილუნება წიბოს მხარეზე); განივი (მასალის განივკვეთის ფორმის ცვლილება, მაგ., როდესაც სორტიმენტის განივკვეთი იღებს ღარის ან რომბის ფორმას) და ფრთიანობა – სპირალური დაბრეცა სიგრძეზე (ნახ. 1. მერქნის დაბრეცა: 1- განივი; 2-მარტივი, გრძივი ფენოვანი; 3-მარტივი, გრძივი წიბოვანი; 4-რთული, ფრთიანობა).

ნახ. 1

დაბრიკეტება – ფხვიერი (მარცვლოვანი, დამსხვრეული) მასალის დაწნეხით დამუშავების პროცესი მათგან გეომეტრიულად წესიერი ფორმის და ერთსახოვანი ნაჭრების მისაღებად.

დაბრკოლება – 1. ის რაც ხელს უშლის, წინააღობა; რაც აფერხებს ნორმალური მუშაობის რიტმს; 2. ზემოქმედება, რომელიც იწვევს სიგნალის დამახინჯებას. დაბრკოლება შეიძლება იყოს ბუნებრივი ან ხელოვნური. ბუნებრივს მიეკუთვნება: კოსმოსური ხმაური, რელიქტური გამოსხივება, დედამიწისა და მზის სისტემის ობიექტების რადიოგამოსხივება, დედამიწის ატმოსფერული დაბრკოლებები და სხვ., ხოლო ხელოვნურს: ინდუსტრიული ან სამრეწველო დაბრკოლებები – სამრეწველო დანადგარების, საყოფაცხოვრებო ელექტროხელსაწყოებისა და მისთ. გამოსხივება; კონტაქტური – გარდამავალი პროცესების დროს წარმოშობილი დაბრკოლებები; სტაციონალური – რადიოელექტრონული საშუალებების (რადიოსადგური, რადიოლოკატორი და მისთ.) მიერ წარმოშობილი დაბრკოლებები. ზოგადად, დაბრკოლების სახეები: აკუსტიკური, ატმოსფერული, დენადობის, გადაცემის, გზაზე, ელექტრული, იმპულსური, ინდუსტრიული, ინდუქციური, ლიანდაგზე, მაგნიტური, მიღების, მოძრაობის, რადიოლოკაციური, სელექციური და სხვ.

დაბრკოლება ელექტრომაგნიტური – არასასურველი ფიზიკური მოვლენის ან ელექტრული, მაგნიტური, ელექტრომაგნიტური ველის, გარე ან შიგა წყაროს ელექტრული დენის (ძაბვის) ზემოქმედება, რომლებიც არღვევენ ტექნიკური საშუალებების ნორმალურ მუშაობას ან იწვევენ ამ საშუალებების ტექნიკური მახასიათებლებისა და პარამეტრების გაუარესებას.

დაგეგმარება – შენობათა განლაგება განსაზღვრულ ტერიტორიაზე.

დაგეგმარება ანფილადური – ურთიერთდაკავშირებული სათავსების განაწილება თანამიმდევრობით ერთ ღერძზე ერთმანეთის წინ მდებარე ოთახების კარის სიმეტრიული განლაგებით.

დაგეგმარება კორიდორული – სათავსების განლაგების არქიტექტურულ-დაგეგმარებითი სქემა დერეფნის ერთ ან ორივე მხარეზე.

დაგეგმარება მოქნილი – დაგეგმარების სქემა, რომელიც ითვალისწინებს ზომების ტრანსფორმაციას, ურთიერთგანლაგებას, ცალკეული სათავსების ვერტიკალურ და ჰორიზონტალურ კონფიგურაციას შეპირობებულს ფუნქციური მოთხოვნებით.

საჭიროებისამებრ საშუალებას იძლევა დაიყოს შიგა სივრცე ტრანსფორმირებადი ელემენტებით.

დაგეგმარება ტერიტორიული – სახელმწიფო ხელისუფლების ან ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების მიერ დადგენილების მოსამზადებლად, სახელმწიფო დანიშნულების ობიექტების განსათავსებლად გარკვეულ ტერიტორიაზე. მის შემადგენლობაში აუცილებლად შედის ტერიტორიის გენერალური გეგმა ტექნიკური რეგლამენტის მოთხოვნების ჩვენებით (მიწათსარგებლობა, განაშენიანება).

დაგეგმარება ურბანული – აგლომერაციის, ქალაქისა თუ თემის სივრცითი მოწყობა. იგი უზრუნველყოფს ქალაქების, თემების ან მათი ნაწილების მდგრადი განვითარების ჩარჩო

ნახ. 1

პირობების შექმნასა და განმტკიცებას; ითვალისწინებს სოციალურ, ეკონომიკურ და გარემოს დაცვით ფაქტორებს. ისტორიულად ურბანული განვითარება ხშირად სპონტანური, ქაოტური მოვლენა იყო, ვიდრე გაწონასწორებული დაგეგმვის პროცესი, თუმცა გამიზნულად დაგეგმილი ან მართული ქალაქებისა და დასახლებების მაგალითები ანტიკურ ხანამდეც არსებობდა. ბერძენი ჰიპოდამუსი (ძვ. წ. 408) დასავლური ქალაქგეგმარების მამად ითვლება. ალექსანდრე მაკედონელის ბრძანებით მან ალექსანდრიის გეგმა შეადგინა, რაც ხმელთაშუა სამყაროს იდეალიზებული ქალაქგეგმარების ბრწყინვალე ნიმუშია. ძველი რომაელები ქალაქგეგმარებაში კონსოლიდირებულ სქემას იყენებდნენ, რომელიც სამხედრო თავდაცვისა და სამოქალაქო ხელსაყრელობისთვის იყო განვითარებული. ადრეულ რენესანსის პერიოდში გამორჩეული ქალაქი იყო ფლორენცია, რომლის ვარსკვლავის ფორმის ფორტიფიკაციას დიდი გავლენა ჰქონდა რენესანსის ქალაქგეგმარების შემდგომ განვითარებაზე. მე-19 საუკუნის ბოლოს ურბანულ დაგეგმვაზე გავლენას ახდენს ახლად ჩამოყალიბებული არქიტექტურისა და სამოქალაქო ინჟინერიის დისციპლინები, რომლებმაც თანდათან დაიწყო კოდიფიცირება რაციონალური და სტილისტური მიდგომებისა, ქალაქის პრობლემების გადაჭრაში ფიზიკური დიზაინის მეშვეობით. 1920-იანი წლებიდან არქიტექტურაში გაჩნდა მოდერნიზმი, რომელსაც მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მიეცა გასაქანი და აშენდა პირველი მოდერნისტული შენობები და მთელი უბნებიც კი (ნახ. 1. ქ. ტორონტოს ურბანული ცენტრი). ამჟამად, ყველაფრის უნიფორმულად და უნაკლოდ გარდაქმნის ნაცვლად ურბანული დაგეგმარების აქცენტი გადატანილია ინდივიდუალიზმსა და მრავალფეროვნებაზე საზოგადოებასა და ეკონომიკაში. ეს არის პოსტმოდერნისტული ერა.

დაგეგმარება ცენტრალური – დაგეგმარების სქემა, რომელიც ითვალისწინებს დიდი მთავარი სათავსის არსებობას, რომლის ირგვლივ განლაგებულია მცირე ზომის დამხმარე სათავსები.

დაგეგმვა – სამეურნეო-ორგანიზაციული ღონისძიებების განხორციელების ძირითადი მეთოდი, რომელიც მოიცავს თვით გეგმის დამუშავებას, მისი განხორციელების ორგანიზაციასა და შესრულების კონტროლს. შინაარსობრივად ის შეიძლება იყოს ოპერატიული, ტექნიკური, ეკონომიკური, ტექნოლოგიური და სხვ.

დაგეგმილი დასხივების სიტუაცია – დასხივების სიტუაცია, რომელიც წარმოიქმნება წყაროს დაგეგმილი ექსპლუატაციის ან დაგეგმილი საქმიანობის შედეგად და რომელიც იწვევს დასხივებას.

დაგეროტიპია (ფრანგ. daguerre ფრანგი მხატვარ-დეკორატორის ლუი ჟაკ მანდე დაგერის სახელის მიხედვით და ბერძ. τύπος ანაბეჭდი, გამოსახულება) – ფოტოგრაფირების ძველბურთ ხერხი; სურათს იღებდნენ იოდინი ვერცხლით დაფარულ ლითონის ფირფიტაზე.

დაგვარება – 1. საქედური რკინისაგან (ლუგვი, რკინის გადამუშავებით მიღებული რკინა) სასურველი ნივთის ზომისა და ფორმის შესაბამისი რკინის ჩამოჭრა ზოდიდან. დამატებით იხ. საქედური და ლუგვი; 2. რომელიმე სახის საქონლის მოშენება, გამრავლება; ნებისმიერი სახის მოძრავი ქონების გამრავლება; 3. ძვ. დაგუარება; ადვილად, სწრაფად შესაცვლელი რამ, მაგ., სენი, სიმხურვალე, სიგრილე და სხვ.; 4. იხ. აკლიმატიზაცია.

დაგრადუირება (დაზომაჭდევება) (ლათ. graduare განათლ. ხარისხის მიღება<gradus ხარისხი; საფეხური, ნაბიჯი; გრადუსი) – მეტროლოგიური ოპერაცია, რომლის საშუალებითაც დგინდება ზომის ან სკალის დანაყოფის მნიშვნელობა გამზომ ხელსაწყოზე და რომელსაც აქვს გასაზომი სიდიდეების მიღებულ ერთეულებთან საჭირო სიზუსტით შესაბამისობა. დ. წარმოებს უფრო ზუსტი გამზომი საშუალებების (სანიმუშო, ეტალონის) ჩვენებებით, ვიდრე დაგრადუირების ობიექტია.

დაგრუნტვა – 1. ფხვიერი ფუძის გამაგრება შემდგომი შეღებვისათვის; 2. ნივთიერება, რომელიც ედება შესაერთებელი ელემენტების ზედაპირზე მასტიკის წასმამდე ადჰეზიის გასაუმჯობესებლად.

დადაიზმი – XX საუკუნის დასაწყისის ევროპული ავანგარდის სახელოვნებო მიმართულება, რომელიც წარმოიშვა ციურინში (შვეიცარია) 1916 წელს და სწრაფადვე გავრცელდა გერმანიასა და აშშ-ში. დადაიზმი წარმოიშვა პირველი მსოფლიო ომის საშინელებების მიმართ გამოხატული უარყოფითი რეაქციებით. ეს საერთაშორისო მოძრაობა შექმნეს ნეიტრალურ შვეიცარიაში თავმოყრილმა მსახიობებმა და პოეტებმა. ის უარყოფდა ლოგიკას, მაღალფასიან უაზრობებს, უგუნურობასა და ინტუიციას. მოძრაობა შეიცავდა ვიზუალურ არტს, ლიტერატურას, პოეზიას, მხატვრულ მანიფესტებს, მხატვრულ თეორიას, თეატრს, გრაფიკულ დიზაინს და მიზანმიმართული იყო ომის საწინააღმდეგოდ ანტი-არტის კულტურული ნამუშევრებით.

დადულება – 1. ლითონის ფენის დატანა ნაკეთობის ზედაპირზე ელექტროდისა და შედულების აპარატის გამოყენებით წნევის პირობებში; 2. ფოლადის გამოსადნობ ლუმელში ქვედის სამუშაო ფენის დამზადება ფხვიერი ცეცხლგამძლე მასალის შეცხოვით ტექნოლოგიური წიდის დამატებით.

დაეკრანება – ადამიანების, ხელსაწყოების დაცვა გარეშე მავნე ზემოქმედებისაგან (მაგ., ელექტრული და მაგნიტური ველებისგან, რადიოაქტიური გამოსხივებისგან, ხმაურისა და ვიბრაციისაგან და მისთ.).

დავით გარეჯის მონასტერი (დავით გარეჯი; დავითგარეჯა; დავითის ლავრა) (ინგლ. David Gareja monastery complex) – ფეოდალური ხანის საქართველოს ერთ-ერთი თვალსაჩინო რელიგიურ-კულტურული ცენტრი, კლდეში ნაკვეთი სამონასტრო გამოქვაბულთა კომპლექსი (ნახ. 1. საერთო ხედი). მდებარეობს საგარეჯოს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე, თბილისიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთით 60-70 კმ-ში, გარეჯის სერზე. სამონასტრო კომპლექსის მცირე ნაწილი (ბერთუბანი, ჩიჩხიტური) აზერბაიჯანის ტერიტორიაზეა. კომპლექსი დაარსდა VI საუკუნის I ნახევარში ერთ-ერთი ასურელი მამის დავითის მიერ.

ნახ. 1

ნახ. 2

დავითის ლავრა გარეჯის სამონასტრო ცხოვრების ცენტრი იყო. დროთა ვითარებაში მას განშტოებები შეემატა. თანდათან ჩამოყალიბდა შორიშორს მდებარე გამოქვაბულ-მონასტერთა კომპლექსების ქსელი: "უდაბნოს" კომპლექსი მდებარეობს ლავრის ზემოთ, გარეჯის მთის სამხრეთით მიმართულ გაშიშვლებულ კლდეებში (ნახ. 2, ნახ. 3: „უდაბნოს“ კომპლექსი); აღდგომისა წამებულის" დარბაზული ეკლესია გარეჯის მთის სერზეა; მისგან სამხრეთ-აღმოსავლეთით შვიდი კილომეტრითაა დაშორებული "ბერთუბანი"; "დოდოს რქა" (ნახ. 4. ეკლესია „დოდოს რქა“) მოჩანს ლავრიდან ჩრდილო-დასავლეთით, ოთხი კილომეტრის მანძილზე; "იოანე ნათლისმცემელი" ლავრის დასავლეთითაა, მისგან 12 კილომეტრით დაშორებული (ნახ. 5. ეკლესია „იოანე ნათლისმცემელი“; "ჩიჩხიტური" თავისი დამახასიათებელი მაღალი კოშკით ლავრასა და ნათლისმცემელს შორის მთის თხემზე მდებარეობს (ნახ. 6. ეკლესია "ჩიჩხიტური"), რაც შეეხება "თეთრ სენაკებს", მდებარეობს დოდოს რქის დასავლეთით, "რომანტიული" ხევის ბოლოში; "მღვიმე" მდებარეობს ლავრის ჩრდილო-აღმოსავლეთით, ბერთუბნიდან 8-10 კმ-ის დაშორებით. ის წარმოადგენს საკმაოდ მკვრივ ქვიშა-ქვებში გამოკვეთილ დარბაზულ და ცენტრალურგუმბათიან ეკლესიათა ჯგუფს – სატრაპეზოებით, საცხოვრებელი და სამეურნეო ხასიათის სათავსებით. ზოგ მათგანში შემორჩენილია კედლის მხატვრობის ძალზე საინტერესო ნიმუშები; მღვიმის აღმოსავლეთით, იმავე ქედზე, რომელსაც „ბერების სერი“ ეწოდება გაშიშვლებულ ქვიშაქვის ფენებში ერთი-ორი კილომეტრის ინტერვალით გვხვდება კომპლექსები თითო ეკლესიით, სატრაპეზოთი და დამხმარე სათავსებით; სამონასტრო კომპლექსი "ქოლაგირი" მდებარეობს მღვიმედან ჩრდილო-აღმოსავლეთით, იმავე ბერების სერად

ნახ. 4

წოდებული ქედის ბოლოში, ექვსი კილომეტრის მანძილზე, ივრის ჭალის ნაპირას; ქოლაგირის გადასწვრივ ივრის მარცხენა ნაპირზე ხუთიოდე კილომეტრის მოშორებით მაღალი მთის კონგლომერატოვან ფლატეში სართულებად გამოკვეთილია მონასტერი "დიდი ქვაბები", რომელიც საკმაოდ ვრცელ კომპლექსს წარმოადგენს; დიდი ქვაბებიდან აღმოსავლეთით, 12 კილომეტრის მანძილზე, ივრის მარცხენა შენაკად „მწარე ხევთან“, შედარებით მცირე კლდეში

ნახ. 3

გამოკვეთილია "პატარა ქვაბებად" წოდებული მონასტერი, რომელიც მოიცავს ერთგუმბათიან ეკლესიას სატრაპეზოთი და მცირე ზომის სხვა სათავსებით. ეს მონასტერი გარეჯის მრავალმთის უკიდურესი განაპირა კომპლექსია; "ვერანგარეჯად" წოდებული მონასტერი კახეთის ხუროთმოძღვრებისათვის დამახასიათებელი რიყის ქვის წყობით ნაგები ტლანქი ფორმების მქონე დარბაზული ტიპის ეკლესიაა, რომელიც მდებარეობს დიდი ქვაბების მთის

ჩრდილოეთით ზეგანზე, რვა კილომეტრის დაშორებით; ქოლაგირიდან აღმოსავლეთით ოთხი კილომეტრის დაშორებით, მდებარეობს მცირე, თითქმის მთლიანად განადგურებული კომპლექსი ე.წ. "პირუკუღმარი". შემორჩენილია მხოლოდ რამდენიმე დამხმარე, სამეურნეო ხასიათის სათავსი.

დასავლეთიდან აღმოსავლეთის მიმართულებით გარეჯის მრავალმთის მონასტრები განლაგებულია შემდეგი თანამიმდევრობით: თეთრი უდაბნო, მრავალწყარო. წამებული, ნათლისმცემელი, ჩიხჩიტური, დოდოს რქა, უდაბნო, თეთრი სენაკები, დავითის ლავრა, ბერთუბანი, საბერეები, მღვიმე (მაღაზანა), პირუკუღმარი, ბერების სერი, ვერან-გარეჯა, ქოლაგირი, დიდი ქვაბები, პატარა ქვაბები და სატორგე (ნახ. 7. დავით-გარეჯის სამონასტრო კომპლექსის განლაგება). დავითგარეჯის სამონასტრო მშენებლობამ თავის მწვერვალს საქართველოს საერთო ეროვნულ და კულტურულ-პოლიტიკური აღმავლობის დროს, XII-XIII

ნახ. 5

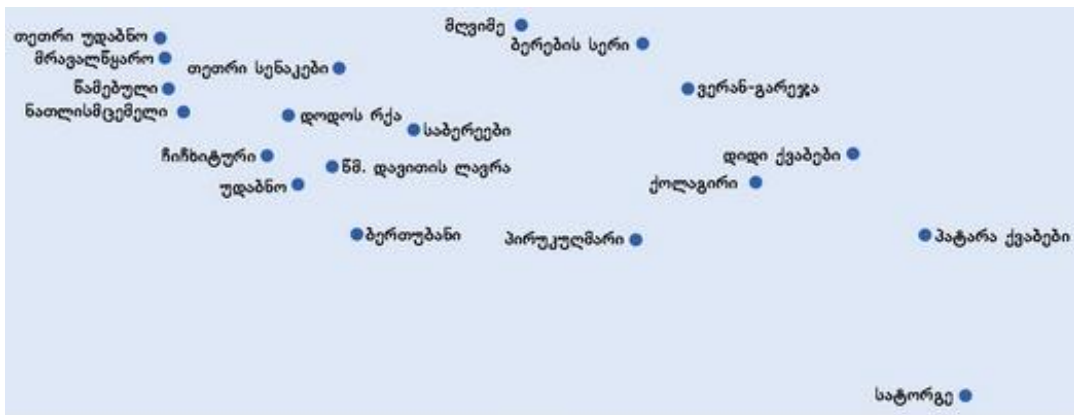
საუკუნეების მიჯნაზე მიაღწია. აქ გამოუმუშავდა სამონასტრო ცხოვრებისა და მშენებლობის საკუთარი წესი, ფრესკული მხატვრობის საკუთარი სკოლა. ამ პერიოდის დავითგარეჯას მონასტრების სახე მკვეთრად განსხვავდება ადრინდელი პერიოდის მონასტრებისაგან. მთავარ ეკლესიებსა და სატრაპეზოებში ადრინდელი უბრალოებისა

და უშუალოების ნაცვლად თავი იჩინა დიდებულებამ, გრანდიოზულობამ, ინტერესმა ფართო, თავისუფალი სივრცისადმი. შთაბეჭდილებას კიდევ უფრო აძლიერებდა მთავარი ეკლესიებისა და საერთო სატრაპეზოების კედლების მოხატულობა. დავითგარეჯას

ნახ. 6

მხატვრობას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ქტიტორთა მრავალრიცხოვანი გამოსახულებები, მათ შორის საქართველოს მეფეთა პორტრეტები (თამარ მეფე და მისი ძე გიორგი IV ლაშა – ბერთუბნის ეკლესია, ამჟამად – ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმი, თბილისი; მეფე დემეტრე II თავდადებული – უდაბნოს მონასტრის ხარების ეკლესიის მოხატულობა). ქტიტორთა პორტრეტები ზომით ბევრად ჭარბობს რელიგიური პერსონაჟების გამოსახულებებს, რაც მოწმობს ქართველი ოსტატის დამოუკიდებლობას ბიზანტიური ხელოვნების მიერ დაკანონებული სქემებისგან. აღსანიშნავია ბერთუბნის სატრაპეზოს მოხატულობა, რომელიც საზეიმო და დიდებულ შთაბეჭდილებას ტოვებს. უდაბნოს მთავარ ეკლესიაში გამოსახულია სცენები დავით გარეჯელის ცხოვრებიდან. საინტერესოა უდაბნოს მონასტრის ამალღების ეკლესიის აფსიდის მოხატულობაც, რომელიც გამოირჩევა მეტყველი სახეებითა და დინამიკურობით, აგრეთვე XVII–XVIII საუკუნეების ცალკეული გამოქვაბულები, რომლებიც გაჯის ნაძერწი მორთულობითაა გაფორმებული. დავითგარეჯაში მოღვაწეობდნენ ცნობილი ქართველები: სულხან-საბა ორბელიანი, დემეტრე I, ნიკოლოზ ჩერქეზიშვილი, ონოფრე გარეჯელი, ანტონ I და სხვ.

ნახ. 7

დაზარალებული – სისხლის სამართლის პროცესში სასამართლო დავის ის მხარე, რომელსაც ზარალი (ზიანი) მიადგა.

დაზგა – სამუშაო მაგიდა, რომელიც ნაკეთობის ან დეტალის დასამაგრებელი მოწყობილობითა და ხელსაწყოებითაა აღჭურვილი და იძლევა ტექნოლოგიური ოპერაციის ხელით ან მექანიზებული მეთოდით ჩატარების შესაძლებლობას (მაგ., არმატურის დამამზადებელი (მასწორებელ-საჭრელ-სადუნნი), საბურღი, სადურგლო (ნახ. 1. ხის დასამუშავებელი დაზგა), სახუროე, საზეინკლო და სხვა ტიპის). დაზგებს განასხვავებენ: დანიშნულების (საზეინკლო, სადურგლო), მასალის (ლითონის, ხის), ტუმბოების რაოდენობის (ერთ, ორ-, სამტუმბოიანს) და

ნახ. 1

სამუშაო ადგილების რაოდენობის (ერთადგილიანი, ორადგილიანი) მიხედვით.

დაზგური ქანდაკება – ქანდაკება, რომლის ზომები ახლოსაა ადამიანის ტანის რეალურ ზომებთან, ავტონომიურია, არ მოითხოვს კონკრეტულ ინტერიერთან კავშირს და მისი დათვალიერება შეიძლება ყველა მხრიდან. ქანდაკების ცალკეული ნაწარმოებები გამოიყენება გამოფენების, სამხატვრო გალერეების, დერეფნების, ვესტიბიულების, ფოიეების, კაბინეტების და მისთ. მოსაწყობად.

დაზიანება – 1. კონსტრუქციის დეფექტი, გამოწვეული გარე ზემოქმედებით მუშაობის უნარის შენარჩუნებით; 2. ნაკეთობის წესიერულობის დარღვევა.

დაზღვევა – ხელშეკრულების გაფორმება სახელმწიფო სპეციალურ ორგანოებთან, რაც ითვალისწინებს ქონების შეფასების შესაბამისად, განსაზღვრული თანხის ანაზღაურებას.

დათაკარება (დაშტაბელება) – მასალის, ნაკეთობების ან ნახავარფაბრიკატების თაკარებად (შტაბელება) დალაგება (დაწყობა).

დათვალიერება – ზედამხედველობა და კონტროლი შენობის ელემენტების საექსპლუატაციო პარამეტრებზე. არსებობს დათვალიერების სახეები: 1. საერთო (სეზონური) – ითვალისწინებს შენობის ძირითადი ელემენტებისა და საინჟინრო მოწყობილობების დათვალიერებას; 2. ნაწილობრივი – ტარდება სპეციალური გრაფიკის მიხედვით, რომელიც თან ერთვის ცალკეული დეტალებისა და მოწყობილობების საპროექტო დოკუმენტაციას; 3. შერჩევითი – ტარდება საგანგებო სიტუაციების დროს. დათვალიერების, როგორც ზედამხედველობის სისტემის, დანიშნულებაა მივიღოთ მიმდინარე ინფორმაცია შენობის მდგომარეობის შესახებ და არანაირად არ ცვლის კომფორტისა და უსაფრთხოების პარამეტრებს.

დათვალიერება პერიოდული – რაიმეს დათვალიერება-გასინჯვა დროის გარკვეულ პერიოდში.

დათვალიერება ტექნიკური – რაიმეს დათვალიერება მისი ტექნიკური ვარგისიანობის დადგენის მიზნით ტექნიკური საშუალებების გამოყენებით.

დაიკი (ინგლ. dike ქვის კედელი) – 1. მაგმური ინტრუზიული სხეული; პარალელურგვერდებიანი, შედარებით ვიწრო, კედლისებრი ფორმის გეოლოგიური

ნახ. 1

წარმონაქმნი (ნახ. 1). დ. უმეტესად უწესრიგოდაა განლაგებული. სიგრძე რამდენიმე ათეული მეტრიდან ასეულ კილომეტრამდე და სიგანე რამდენიმე სანტიმეტრიდან 5-10 კმ-მდეა. ხშირია დ. ჯგუფური გამოვლინებებიც. მაშინ ისინი უწესრიგოდ, სარტყლისებურად, წრიულად ან რადიალურად არიან განლაგებული. დ. გამოვლინებულია იქ, სადაც არსებობს მაგმატური პროცესები. ყველაზე ხშირად მაინც ოკეანის ქერქისთვისაა დამახასიათებელი, რომელიც საბოლოოდ სპრედინგის მეშვეობით ფორმირდება. დ. ეროზიისადმი მდგრადობის გამო რელიეფის დადებით (კედლისებრი) ფორმებს ქმნის; 2.

ვულკანის გვერდითი სადინარი, საიდანაც გავარვარებული მაგმა დედამიწის ზედაპირზე იღვრება.

დაინტერესებული პირი – ნებისმიერი ფიზიკური ან იურიდიული პირი, სხვა ორგანიზაციული წარმონაქმნი ან ადმინისტრაციული ორგანო, რომლის კანონიერ ინტერესზე პირდაპირ და უშუალო გავლენას ახდენს საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტოს გადაწყვეტილება ან ქმედება.

დაკავებულობა – შენობა-ნაგებობის ან მისი ოთახის (სივრცის) ფუნქციური დანიშნულებიდან გამომდინარე მოსალოდნელი საფრთხის განმსაზღვრელი ცნება.

დაკავებულობის დატვირთვა – ადამიანთა რაოდენობა, რომელთა გათვალისწინებითაც გეგმარდება შენობის ან მისი ნაწილების გასასვლელი საშუალებები.

დაკალიბრება – 1. დაშტამპული ნაჭედის ან ფურცლოვანი ნაკეთობის ზომების კორექტირება საპროექტო მონაცემებთან შესაბამისობაში მოყვანის მიზნით ან ზედაპირის სიმქისის შემცირება; 2. მასიური ან დახერხილი მერქნის გარანდვის ოპერაცია ერთნაირი სისქის მასალის მისაღებად. ოპერაცია ძირითადად სრულდება სახეხ-საკალიბრებელ და სარანდავ ჩარხებზე; 3. განსაზღვრულ პირობებში შესრულებული პროცედურა, რომელიც პირველ ეტაპზე ადგენს დამოკიდებულებას გაზომვის ერთეულის ეტალონით (გაზომვის სტანდარტით), უზრუნველყოფს სიდიდის მნიშვნელობას (გაზომვის განუსაზღვრელობით) და შესაბამის ჩვენებას (მათთან დაკავშირებულ გაზომვის განუსაზღვრელობით). მეორე ეტაპზე ამ ინფორმაციას იყენებს დასაკვირვებელი გაზომვის შედეგის, გაზომვის ერთეულის ეტალონების (გაზომვის სტანდარტის) ჩვენებებთან დამოკიდებულების დასადგენად. დ. განეკუთვნება სამრეწველო ან სამეცნიერო მეტროლოგიას. დაკალიბრების სახეებია: არასწორი, გლინების, ზედაპირის, მოცულობითი, პირველადი, პერიოდული, სიბრტყითი, რიგგარეშე, წესიერი და სხვ.

დაკალიბრებული – ნამზადი, რომელიც ზუსტ ზომაზეა დამუშავებული.

დაკანონებული გაზომვის საშუალება – გაზომვის საშუალება, რომელიც ექვემდებარება სავალდებულო შესაბამისობის შეფასებას ან მეტროლოგიურ კონტროლს.

დაკეჭნა – ლითონის დეტალის დამუშავების ტექნოლოგიური პროცესი, რომლის დროსაც ხდება ლითონის გარე ფენის პლასტიკური დეფორმაცია ან ქვის, ბეტონის და მისთ. ზედაპირებზე მცირე ამონატებების მონიშვნა ამ ზედაპირების ცემენტის დუღაბით შელესვის მიზნით.

დაკვალვა – გეოდეზიური სამუშაოები, განხორციელებული დაპროექტებული სამშენებლო ობიექტის გეომეტრიული ზომებისა და ნიშნულების ნატურაში გადასატანად; რაიმე პროექტის გენგემის, გეგმის, ნიშნულის განაწილება, განთავსება. დაკვალვა შეიძლება იყოს: განივი კვეთის, გზის, ვერტიკალური, მრუდის, ნაგებობის, ტრასის, ქსელის, შენობის, ხაზის, ჰორიზონტალური და სხვ.

დაკვალვა ნაგებობის – ნახაზიდან ნაგებობის აგების ადგილზე ძირითადი ღერძების, ზომებისა და ვერტიკალური ნიშნულების გადატანა, წარმოებული გეოდეზიური და სხვა ინსტრუმენტების საშუალებით.

დაკვამლიანების ზონა – სივრცის ნაწილი, რომელიც ემიჯნება წვის ზონას და რომელშიც კვამლის კონცენტრაცია საფრთხეს უქმნის ადამიანთა სიცოცხლეს, აძნელებს ან შეუძლებელს ხდის სახანძრო-სამაშველო დანაყოფების შეუფერხებელ მოქმედებას.

დაკვირვება – 1. მოქმედება, რომელსაც აწარმოებს კონტროლისა და მართვის მოწყობილობა დასაკვირვებელ ობიექტთან უშუალო კონტაქტის გარეშე, რომლის მიზანია ჭეშმარიტების დადგენა და მოქმედი კოდის მიღება; 2. საგნების, მოვლენების, შემოქმედების მიზანმიმართული აღქმა; 3. მკვლევრის მიერ პირველადი ინფორმაციის შეკრების მეთოდი განსაზღვრულ პირობებში მიმდინარე მოვლენის, მდგომარეობის, პროცესის უშუალო დარეგისტრირებით; 4. გაკოტრების პროცედურა, გამოყენებული მევალის ქონების შენარჩუნებისა და მევალის ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის ჩატარების მიზნით. დაკვირვების სახეებია: არასრული, გეოლოგიური, გულდასმითი, ელექტრონული, ვადიანი, ვიზუალური, ზერელე, მიკროსკოპული, რადიოასტრონომიული, სადღეღამისო, საჭაერო და სხვ.

დაკიდებული ბაგირგზა – სატრანსპორტო ნაგებობა, რომლის მოძრავი შემადგენლობა გადაადგილდება დაკიდებულ ბაგირზე. დამატებით იხ. ბაგირგზა.

დაკიდებული გალერეა – გალერეა, რომელსაც იჭერს შენობიდან გამოშვებული კონსოლები.

დაკიდებული კონსტრუქციები – სამშენებლო კონსტრუქციები, რომლის ძირითადი მზიდი ელემენტები (ბაგირი, კაბელი, ჯაჭვი, ბადეები, ფურცლოვანი მემბრანა და ა.შ.) გაჭიმვაზე

ნახ. 1

მუშაობენ. გაჭიმვაზე მუშაობა შესაძლებლობას იძლევა სრულად იქნეს გამოყენებული მაღალი სიმტკიცის მასალების (ფოლადი, კაპრონი, არამიდი, ტეფლონი) მექანიკური თვისებები, ხოლო მცირე წონა – გადაიხუროს დიდმალიანი ნაგებობები. დ. კ. ადვილი დასამზადებელია, მოსახერხებელი და საიმედოა ექსპლუატაციაში, გამოირჩევა შესანიშნავი არქიტექტურული გამომსახველობით (ნახ. 1. დაკიდებული კონსტრუქცია). უარყოფითი მხარეა განმბჯენის არსებობა და დიდი დეფორმაციები ადგილობრივი დატვირთვების ზემოქმედების

დროს. დ. კ. შეიძლება იყოს ბრტყელი და სივრცითი. ბრტყელი ძირითადად გამოიყენება კიდულ ხიდებში, საბაგირო გზებში, მილსადენების ჩამოსაკიდად გადასასვლელებზე და სხვ.; სივრცითი – დიდმალიან სამოქალაქო და სამრეწველო დანიშნულების შენობა-ნაგებობებში.

დაკიდებული სისტემა – სისტემა მშენებლობაში (მზიდი კონსტრუქციები), რომლის ძირითად ნაწილს წარმოადგენს გაჭიმული მოქნილი ელემენტები (ბაგირები); სხვა სისტემებისაგან განსხვავებით დ. ს. გამოირჩევა მცირე სიხისტითა და შიგა და გარე განმბჯენების არსებობით. საანგარიშო სქემებში განიხილება, როგორც მოქნილი ძაფი, სახსროვან-ღეროვანი მრავალკუთხედი ან მოქნილი გარსი, რომელიც დამაგრებულია კონტურზე და მუშაობს მასთან ერთად ან ცალკე (იხ. დაკიდებული კონსტრუქციები).

დაკომპლექტება – მოთხოვნის შესაბამისად, დადგენილ დონეზე რაიმეს რაიმეთი შევსების პროცესი.

დაკონსერვება (ლათ. conservare შენახვა) – 1. მასალის, ნაკეთობის, შენობის გარკვეული დროით შენახვის პროცესი, რაც განპირობებულია თვისებების გაუმჯობესების ან შენარჩუნების მიზნით, აგრეთვე ფინანსური ხელმოკლეობით, სტიქიური უბედურებით, საპროექტო

დოკუმენტაციის კორექტირებით, იურიდიული შეუსაბამობით და სხვ. (მაგ., მერქნის დაკონსერვება, შენობის დაკონსერვება); 2. ხისა და მერქან-ბურბუშელოვანი ფილების დამუშავება ხსნარებით, რომლებიც ხელს უშლიან ხის დაბერებას, სოკოს გაჩენასა და დაცვას ბიომავნებლებისაგან, აგრეთვე ტენის უარყოფითი ზემოქმედებისგან.

დაკრედიტება – ფულის ან საქონლის გაცემა დროებით სარგებლობაში უკან დაბრუნების პირობით (ჩვეულებრივ კრედიტით სარგებლობისათვის წინასწარ შეთანხმებული პროცენტის გადახდით).

დაკრონი – 1. ამერიკული ხელოვნური ბოჭკო; 2. იგივეა, რაც ლავსანი.

დაკუთხვა – 1. კუთხვილის მოჭრა ჭანჭიკზე, ღეროზე, წვირსა და მისთ.; 2. ამონაჭრების გაკეთება ხის დეტალების შესაერთებლად (ხის შენობების, გემების და მისთ. ასაგებად).

დალაბვა – რაიმეს შესქელების, ჟელესმაგვარ მდგომარეობაში გადაყვანის პროცესი. ის შეიძლება გამოწვეული იყოს ტემპერატურის მატებით, გაცივებით, გამხსნელის აორთქლებითა და ქიმიური რეაქციის საფუძველზე.

დალამვა – 1. შეწონილი ნატანის დალექვა ტბებში, წყალსაცავებში და სარწყავი (საშრობი) არხების ტრასებზე; 2. სამთო საქმეში – მიწისქვეშა ხანძართან ბრძოლის ხერხი.

დალექვა – თხევადი დისპერსიული სისტემის (ჰიდრონარევი, სუსპენზია, ემულსია) დაყოფა ფაზებად მიზიდულობის ძალის მოქმედებით. ამ მეთოდით შეიძლება სითხეში ან ერთმანეთში უხსნადი, სხვადასხვა სიმკვრივის მყარი ნივთიერებების განცალკევება (მაგ., რკინა და ხის ნახერხი, ქვიშა და ოქრო, ქვანახშირი და მიწა). დალექვის მეთოდს იყენებენ სითხეების გასაწმენდად მექანიკური მინარევებისაგან. მრეწველობაში დ. აწარმოებენ დასალექ აუზებში, (რეზერვუარებში), ქვებში და სხვადასხვა კონსტრუქციის სპეც. აპარატებში. დალექვა ფართოდ გამოიყენება წყლის გაწმენდისას ჰიდროტექნიკურ ნაგებობებში, წყალმომარაგებაში, კანალიზაციაში; ნედლი ნავთობის წყლისაგან გამოთავისუფლებისას; ქიმიურ ტექნოლოგიებში.

დალითონება – ნაკეთობის ზედაპირის დაფარვა ლითონის ან შენადნობის ფენით მისთვის ფიზიკური, ქიმიური ან მექანიკური თვისებების მინიჭების მიზნით, რომელიც განსხვავებული იქნება ძირითადი მასალის თვისებებისგან. გამოიყენება ნაკეთობის დასაცავად კოროზიის, ეროზიისა და ცვეთისაგან, აგრეთვე დეტალების აღსადგენად სარემონტო სამუშაოების წარმოების დროს.

დალტონიდები (ინგლისელი ქიმიკოსისა და ფიზიკოსის ჯ. დალტონის სახელის მიხედვით) – მუდმივი შემადგენლობის ქიმიური ნაერთები; ჩვეულებრივი ქიმიური შენაერთების უმრავლესობა (ისეთის, როგორცაა NH_3 , HCl , Na_2SO_4). იხ. აგრეთვე ბერტოლიდები.

დამაბინძურებელი – ნივთიერება, რომელიც აბინძურებს ბუნებრივი გარემოს კომპონენტებს.

დამაბინძურებლები ბიოლოგიური – წყალსატევებში მოხვედრილი საყოფაცხოვრებო და სამრეწველო ნარჩენები (კვების, სამედიცინო, ბიოლოგიური, ცელულოზა-ქაღალდის და სხვ.).

დამაბინძურებლები ფიზიკური – წყალსატევებში მოხვედრილი სამრეწველო ნარჩენები შახტებიდან, კარიერებიდან, სამრეწველო ზონებიდან, სატრანსპორტო მაგისტრალებიდან და ატმოსფერული მტვრის დალექვის შედეგად.

დამაბინძურებლები ქიმიური – წყალსატევებში მოხვედრილი სამრეწველო, ზედაპირული, საყოფაცხოვრებო ნარჩენები (ნავთობპროდუქტები, მძიმე ლითონები და მათი ნაერთები, მინერალური სასუქები, პესტიციდები, სარეცხი საშუალებები და მისთ.).

დამაგნიტებულობა – ფიზიკური ვექტორული სიდიდე. განისაზღვრება ერთეულის მოცულობის მაგნიტური მომენტით და ზოგადად ხასიათდება მაგნიტურ სფეროებში მათი შექმნის უნარით.

დამაგრება (გამაგრება) – 1. კონსტრუქცია, დეტალი, მოწყობილობა, რომელიც კრავს კონსტრუქციული სისტემის ელემენტებს ერთმანეთის მიმართ განლაგების ფიქსაციის მიზნით და მის ჩასართავად რაიმეს ერთობლივ მუშაობაში; 2. მოწყობილობა სამთო გამონამუშევრის დასაცავად ჩამოშლის, წარეცხვის, ამობურცვის და მისთ. საწინააღმდეგოდ. ის შეიძლება განხორციელდეს აფსკით, ირიბნებით, კავით, საბმურებითა და სხვ.

დამაგნიტებელი ძალა – ფიზიკური სიდიდე, რომელსაც ახასიათებს მაგნიტური ნაკადის შექმნა.

დამატებით ჰიდროსაიზოლაციო ხალიჩა (რულონური ან მასტიკისა) – რულონური მასალის ან მასტიკის ფენა, დაარმირებული მინა ან სინთეტიკური მასალა, შენადარებში ძირითადი ჰიდროსაიზოლაციო ფენის გასამლიერებლად, ლავარდანის უბნებში კედლებთან, ჭებთან და სხვა კონსტრუქციულ ელემენტებთან მიერთებისა და შეწებების ადგილებში. აზბესტცემენტის ტალღისებრ ფურცლებსა და წვრილმან მასალებში – მინისა და მუყაოს ფუძის ბიტუმის რულონური მასალები ქვედა ჰიდროსაიზოლაციო ფენის სახით.

დამატებითი აჩქარება – იხ. კორიოლისის აჩქარება.

დამატებითი კუთხე – ორ კუთხეს ეწოდება ურთიერთდამატებითი, თუ მათი ჯამი უდრის 90° -ს. α კუთხის დამატებითია ($90^\circ - \alpha$) კუთხე. 30° კუთხის დამატებითია 60° კუთხე.

დამატებითი მლუნავი მომენტის გამთვალისწინებელი კოეფიციენტი – ხის კონსტრუქციებში, კოეფიციენტი, რომელიც ითვალისწინებს შეკუმშულ-მოღუნული ელემენტების სიმტკიცეზე გაანგარიშებისას გრძივი ძალისაგან გამოწვეულ დამატებით მლუნავ მომენტს ელემენტის ჩაღუნვის გამო ($M_d = M/\xi = M + N \cdot f$), იცვლება 0-დან 1-მდე და გამოითვლება ფორმულით: $\xi = 1 - \lambda^2 N / 3100 A_{br} R_k$, სადაც M არის მლუნავი მომენტი საანგარიშო განივკვეთში; N – გრძივი ძალა; f – ელემენტის მაქსიმალური ჩაღუნვა; A_{br} – განივკვეთის ბრუტო ფართობი; R_k – მერქნის საანგარიშო წინაღობა კუმშვაზე; λ – ელემენტის მოქნილობა. ეს ფორმულა ძალაშია სახსროვნად დაყრდნობილი ელემენტისათვის, როცა მლუნავი მომენტის ეპიურები სიმეტრიულია და აქვს სინუსოიდის, პარაბოლას, პოლიგონალური ან მასთან მიახლოებული მოხაზულობა, აგრეთვე კონსოლური ელემენტებისათვის. იმ შემთხვევაში, თუ მლუნავი მომენტის ეპიურას სამკუთხა ან მართკუთხა ფორმა აქვს, მაშინ ξ კოეფიციენტის მნიშვნელობა მრავლდება შემასწორებელ K_{α} კოეფიციენტზე, რომელიც გამოითვლება ფორმულით $K_{\alpha} = \alpha + \xi(1-\alpha)$, სადაც α არის კოეფიციენტი, რომელიც მიიღება ტოლი 1,22, როცა მლუნავი მომენტის ეპიურას აქვს სამკუთხედის ფორმა (შეყურსული ძალისაგან) და 0,81, როცა ეპიურას აქვს მართკუთხედის ფორმა (მუდმივი მლუნავი მომენტისაგან).

დამატებითი ხელოვნური განათება – განათება, რომელიც გამოიყენება სამუშაო დღის განმავლობაში იმ ზონებში, სადაც არასაკმარისი ბუნებრივი განათებაა.

დამატებული ღირებულების გადასახადი (დღგ) (ინგლ. value added tax) – 1. უნივერსალური არაპირდაპირი გადასახადის სახეობა, რომელიც მოიცავს პრაქტიკულად ყველა სახის საქონელსა და მომსახურებას და იფარება წარმოებული დამატებული ღირებულების მთლიანი თანხიდან; 2. განაკვეთი, რომელიც შეადგენს დასაბეგრი ბრუნვის ან დასაბეგრი იმპორტის "X" პროცენტს (საქართველოში 18%). დასაბეგრი ბრუნვა წარმოადგენს საანგარიშო პერიოდში განხორციელებული დასაბეგრი ოპერაციების თანხის ჯამს. დღგ-ით დაბეგვრის ობიექტია: ა) დასაბეგრი ოპერაცია; ბ) იმპორტი; გ) ექსპორტი; დ) დროებითი შემოტანა. დღგ-ით დასაბეგრი ოპერაციებია: ა) საქართველოს ტერიტორიაზე განხორციელებული საქონლის მიწოდება ან/და მომსახურების გაწევა, რომლის დროსაც: დასაბეგრი ოპერაციის თანხა განისაზღვრება დღგ-ის გადამხდელის მიერ მიღებული ან მისაღები კომპენსაციის თანხის მიხედვით (გადასახადების, მოსაკრებლებისა და სხვა გადასახადების ჩათვლით) დღგ-ის ან/და პირგასამტეხლოს გარეშე, დასაბეგრი ოპერაციის განხორციელების დროდ ითვლება საქონლის მიწოდების ან მომსახურების გაწევის მომენტი, მაგრამ: არა უგვიანეს მიმწოდებლის მიერ განხორციელებული საქონლის მიწოდებისათვის ან მომსახურების გაწევისათვის ანაზღაურების მოთხოვნის წარდგენის ან/და თანხის გადახდის ვალდებულების მომენტისა; არა უგვიანეს ყოველი საანგარიშო პერიოდის ბოლო დღისა, თუ საქონლის მიწოდება ხდება რეგულარულად ან უწყვეტად. ბ) დღგ-ით შეძენილი საქონლის/მომსახურების გამოყენება არაეკონომიკური საქმიანობისათვის, თუ ამ საქონელზე მომსახურებაზე გადამხდელმა მიიღო დღგ-ის ჩათვლა, რომლის დროსაც: დასაბეგრი ოპერაციის თანხა განისაზღვრება საქონლის/მომსახურების საბაზრო ფასით (გადასახადების, მოსაკრებლების ჩათვლით) დღგ-ის გარეშე; დასაბეგრი ოპერაციის განხორციელების დროდ ითვლება საქონლის/მომსახურების გამოყენების დაწყების მომენტი. დასაბეგრი ოპერაციის მომენტად ითვლება არა უგვიანეს ყოველი წლის დეკემბერი.

დამბა – იხ. ჯებირი.

დამზადება (მომზადება, გამზადება) – 1. სხვადასხვა წარმოებაში ნახევარფაბრიკატები, რომლებიც შემდეგ გამოიყენება მზა პროდუქციის დასამზადებლად; 2. ფორმირებული ნახევარფაბრიკატი, მისთვის მოცემული ზომებისა და ფორმის მისაცემად დაწნევის მეთოდით; 3. შრომის იარაღი, რომლის ფორმის, ზომების, ზედაპირისა და მასალის თვისებების შეცვლით ამზადებენ ახალ დეტალს; 4. მეტალურგიული წარმოების საშუალოდ პროდუქტი, მიღებული ელექტროლიზით, ჩამოსხმით ან პლასტიკური დეფორმაციით, რომელიც შემდეგ გამოიყენება მეტალურგიული გადამუშავებისათვის.

დამზღვევი ბაგირი – ბაგირი, რომელიც ემსახურება სიმაღლიდან ვარდნის უსაფრთხოების დამატებით ღონისძიებას, დამცავი საშუალება.

დამისამართება – გეოგრაფიული ობიექტების, მათი კომპლექსებისა და ნაწილების არაბული ციფრებით, ქართული ანბანის ასოებით ან ინდექსებით აღნიშვნა იდენტიფიკაციის მიზნით.

დამკვეთი – 1. მიწის ნაკვეთის ან მასზე განთავსებული ან ასაშენებელი შენობა-ნაგებობების მესაკუთრე, ან მისი უფლებამოსილებით აღჭურვილი პირი, რომელსაც აქვს ობიექტის სამშენებლოდ განვითარების ინტერესი; 2. საჯარო სამართლის იურიდიული პირი, კერძო სამართლის იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელსაც მენაშენისაგან ხელშეკრულებით დელეგირებული აქვს მშენებლობის პროცესთან დაკავშირებულ იურიდიულ ან მეწარმე ფიზიკურ პირთან უშუალო ურთიერთობის განხორციელების ფუნქციები. დამკვეთი

ვალდებულია: ა) კანონმდებლობის მოთხოვნათა შესაბამისად, უზრუნველყოს მშენებლობის განხორციელების დოკუმენტების შედგენა; ბ) უზრუნველყოს შესაბამის ტერიტორიაზე/შენობა-ნაგებობაზე თვალსაჩინო ადგილას საინფორმაციო დაფის განთავსება ამ დადგენილების მოთხოვნათა შესაბამისად; გ) მოიპოვოს მშენებლობის ნებართვა კანონმდებლობით განსაზღვრულ შემთხვევებში და დადგენილი წესით; დ) უზრუნველყოს სანებართვო პირობების შესრულება; ე) ორგანიზება გაუწიოს დადგენილი წესით დასრულებული შენობა-ნაგებობების ექსპლუატაციაში მიღებისათვის შესაბამისი პროცედურების გავლას; ვ) სამშენებლო სამუშაოების შეჩერებისას მოახდინოს მშენებარე ობიექტის კონსერვაცია; ზ) სამშენებლო სამუშაოების დაწყებამდე სამშენებლო მოედანზე იქონიოს სამშენებლო დოკუმენტის სათანადოდ დამოწმებული ეგზემპლარი. დამკვეთს უფლება აქვს: კანონმდებლობის მოთხოვნათა შესაბამისად, გადასცეს თავისი უფლებამოსილება სხვა პირს, რომელიც სამშენებლო საქმიანობის ურთიერთობებში წარმოდგენილი იქნება დამკვეთის უფლებამოსილებით და ორგანიზება გაუწიოს მშენებლობის პროცესის ტექნიკური ზედამხედველობის განხორციელებას; შეასრულოს სხვა სახის საქმიანობა, რაც არ არის აკრძალული კანონმდებლობით.

დამნიფიკაცია (ლათ. damnnum ზარალი და facio კეთება) – სამართალდარღვევა ზარალის ან დანაკარგის მიყენების გარეშე.

დამოკიდებული მტყუნება – ობიექტის მტყუნება, რომელიც განპირობებულია სხვა ობიექტის მტყუნებით.

დამოუკიდებელი მტყუნება – ობიექტის მტყუნება, რომელიც განპირობებული არ არის სხვა ობიექტის მტყუნებით.

დამოუკიდებელი შუქმფენი (ფოტოლუმინესენციური) – 1. ხილული ან უხილავი განათების გათიშვის შემდეგ გარკვეული ხნით სინათლის გამოცემის უნარი; 2. ელექტრომომარაგების გარე წყაროდან განათებული, არა ბატარეებით მომუშავე განათება.

დამოწმება – პროცედურა, რომელიც მოიცავს გაზომვის საშუალების გარეგან დათვალიერებას, დამოწმების ნიშნის დატანასა და დამოწმების მოწმობის გაცემას, რომელიც ადასტურებს, რომ გაზომვის საშუალება შეესაბამება დადგენილ მოთხოვნებს. დ. განეკუთვნება საკანონმდებლო მეტროლოგიას. ის რეგულირებული სფეროა.

დამპინგი (ინგლ. dumping გადაყრა) – ნარჩენების დამარხვა ოკეანეებსა და ზღვებში ეკოლოგიური მოთხოვნების გათვალისწინებით.

დამრგვალება – მათემ. ერთი ნამდვილი დადებითი რიცხვის შეცვლა მეორე ისეთი ნამდვილი დადებითი რიცხვით, რომელსაც მოცემული რაოდენობის ათობითი ნიშანი აქვს.

დამსაქმებელი (სამუშაოს მიმცემი) – ფიზიკური (იურიდიული) პირი, რომელიც ქირაობს ერთ ან მეტ მუშაკს და ვალდებულია შრომის დაცვის კანონის შესაბამისად, იზრუნოს თავისი თანამშრომლების სამუშაოთი უზრუნველყოფაზე, ჯანმრთელობასა და სამუშაო ადგილის უსაფრთხოებაზე.

დამტკიცება (დასაბუთება) – მათემატიკაში და სხვა დედუქციურ მეცნიერებაში – სწორ დასკვნათა მწკრივი, ბჭობა, რომლის მიზანია რაიმე დებულების, თეორემის ჭეშმარიტების ან

მცდარობის დადგენა, რომელიც გამომდინარეობს მოცემული თეორიის წინამძღვრების ჭეშმარიტი საწყისებიდან (აქსიომებიდან).

დამუშავება – ნაკეთობის დაპროექტებისა და კონსტრუირების პროცესი. ის მოიცავს წარმოების ყველა სტადიას, როგორცაა: დაპროექტება, საპროექტო კვლევა, საპროექტო ვარიანტების ანალიზი, დაპროექტების კონცეფციების დამუშავება, ნიმუშების ლაბორატორიული გამოცდები, საცდელი წარმოების სქემები, ტექნიკური დოკუმენტაცია, საპროექტო მონაცემების ნაკეთობაში რეალიზაციის პროცესი, სტრუქტურული დაპროექტება, კომპლექსური დაპროექტება და გაერთმთლიანების სქემა. დამუშავების მრავალი სახეობა არსებობს: ადგილობრივი, ადგილობრივი თერმული, ალგორითმის, ანტიკოროზიული, არაკონტაქტური, აღმდგენი თერმული, აღმდგენი ციკლური, ბრტყლად, განმამტკიცებელი, განცალკევებული, გაცივებით, დაბალტემპერატურული, დაბალტემპერატურული თერმომექანიკური, დამცავ ატმოსფეროში, დეფორმაციულ-თერმული, ელექტროაბრაზიული, ელექტროეროზიული, ელექტროთერმული, ელექტროიმპულსური, ელექტროკონტაქტური, ელექტრომექანიკური, ელექტრონაპერწკლური, ელექტრონულ-სხივური, ელექტროქიმიური, ელექტროჰიდრაულიკური, ვაკუუმუტ-თერმული, ვერტიკალურ შრეებად, ვერცხლის, ზედაპირული, ზედაპირული თერმომექანიკური, ზედაპირული ტერმული, ზოლებად, თერმული, თერმომაგნიტური, თერმომექანიკური, იზოთერმული, იტერაციული, კარიერული, კედლის, კირით, კომბინირებული, კომპიუტერული თამაშების, კონტაქტური, ლითონების წნევით, ლითონების წნევით ცივი, ლითონების წნევით ცხელი, ლითონების ჭრით, მაგნიტურ-იმპულსური, მადნის, მანქანით, მართული მოდელის, მასტაბილიზებელი, მაღალტემპერატურული, მდუღარე შრეში, მეორეული, მერქნის ანტიპირენებით, მერქნის ანტისეპტიკებით, მერქნის გაორთქვლით, მერქნის ტემპერატურული, მექანიკური, მექანიკურ-თერმული, მთლიანი, მიწისქვეშა, მონაცემთა, მოცულობითი განმამტკიცებელი, მოცულობითი თერმული, მქანგავ აირში, მრავალიარუსიანი, მყარ ხსნარზე, პლაზმური, ოქროს, პირდაპირი სვლით, პირველადი, პროგრამული უზრუნველყოფის, საბოლოო, საზეინკლო, სამთო, სართულებად, საფანტ-ჭავჭავური, სახარატო, სითბური, სიცივით, ტექნიკური, ტორსული, ტორფის, ტუტით, ტყავის, ულტრაბგერითი, ქიმიურ-თერმული, ქიმიურ-მექანიკური, ქიმიური, ღია, ღრმა გაცივებით, შავად, შეთავსებული, შუალედური, ჩამოქცევით, ჩარხებით, ცივი, ცხელი, წიაღთა, წინასწარი, წნევით, წყლით, წყლის სისტემების მაგნიტური, ხელით, ხის, ჯგუფური, ჰიდრაულიკური, ჰიდროთერმული და სხვ.

დამქირავებელი – ქირავნობის ურთიერთობის მონაწილე პირი, რომელსაც ქირის გადახდის სანაცვლოდ ეძლევა ნივთის ფლობისა და სარგებლობის უფლება.

დამლა (დალი) (სპარს.) – 1. საქონელზე დაკრული ბეჭედი (ნახ. 1. დამლის დასასმელი ბეჭედი) ან ნიშანი, რომელიც პროდუქციის სადაურობასა და ხარისხს მიუთითებს. მრგვალი ან ოთხკუთხა პატარა ტვიფრი; 2. ერთგვარი ნიშანი, რომელიც ამოიტვიფრებოდა ან ამოიწვებოდა რაიმე ნივთზე ან ცხოველზე მისი პატრონის საკუთრების ნიშნად (გავრცელებული იყო სამეგრელოში); 3. ხელოსნურ ნაწარმზე აღბეჭდილი ხელოსნის, სახელოსნოს მფლობელის ან ხელისუფლების წარმომადგენლის ნიშანი. ძვ. საბერძნეთში განსაკუთრებული ტვიფრით გამოწვამდე იდამლებოდა კერამ. ნაწარმი: კრამიტი, პითოსები და ამფორები. დ. ადასტურებდა, რომ ნაწარმი შეესაბამებოდა სახელმწიფოს მიერ დადგენილ

ნახ. 1

სტანდარტს. ძვ. რომში იდამღებოდა კრამიტი, აგური, იშვიათად ამფორები და მაღალხარისხოვანი წითელლაქიანი კერამიკა. საქართველოში გათხრების დროს აღმოჩენილია ძვ. საბერძნ. სხვადასხვა ცენტრის (სინოპი, როდოსი და სხვ.) დამლიანი ამფორები და კრამიტი (ვანი, ფიჭვნარი, სოხუმი), აგრეთვე რომაული ლეგიონების დამლიანი აგური (ციხისძირი, ბიჭვინთა).

დამყარებული ნაკადი – ჰიდრონარევის ჰიდროსატრანსპორტო სისტემის მილსადენში ან ღარში ისეთი მოძრაობა, როდესაც მოძრაობის მთელ პერიოდში მუდმივია სიჩქარე, წნევა და კონცენტრაცია.

დამყარებული რეჟიმი – მდგომარეობა, რომელშიც იმყოფება მანქანა, მექანიზმი, დანადგარი ან სისტემა შემაშფოთებელი ძალებით განპირობებული გარდამავალი პროცესის (რეჟიმის) დასრულების შემდეგ.

დამყოლობა – მაკავშირებელთა უნარი დატვირთვის ქვეშ მომუშავე კონსტრუქციის შესაერთებელ ელემენტებს მისცეს ერთმანეთისადმი გადაადგილების საშუალება. მაკავშირებელთა დამყოლობა აუარესებს შედგენილი განივკვეთის მუშაობას იმავე განივკვეთის მქონე მთლიანკვეთიან ელემენტებთან შედარებით. მცირდება ელემენტის მზიდუნარიანობა, იზრდება დეფორმაცია, იცვლება ძაბვებისა და ძვრის ძალების განაწილების ხასიათი. ამიტომ შედგენილი ელემენტების დაპროექტებისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული მაკავშირებლების დამყოლობა; 2. საცდელ სისტემაში ან მის დატვირთულ ნაწილში მოდებული დატვირთვის ერთეულზე მოსული დრეკადი დეფორმაციის სიდიდე.

დამცავ-ამომრთველი მოწყობილობა – დამცავ-ამომრთველი ხელსაწყოთა და დამცავი ამომრთველი აპარატის ერთობლიობა.

დამცავი ამორთვის აპარატი – ავტომატური ამომრთველი, რომელიც დანადგარს გამორთავს დამცავი ამორთვის აპარატიდან მიღებული სიგნალით.

დამცავი ამორთვის ხელსაწყო – ხელსაწყო, რომელიც რეაგირებს საკონტროლო სიდიდის ცვლილებაზე და აწვდის სიგნალს დამცავ ამორთვის აპარატს მოქმედებისათვის.

დამცავი გამორთვა – დაცვის სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს ელექტროდანადგარის სწრაფ ავტომატურ გამორთვას, მასში აღძრული ელექტრული დენით ადამიანების (ან ცხოველების) დაზიანების საშიშროების დროს.

დამცავი გამტარი – ელექტროუსაფრთხოების მიზნით გაყვანილი გამტარი.

დამცავი გამტარი ნულოვანი – დამცავი გამტარი ელექტროდანადგარებში სიმძლავრით 1 კვ-მდე, რომელიც აერთებს ღია გამტარ ნაწილებს კვების წყაროს ყრუდ ჩამიწებულ ნეიტრალთან.

დამცავი დაფარვა – ზედაპირული დაფარვა, რომელიც ლითონს, მის შენადნობებს, პლასტმასსა და სხვადასხვა ნაკეთობას იცავს კოროზიისაგან, ჟანგისაგან, აირებით გაჯერებისაგან და სხვ. ამ მიზნით გამოიყენება ანოდირება, მონიკელება, მოქრომვა, მოსპილენძება, გალვანიზაცია, აგრეთვე ლაქსაღებავებით, ემალებით, დუღაბით, აფსკებით, ორგანული ნაერთებითა და სხვ. დაფარვა.

დამცავი ელექტრო იზოლაცია – საიზოლაციო ფენა, რითაც დაფარულია ელექტროდანადგარის ლითონის ის კონსტრუქციული ნაწილები, რომლებიც არ იმყოფება ძაბვის ქვეშ და რასაც ეხება ადამიანი (სახელური, კორპუსი და ა.შ.).

დამცავი თერმოსტატი – მოწყობილობა, რომელიც ახდენს დამცავ გამორთვის და ენერგოდამოუკიდებელ დაბლოკვას, რათა გამოირიცხოს წყლის ტემპერატურის აწევა ზღვრულ მნიშვნელობაზე ზევით.

დამცავი ნარგაობა – ნიადაგის დაცვის მიზნით გაშენებული მერქნიან მცენარეთა ნარგავები.

დამცავი საშუალებები მაიზოლირებელი – დამცავი საშუალებები, რომლებიც დამზადებულია საიზოლაციო მასალისაგან და უზრუნველყოფენ ადამიანის ან მისი სხეულის ცალკეული ნაწილების იზოლაციას, ერთის მხრივ ელექტროდანადგარის ნაწილებისაგან, და მეორეს მხრივ – იატაკის, მიწისაგან და ა.შ.

დამცავი საშუალებები სიმაღლეზე – საყრდენზე, ანძაზე, კოშკზე, სახლის სახურავსა და მისთ. მუშაობისას გამოყენებული სპეციალური ქამრები, ჯაჭვები, გვარლები, კიბეები და ამწევი მოწყობილობები. დამცავ ქამრებს ცდიან 2,4 კნ ძალის ქვეშ 3 თვეში ერთხელ. მას უნდა ჰქონდეს დიდი მექანიკური სიმტკიცე, რათა დაიცვას ადამიანი ჩამოვარდნისაგან. დამცავი სათვალეები გამოიყენება ელექტრორკალისაგან თვალის დასაცავად, აგრეთვე გამდნარი ლითონისა და გაზების თვალის არეში მოხვედრისაგან.

დამცავი ტანსაცმელი – ტანსაცმელი, რომლის დანიშნულებაცაა მომუშავის დაცვა მავნე და საშიში მექანიკური, ქიმიური და მეტეოროლოგიური ფაქტორებისაგან. სპეცტანსაცმლის კონსტრუქციამ უნდა უზრუნველყოს ეფექტური დაცვა, ექსპლუატაციის დროს უნდა იყოს მოხერხებული, ტანსაცმლის შიგნით კანის სუნთქვისათვის შექმნას ნორმალური მიკროკლიმატი, კანის ზედაპირიდან მოახდინოს ჭარბი ნახშირმჟავას გაყვანა. სპეცტანსაცმლის ვენტილაცია ხორციელდება ქსოვილის კარგი ჰაერგამტარობისა და ტანსაცმელში სპეციალური სავენტილაციო ნახვრეტების ხარჯზე. სპეცტანსაცმლისათვის განკუთვნილი ქსოვილი უნდა ხასიათდებოდეს მკვრივი სტრუქტურით, საკმარისი სისქით, ცვეთისა და გაგლეჯისადმი საკმაო მდგრადობით.

დამცავი ფენა – სახურავის ელემენტი, რომელიც იცავს ძირითად ჰიდროსაიზოლაციო ხალიჩას მექანიკური დაზიანებებისაგან, ატმოსფერული ფაქტორების უშუალო ზემოქმედებისაგან, მზის რადიაციისა და სახურავის ზედაპირზე ცეცხლის გავრცელებისაგან.

დამცავი ქამარი – ინდივიდუალური დაცვის საშუალება (ნახ. 1), რომელიც მაგრდება ადამიანის ტანზე და გამოიყენება ავტონომიურად ან დაცვის სხვა საშუალებებთან ერთად ადამიანის სიმაღლიდან ჩამოვარდნის საწინააღმდეგოდ, აგრეთვე საავარიო სიტუაციებში მისი საშიში ზონიდან ევაკუაციისათვის.

ნახ. 1

დამცავი შემოღობვა – ძაბვის ქვეშ მყოფ ნაწილებთან შეხების შემზღვეველი შემოღობვა.

დამცავი ჩამამიწებელი გამტარი – დამცავი გამტარი, განკუთვნილი დამცავი ჩამიწებისათვის.

დამცავი ჩამიწება – შეხების ძაბვის შემცირების მიზნით ელექტროდანადგარის ლითონის იმ ნაწილების წინასწარგანზრახული ჩამიწება, რომლებიც შეიძლება აღმოჩნდნენ ძაბვის ქვეშ.

დამცველი (მცველი) – მოწყობილობა, რომელიც იცავს მექანიზმს, დანადგარს, ძრავას გადატვირთვისაგან (მაგ., ქურო, ნახევარქურო, სარქველი, ზამბარა, ამორტიზატორი, ჩამკეტი ფარი და სხვ.).

დამწერლობა კიდურყვავილოვანი – ქართული დამწერლობის ერთ-ერთი დეკორატიული სახეობა, როდესაც ასოთა კიდურებში, აგრეთვე ასოს ტანის სხვა ადგილას, ქარაგმის ხაზის ბოლოებში გამოყვანილია ფოთლის ფორმის ნიშნები. გავრცელებული იყო XI საუკუნეში. თუმცა ასეთი ლაპიდარული, ჭედური და ფრესკული წარწერები შედარებით გვიანაც გვხვდება. კიდურყვავილოვანი დამწერლობა ფართოდ გამოიყენებოდა ხელნაწერებშიც, უპირველესად საზედაო ასოების სახით.

კიდურყვავილოვანი დამწერლობით შესრულებული წარწერებია, მაგ., ლიპარიტ ერისთავთ-ერისთავის ლაპიდარული წარწერა ზედა ვარძის ღვთისმშობლის ეკლესიის სამხრეთი კარის ბალავრის ქვაზე, ნიკორწმინდის სამხრეთ ფრონტონზე გამოსახული მეორედ მოსვლის კომპოზიციის განმარტებითი წარწერა (იხ. ნიკორწმინდა, ნახ. 5), ჯუმათის წმინდა გიორგის ხატის განმარტებითი და ქტიტორული ჭედური დეკორატიული წარწერები, ნიკიფარის (ზემო სვანეთი) წმინდა გიორგის ხატის განმარტებითი წარწერა, ხიდისთავის წმინდა გიორგის ხატის წარწერა, ლაკლაკისძეთა ხატის განმარტებითი და ქტიტორული წარწერები ზარზმიდან და სხვ. დ. კ. ფრესკული ძეგლები შემორჩენილი ყოფილა გეგუთის სანადირო სასახლეში XIX საუკუნის 30-იან წლებში (დაფიქსირებული აქვს ფრანგ მკვლევარს ფრედერიკ დიუბუას). წარწერების ნაწილი დაცულია საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში (A-87, H-1667). ტერმინი „კიდურყვავილოვანი“ პირველად გამოიყენა აკადემიკოსმა ივანე ჯავახიშვილმა.

დამწერლობა კიდურწაისრული – ქართული დამწერლობის ერთ-ერთი დეკორატიული, კალიგრაფიული სახეობა, რომლისთვისაც დამახასიათებელია ასოთა მოხაზულობის კიდურებში (ან სხვა ნაწილებში) სამკუთხედის ფორმის წაისრული დეკორატიული ელემენტები. ეს დამწერლობა ძირითადად X საუკუნის მიწურულიდან XI საუკუნის შუა ხანებამდე იყო გავრცელებული, თუმცა, გამონაკლისის სახით, იგი XII საუკუნის ორ ჭედურ წარწერაში – მეფე დავით აღმაშენებლის საწინამძღვრე ჯვრისა და თამარ მეფის გულსაკიდი ჯვრის წარწერებშიცაა გამოყენებული. დ. კ. ნიმუშები დადასტურებულია აგრეთვე XII საუკუნის რამდენიმე ლაპიდარულ წარწერაშიც, მათ შორის სამთავისის ტაძრის (1156 წ.), თიღვის ტაძრის დავით აღმაშენებლის ასულის – თამარის (დაახლოებით 1152 წ.), ნიკორწმინდის ტაძრის რატი ერისთავის ასულის ეფემიას, მრავალძალის ეკლესიის ფსადის, იშხნის ტაძრის კედლის წარწერებში (იხ. მრავალძალი, ნახ. 5) და სხვ. კიდურწაისრული დამწერლობის გადაგვარებულ სახეობად მიიჩნევა აგრეთვე ეტიფანე კათალიკოსის 1218 წლის ქართული წარწერა ანისის ქართულ ეკლესიაზე. ტერმინი „კიდურწაისრული“ პირველად გამოიყენა აკადემიკოსმა ივანე ჯავახიშვილმა.

დამწერლობა კიდურწერტილოვანი – ქართული ასომთავრული დამწერლობის ერთ-ერთი დეკორატიული სახეობა, რომელშიც ასოთა კიდურებში, აგრეთვე ქარაქმის ხაზის ბოლოებში,

დასმულია ღრმა წერტილები. ასეთი დამწერლობის უძველესი ნიმუშებია: იშხნის მცირე ეკლესიის სამხრეთი შესასვლელის ტიმპანზე (1006 წ.) (იხ. იშხანი, ნახ. 9), აგრეთვე იშხნის ტაძრის სამხრეთ კედელზე (1032 წ.) შესრულებული წარწერები. ამ პერიოდიდან მოყოლებული, კიდურწერტილოვანი წარწერებიანი ქართული ძეგლები XVIII საუკუნის ბოლომდე გვხვდება. ტერმინი „კიდურწერტილოვანი“ პირველად გამოიყენა აკადემიკოსმა ივანე ჯავახიშვილმა.

დამხმარე მასალები – მასალები, რომლებიც აუცილებელია წარმოების პროცესში, მაგრამ ნივთიერი ფორმით არ შედის საბოლოო პროდუქტის შემადგენლობაში.

დამხმარე მოსამსახურე – ტექნიკური მუშაკი, რომელიც შრომითი ხელშეკრულებით მიიღება დაწესებულების შტატით გათვალისწინებულ დამხმარე მოსამსახურის თანამდებობაზე.

დამხმარე ნაგებობანი – სამრეწველო საწარმოს სათავსები, სადაც განლაგებულია ადმინისტრაციულ-სამეურნეო და ტექნიკური სამსახურები, აგრეთვე მომუშავეთა საყოფაცხოვრებო მომსახურების ობიექტები.

დამხმარე სამეურნეო დანიშნულების შენობა-ნაგებობა – შინამეურნეობაში არაკომერციული (არასამეწარმეო) ან სხვა დამხმარე მიზნებისათვის აგებული შენობა-ნაგებობა, აგრეთვე ისეთი შენობა-ნაგებობა, რომელიც არ არის უშუალოდ ჩართული საწარმოო ტექნოლოგიურ ციკლში.

დამხმარე ტექნიკური საშუალებები – ხარაჩოები, სამონტაჟო მანქანები, ტრავერსები, ჩასაბმელები, ყალიბები, ქარგილები, აღჭურვილობა და სხვ., რომელიც ხელს უწყობს ძირითადი სამუშაოების წარმოებას.

დამხმარე შესასვლელი – შესასვლელი, რომელიც უმთავრესად განკუთვნილია საქონლის მისაწოდებლად ან მომსახურების გასაწევად.

დამხმარე წყალმკვებავი – წყალმკვებავი, რომელიც ავტომატურად არეგულირებს წნევას მილსადენში მართვის კვანძების ნორმალური მუშაობისათვის, აგრეთვე წყლის საანგარიშო ხარჯს, ძირითადი წყალმკვებავის სამუშაო რეჟიმზე გასვლამდე.

დანა – 1. გრძელტარიანი საჭრელი ინსტრუმენტი, რომელიც ჩვეულებრივ შედგება ტარისა და მჭრელი თავისაგან (ნახ. 1). გამოიყენება ქვის ხანიდან; ადრე კეთდებოდა ქვის, კაჟისა და ობსიდიანის, მოგვიანებით კი ბრინჯაოს, სპილენძის, რკინის, ფოლადის, კერამიკისა და ტიტანისაგან. ბევრ კულტურას აქვს თავისი უნიკალური სახის დანა; 2. რაიმე სახის იარაღის, მანქანის მჭრელი დეტალი. არსებობს დანის ბევრი სახეობა: ამთელი, ბლაგვი, ბრტყელი, ბურბუშელის, გამხლეჩი, დაკბილული, პურის, საკეპი, სარანდავი, საღარავი, საფრეზო, შპონსახდელი და სხვ.

ნახ. 1

დანადგარი – საშენი მასალებისა და ნაკეთობების წარმოებაში გარკვეული დანიშნულების მოწყობილობების ერთობლიობა, რომელიც იძლევა საბოლოო დანიშნულების პროდუქტს. მისი სახეებია: ავტონომიური, ბეტონშემრევი, ელექტრომალური, ვაკუუმური, ვიბრაციული, პნევმატიკური, საბურღი, საექსტრაციო, საზეთი, საკონვერსიო, სამაცივრო, სამსხვრევ-სახარისხებელი, სარეცხი, სატუმბო, საფანტასატყორცნი, საფანტჭავლური, საფქვავი, საქვაბე,

სახარისხებელი, სტაციონალური, ფოლადის უწყვეტი ჩამოსხმის, შემრევი, შენადული ნაკერის სარემონტო, წყალამოსადვრელი, ჰიდროელექტრული და სხვ.

დანადული – ლითონის ფენის დადება დეტალზე ან საჭრელ ინსტრუმენტზე უფრო მყარი ზედაპირის მისაღებად. ამ პროცესის შესასრულებლად გამოიყენება ელექტრო ან გაზით შედუღება.

დანაზოგი – შემოსავლის ნაწილი, რომელიც მიმდინარე მოხმარებისათვის არ გამოიყენება. სხვა სიტყვებით, იგი წარმოადგენს სხვაობას შემოსავალსა და მოხმარებას შორის. დანაზოგს ქმნის როგორც ფირმები, ისე საოჯახო მეურნეობები.

დანაკარგი – 1. მასალის გადამუშავებისას (დამუშავებისას) მიღებული ნარჩენი (მაგ., მერქნის გადამუშავებისას – ნახერხი); 2. ის, რაც დაკარგეს. არსებობს დანაკარგის სახეები: ადგილობრივი, აღდგენადი, აღუდგენი, დაწვევის, დიელექტრიკული, ელექტრული, ენერჯის, ექსპლუატაციის, ვენტილაციის, ინდუქციური, კოროზიული, მაგნიტური, მექანიკური, ნამდვილი, რადიაციული, რადიონობრივი, საერთო, საწარმოო, საწვავის, სითბოს, სიმძლავრის, სინათლის, უქმი სვლის, ფარული, ძაბვის, წნევის, ხარისხობრივი, ხახუნზე, ჰიდროსტატიკური წნევისა და სხვ.

დანალექი ქანი – 1. წვრილი დალექილი ნაწილაკებით აგებული ქანი, რომლის შრეები დროთა განმავლობაში დაიწნება და გამაგრდა; 2. ოკეანის, ზღვის, ტბის აუზებში, ჭაობებსა და მდინარეების კალაპოტში დედამიწის გამოფიტვისა და ვულკანიზმის პროდუქტების, აგრეთვე ორგანული ნაშთების დალექვისა და მათი დიაგენეტიკურ-კატაგენეტიკური გარდაქმნის შედეგად წარმოქმნილი ქანი, რომელთა ლითოგენეზისი ეგზოგენური და ენდოგენური ფაქტორების ერთობლივი მოქმედებით ხორციელდება.

დანამატი – წმინდად დაფქული ბუნებრივი ან ხელოვნური საშენი მასალა, რომელსაც უმატებენ ბეტონებისა და ხსნარების შემკვრელ ნივთიერებებს ამა თუ იმ თვისების გასაუმჯობესებლად და თვითღირებულების შესამცირებლად.

დანამატი მაკორექტირებელი – დანამატი, რომელიც კომპლექსურ გავლენას ახდენს ნედლეულის ძირითადი კომპონენტების თვისებებზე. ასეთებია: თიხის ნედლეულის მამჭლევებელი (კვარცის ქვიშა), პლასტიფიკატორი (წვრილდისპერსიული თიხა), მფლუსავი (მინის ლეწი, პირიტული ნამწვი, წიდა), სათბობშემცველი (ხის ნახერხი), ნედლეულის კომპონენტი (ბელიტის შლამი ცემენტის წარმოებაში) და სხვ.

დანამატი მამოდიფიცირებელი – გამხსნელები, სტაბილიზატორები, პლასტიფიკატორები, ანტისეპტიკები, სტრუქტურაწარმომქმნელები, გამამყარებლები და სხვა, რომლებიც შეჰყავთ რბილ საბურულე და ჰიდროსაიზოლაციო მასალებში მათთვის რიგი თვისებების მისანიჭებლად, რაც საჭიროა მათი გამოყენებისა და ექსპლუატაციის დროს.

დანამატი მაპლასტიფიცირებელი – 1. აგურის წარმოებაში – დანამატი, რომელიც ანიჭებს მცირეპლასტიკურ (მჭლე) თიხოვან ნედლეულს აუცილებელ დაყალიბების უნარს, საშრობი თვისებების გაუმჯობესებისა და მტკიცე ნაკეთობების მიღების შესაძლებლობას. მაპლასტიფიცირებლად შლიკერის სახით გამოიყენება მაღალპლასტიკური თიხები, ელექტროლიტები; 2. ბეტონის წარმოებაში – დანამატები, რომლებიც ამცირებენ (25%-მდე) ბეტონის ნარევის წყალმოთხოვნილებას და საშუალებას იძლევიან მკვეთრად გაიზარდოს მისი ადვილჩაწყობადობა, სიმტკიცე (20-40%-ით) და შემცირდეს ცემენტის ხარჯი.

პლასტიფიკატორებისა და სუპერპლასტიფიკატორების სახით გამოიყენება ფორმალდეჰიდები, ლიგნოსულფონატები და სხვა ორგანული ნაერთები; 3. პლასტმასების წარმოებაში დანამატი მაღალმოლეკულური პოლიმერების დარბილების ტემპერატურის შესამცირებლად და მოქნილობის, ელასტიკურობის, სითბო- და ყინვამდეგობის ასამაღლებლად. ის ქიმიურად ინერტული, მცირეაქროლადი და უვნებელი ნივთიერებაა. მაპლასტიფი გამოიყენება გლიცერინი, დიოქტილფთალატი, დიმეთილფთალატი, დიბუტილფთალატი, დიეთერი, დაქლორილი პარაფინი, დაქლორილი ნაფთალინი, უმაღლესი რიგის სპირტის ფთალატები, მინერალური მცენარეული ზეთები და სხვ.

დანამატი მაჰიდროფობიზებული – 1. საჰონწავთობის პროდუქტი, ოლეინის მჟავა და სხვა, მცირე რაოდენობით (10%-მდე) დამატებული ცემენტთან, რაც საშუალებას იძლევა მივიღოთ ბეტონები და დულაბები, რომლებსაც ახასიათებს გაზრდილი პლასტიკურობა, ადვილჩაწყობადობა, წყალგაუმტარობა და ყინვამდეგობა; 2. ნივთიერება, რომელიც ბეტონის ფორების კედლებს და კაპილარებს ანიჭებს ჰიდროფობურ თვისებებს.

დანამატი წყალმარედუცირებელი – ნივთიერება, საჭირო ჩაწყობადობის ბეტონის ნარევის მისაღებად წყლის მინიმალური ხარჯისას.

დანამატის ოპტიმალური დოზა – მინიმალური დოზა, რომელიც უზრუნველყოფს ბეტონის ან ბეტონის ნარევის ხარისხის მაჩვენებლების მაქსიმალური ტექნოლოგიური ან ტექნიკური ეფექტის მიღწევას.

დანარიმანდება – ძელის, ძელაკის ან ფიცრის ფიგურული პროფილი (ნახ. 1). დანარიმანდება ეწოდება აგრეთვე რანდას (ერთმაგი, ორმაგი) ფიგურული გრძივი ჭრილით.

ნახ. 1

დანაყოფი – 1. სამუშაოთა ფრონტის ნაწილი, რომელიც გამოეყოფა ერთ შემსრულებელს (მუშა, რგოლი); 2. არითმეტიკული მოქმედება, რომელიც აჩვენებს ერთი რიცხვი რამდენჯერ თავსდება მეორეში; 3. რაიმე სიდიდის შემადგენელი ნაწილი (მაგ., დუიმური დ., მილიმეტრული დ., ნულოვანი დ., პოლუსის დ., სკალის დ. და სხვ.); 4. სამხედრო შენაერთის ნაწილი (მაგ., ელიტარული დანაყოფი); 5. მარტივი ორგანიზმის უსქესო გამრავლება.

დანაშრევი ნივნივები – ნივნივების ფეხები, რომელთა ქვედა ბოლოები ეყრდნობა ხის რანდებზე, მიჯნებზე ან ძელურ შენობებში ზედა გვირგვინებზე; ხის კარკასულ შენობებში – ზედა სარტყლებზე, შემოსაკრავებზე; ქვის შენობებში – საყრდენ ძელებზე (მაუერლატი). ნივნივების განლაგება დამოკიდებულია გეგმაში შენობის კონტურზე და მასში შიგა საყრდენების, საბრჯენების არსებობაზე კედლებისა და სვეტების სახით. დ. ნ. კონსტრუქციულად უფრო მარტივი და ეკონომიურია, თუმცა მათი გამოყენებისათვის აუცილებელია შიგა კედლებისა და მზიდი ტიხრების არსებობა.

დანაწევრება – 1. რაიმე დიდის მცირე ნაწილებად დაყოფა, დაქუცმაცება; 2. კლასიფიკაციის დროს საგნის ან დისციპლინის ვიწრო შინაარსით აღება; 3. გამოშვებული აქციების საერთო რაოდენობის გაზრდა არსებულთან შედარებით გარკვეული კოეფიციენტით, რომლის

შესაბამისადაც პროპორციულად მცირდება აქციის ნომინალური ღირებულება. დანაწევრება შეიძლება იყოს: განივი, გრძივი, კედლის, ნაკადის, ნედლეულის, პროცესის, სხეულის, ფოტოსა და სხვ.

დანახარჯების კლასიფიკაცია – სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით ერთგვაროვანი ხარჯების ლოგიკური დაჯგუფება. თეორიასა და პრაქტიკაში გავრცელებულია დანახარჯთა შემდეგი კლასიფიკაცია: ხარჯვის მიმართულების, საქმიანობის სფეროების, ეკონომიკური შინაარსის, ეკონომიკური ელემენტების, ფუნქციური დანიშნულების, პროდუქციის თვითღირებულებისადმი დამოკიდებულების, ცალკეული სახის პროდუქციის თვითღირებულებაზე მიკუთვნების წესის, პროდუქციის მოცულობაზე დამოკიდებულების, გადაწყვეტილებების მიღებაზე დამოკიდებულების, საქმიანობის შეცვლაზე დამოკიდებულების, პასუხისმგებლობის ცენტრებისა და პერიოდულობის მიხედვით.

დანახარჯთა ერთეული – პროდუქციის და მომსახურეობის ისეთი უმცირესი რაოდენობრივი ერთეული, რომლის მიხედვით დანახარჯების აღრიცხვა და დადგენა შესაძლებელია და მიზანშეწონილი. დანახარჯთა ერთეული შეიძლება იყოს: კილოგრამი, ტონა, მეტრი, საათი, ცალი და ა.შ.

დანახარჯთა ცენტრი – საწარმოს განყოფილება, ფუნქცია ან მოწყობილობა, რომლის საქმიანობა დაკავშირებულია მხოლოდ ხარჯების გაწევასთან და მისი მენეჯერის სამსახურის მუშაობა ფასდება დანახარჯების ბიუჯეტის დაცვით. დანახარჯთა ცენტრი შეიძლება იყოს საწარმოო საამქრო, შემრევი საამქრო, საწყობი, ადმინისტრაცია და ა.შ.

დანახარჯი – ნებისმიერი სახის რესურსის გამოყენებით, ამა თუ იმ საქმიანობის დროს გაწეული ხარჯი.

დანახშირბადიანება – 1. თხევად ფოლადში ნახშირბადის შემცველი ნივთიერებების (თხევადი ან მყარი თუჯი, კოქსი, ანთრაციტი, ხის ნახშირი და სხვ.) დამატება; 2. ფოლადის ნაკეთობების ზედაპირული ფენის ნახშირბადით გაჯერება (იხ. ცემენტაცია) სიმაგრისა და ცვეთის ასამაღლებლად.

დანახშირება – 1. მერქნის სრული წვის შედეგად ნახშირის მიღების პროცესი; 2. ნაწილობრივი წვის საწყისი ფაზა (მაგ., ხის ხიმინჯების მიწისქვეშა ნაწილის დანახშირება მისი ბიომედეგობის გაზრდის მიზნით).

დანგრევა (დარღვევა, რღვევა) – 1. მასალის მთლიანობის დარღვევა, რომლის დროსაც წყდება დრეკადი და პლასტიკური დეფორმაციების პროცესი; 2. სამშენებლო კონსტრუქციების ან ტექნოლოგიური სისტემის ცალკეული ელემენტების გეომეტრიული ზომების ცვლილება ძალური, თერმული ან სხვა სახის ზემოქმედებით, რომელსაც თან ახლავს ობიექტის მზიდუნარიანობის დაკარგვა; 3. კონსტრუქციაში ბზარების გახსნის კინეტიკური პროცესი გარე ან შიგა ძაბვების მოქმედების შედეგად, რომელიც სრულდება ნაკეთობის მთლიანობის დარღვევით; 4. საშენი მასალებისა და კონსტრუქციების მასის, კვეთის, სიმტკიცისა და სხვა რაოდენობრივი მახასიათებლებისა და ხარისხის მაჩვენებლების გაუარესება კოროზიის შედეგად. რღვევის გამომწვევი მიზეზებია: სტატიკური ხანმოკლე, სტატიკური ხანგრძლივი, დაღლილობითი, დინამიკური და დარტყმითი დატვირთვები; გამჭიმბი, ჭრის და ძვრის ძალები; მასალის დენადობა; მასალის სტრუქტურის ტრანსკრისტალური (კრისტალებს შიგნით) და ინტერკრისტალური (კრისტალებს შორის) ცვლილებები; გარემოს

მახასიათებლები (ტემპერატურა, ტენიანობა, აგრესიულობა) და სხვ. რღვევა შეიძლება იყოს მყიფე (როცა ბზარის გაჩენა და გავრცელება მიმდინარეობს სწრაფად) და ბლანტი (როცა ბზარის გაჩენა და გავრცელება საკმაოდ ენერგოტევადია).

დანი (კუთხ. მეგრ.) – ნაგებობის კედლებს შორის გადებული დირე, ძელი.

დანიშნულების საიმედოობის კოეფიციენტი (λ_n) – კოეფიციენტი, რომელიც ითვალისწინებს შენობებისა და ნაგებობების კლასს. სამშენებლო ნორმებით გათვალისწინებულია პასუხისმგებლობის სამი კლასი – I, II და III, რომლებსაც შეესაბამება λ_n -ის მნიშვნელობები: 1; 0,95 და 0,9, ხოლო დროებითი შენობა-ნაგებობებისათვის მუშაობის 5 წლამდე ვადით – 0,8.

დაპროგრამება – 1. პროგრამის შედგენის პროცესი, რომელიც რეალიზდება მოცემული ალგორითმის ეგმ-ზე ან კომპიუტერზე; 2. დისციპლინა, რომელიც შეისწავლის მოცემული პროგრამის შედგენის მეთოდებსა და ხერხებს. დაპროგრამების სახეები: ავტომატური, არაწრფივი, ასპექტურ-ორიენტირებული, ბლოკური, დინამიკური, კომპიუტერული, კომპონენტურ-ორიენტირებული, მათემატიკური, მანქანების, მოცულობით-ორიენტირებული, პარამეტრული, პროცედურული, სტოქასტიკური, ფუნქციური, წრფივი, ხელით და სხვ.

დაპროგრამების ენა (კომპ.) (ინგლ. programming language) – ნიშნებისა და წესების ფორმალური, ზუსტად განსაზღვრული სისტემა, რომელიც შემუშავებულია კომპიუტერული პროგრამების დასაწერად. თანამედროვე (2016 წ.) პოპულარული დაპროგრამების ენები: C, C++, C#, Java, Javascript, Python, Swift, Ruby, PHP და სხვ.

დაპროექტება – კომპლექსური ტექნიკური დოკუმენტაციის დამუშავება, რომელიც შეიცავს ტექნიკურ-ეკონომიკურ დასაბუთებას, ნახაზებს, გაანგარიშებებს, მაკეტებს, კალკულაციას, განმარტებით ბარათსა და სხვა მასალებს, რაც საჭიროა ნაკეთობის დასამზადებლად. დ. მრავალი მეთოდი არსებობს. კონსტრუქციული უნიფიკაციისა და დეტალების ზომების მოდულური კოორდინაციის დანერგვასთან არის დაკავშირებული დ. სერიული მეთოდი, რომელიც უზრუნველყოფს ნაკეთობის მთელი რიგი მრავალსახეობების მიღებას ერთიანი საბაზო კონსტრუქციის ბაზაზე.

დაპროექტების ერთიანი წესები – სამშენებლო ობიექტის, მანქანის, მოწყობილობისა და მისთ. პროექტის შექმნისათვის საჭირო წესები (ნორმები), დამუშავებული სათავე საპროექტო ორგანიზაციის მიერ (შეთანხმებული ქვეყნის მთავრობასთან) და აუცილებელი ყველა საპროექტო სამუშაოების შესრულების დროს.

დაპროფილებული ფენილი – ლითონის დაპროფილებული ფურცელი, რომელზეც ზემოდან დატანილია პოლიმერის ფენა, შემდეგ თანამიმდევრობით დაგრუნტვის, პასივატორისა და თუთიის ფენები. არსებობს სახურავისა და კედლის (ნახ. 1) დაპროფილებული ფენილი.

ნახ. 1

დაჟანგვა – ოქსიდაცია; ლითონის ნაკეთობის ზედაპირის ჟანგვა ქიმიური ან ელექტროქიმიური რეაქციით ან ჰაერის ზემოქმედებით მაღალი ტემპერატურის პირობებში. წარმოქმნილი ჟანგის ფურჩი ნაკეთობას იცავს კოროზიისაგან (ალუმინის და მაგნიუმის შენადნობები) ან აქვს დეკორატიული დანიშნულება (იხ. მოსევადება).

დაჟანგული ბიტუმი – ბიტუმის სახეობა, რომლიდანაც გაცხელების შედეგად გამოდევნილია ჰაერი. დაჟანგვის პროცესი ამალვებს ბიტუმის თბომედეგობას სასურველ დონემდე. ეს პროცესი სახურავზეც გრძელდება, ოღონდ დაძველების სახით.

დარაბა – 1. მერქნის, პლასტმასის ან ლითონის საკეცი კონსტრუქცია ფანჯარაზე (ნახ. 1. ოთხფრთიანი ფანჯრის დარაბა) ან კარზე ასაფარებლად; 2. სავაჭროსთვის ან სახელოსნოსთვის გამოყენებული დარაბებიანი ოთახი ქუჩის პირას; 3. ფიცრის მოაჯირი მიწური აივნისა (დერეფნისა). დარაბა არსებობს დასახური, გასაწევი, გადასახსნელი და მისახური; 4. საფარი ფიცარი.

ნახ. 1

დარბაზი – 1. ძვ. ტაძარი (VIII-XI საუკ.), სრა (XI საუკუნიდან), სასახლე (XV საუკუნიდან), "სამეფო დიდი სახლი" (საბა); 2. სასახლის ის ვრცელი ოთახი "სადაც სახელმწიფო საქმეების გამო მეფის თანდასწრებითა და მონაწილეობით სხდომა იმართებოდა ხოლმე" (ივ. ჯავახიშვილი); 3. ქართული საცხოვრებელი სახლის სახეობა, რომლის გადახურვა დედაბოძზე დაყრდნობილ გუმბათისებრ კონსტრუქციას წარმოადგენს (იხ. გვირგვინი); 4. საგანგებოდ მოწყობილი დიდი საკრებულო ოთახი, გათვალისწინებული კრებების, ლექციების, კონცერტებისა და მისთ. ჩასატარებლად; 5. ზალა, დიდი სასტუმრო ოთახი ბინაში.

დარბაზული სახლი – დარბაზი, ერდოიან-გვირგვინიანი ხალხური საცხოვრებელი სახლი. ცნობილია მისი ორი სახეობა: ერთთვალისანი (დიდი ზომის, წინ დერეფნით), რომელიც გავრცელებული იყო ქართლ-კახეთში და კომპლექსური, გავრცელებული სამცხე-ჯავახეთსა და თრიალეთში, სადაც ყველა საცხოვრებელი სამეურნეო სათავსი (დარბაზი, ოდა, ბოსელი, საბმელი, სათონე, ბეღელი, მარანი და სხვ.) ჰორიზონტალურად ერთ ჭერქვეშ იყო განლაგებული. ქსნის ხეობაში დარბაზული სახლის ტიპის საცხოვრებელს "ერთობის სახლი" ეწოდება, ფშავში – "მოქცეული სახლი". დარბაზული სახლის მთავარი თავისებურება გვირგვინიანი გადახურვა იყო, რომელიც ხის მრავალსაფეხურიან გუმბათს წარმოადგენდა და საშუქე და ბოლის ასასვლელი პატარა ერდოთი მთავრდებოდა (ნახ. 1). დ. ს. შუაში კერა იყო გამართული, მის თავზე კი – აყარი (მოგვიანებით, სამხრეთ რაიონებში კერა კედლის ბუხარმა შეცვალა). ქართლ-კახეთში გავრცელებული დ. ს. შინაგანი სივრცის სტრუქტურისათვის დამახასიათებელი იყო სიღრმეში წაგრძელებული გეგმა (შუა კერა, ორ-, სამ- ან ოთხჩუქურთმიანი ხის ბოძი, ზუსტად საცხოვრებლის შუა ნაწილში აღმართული წალოები, განჯინები, თაროები და ქილები); სამცხე-ჯავახეთის დ. ს. კი – კვადრატული გეგმა (8-დან 12-მდე

ნახ. 1

კედლისპირა ხისავე ბოძი, მთელ საცხოვრებელ ფართობზე გადაჭიმული გვირგვინი და მდიდრულად მოჩუქურთმებული ბუხარი). დ. ს. ინტერიერის ხუროთმოძღვრული მხატვრული თავისებურების მთავარი კომპონენტია შინაგანი სივრცის მდიდრული, პლასტიკური სტრუქტურა, კოჭების (ნიყურების) პარალელური ან კუთხური წყობით ნაგები საფეხუროვანი გვირგვინი, ორიგინალური ბოძ-ბალავარი, მდიდრულად მოჩუქურთმებული დედაბოძი და ბალიში. ხალხური გადმოცემით, ძველად დედაბოძად ცოცხალ, ფესვებიან ხეს იყენებდნენ. კონსტრუქციული თავისებურების გამო ამგვარი ერდოიან-გვირგვინიანი ნაგებობა კარგად უძლებდა სეისმურ მოვლენებს. საქართველოს გარდა დარბაზული სახლი ფართოდ იყო გავრცელებული სომხეთსა და აზერბაიჯანში, ტაჯიკეთში, ჩრდილო-აღმოსავლეთ თურქეთში, ფერეიდანში, ავღანეთსა და ინდოეთში. გვირგვინული გადახურვა (ხე, ქვა) გავრცელებული იყო ძველ სამყაროში, კორეიდან ეგეოსის ზღვის ნაპირებამდე, მაგრამ ისეთი მრავალნაირი და მხატვრულად დამუშავებული გვირგვინი, როგორც საქართველოში იყო, არსად ჰქონიათ. ვარაუდობენ, რომ გვირგვინი უნდა ჰქონოდა აგრეთვე ეგეოსურ (ძველბერძნულ) ერდოიან, მიწურიან, დერეფნიან საცხოვრებელს – მეგარონს. საქართველოში დარბაზული სახლის უძველეს ტრადიციაზე მიუთითებს ურბნისის (ქვაცხელების) არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩენილი უძველესი ფორმის ერდოიან-ბანიანი მეგარონი; დარბაზული სახლთა ნაშთების სიმრავლე ქართლის რაიონებში, მარტივი სახის ქვის გვირგვინების გამოყენება მონუმენტური ხუროთმოძღვრების ძეგლებში. დარბაზული სახლი იყო ხალხური საფუძველი, რომლიდანაც განვითარდა ქართული ცენტრალურგუმბათოვანი ტაძრის სტრუქტურა. XIX საუკუნის შუა წლებში დარბაზული სახლი ბანიან-ბუხრიან-სარკმლიანი და სხვენიან-აივნიან-ფანჯრიანი სახლით შეიცვალა.

დარბილება – მასალის (ძირითადად ლითონის) დარბილების პროცესი ტემპერატურული ან ქიმიური ზემოქმედებით.

დარბილების ტემპერატურა – გარემოს ტემპერატურა, რომელზეც მასალის შემკვრელი ნივთიერება (მაგ., ბიტუმი) რბილდება გარკვეულ სიდიდემდე, რომელიც განისაზღვრება ლაბორატორიული ხელსაწყოების (მაგ., "რგოლი და სფერო") საშუალებით (მაგ., დარბილების ტემპერატურა ბურულის ბიტუმისათვის მერყეობს 40-95°C-ის ფარგლებში).

დარგი – ცოდნის ან მოქმედების, დაკისრებული კომპეტენციის ფარგლებში რეგულირებადი სფერო.

დარეზერვება – ძირითადი ელემენტის დუბლირებული ელემენტის ჩართვა მუშაობაში ისე, რომ სისტემა აგრძელებს ფუნქციონირებას. დარეზერვებული ელემენტი შეიძლება იყოს მუდმივი და დროებითი. მუდმივის დროს სარეზერვო ელემენტი მუშაობს ძირითადთან პარალელურ რეჟიმში, ხოლო დროებითის მუშაობაში ჩართვა ხდება შენობის მოსალოდნელი ავარიის წინა პერიოდში. ბუნებრივია დ. სჭირდება დამატებითი ფინანსები, მაგრამ სამაგიეროდ ზრდის შენობის სისტემის საიმედოობას.

დარიშხანი – ფოლადისფერი მყიფე ნახევარლითონი, მეტალოიდი. სიმბოლოა As. ცნობილია დახლოებით 200-მდე დარიშხანშემცველი მინერალი. ის მცირე კონცენტრაციით ხშირად შედის ტყვიის, სპილენძისა და ვერცხლის მადნების შემადგენლობაში. საკმაოდ ხშირად ბუნებაში გვხვდება დარიშხანის ორი ნაერთი გოგირდთან: ნარინჯისფერ-წითელი გამჭვირვალე რეალგარი AsS და ლიმონისფერ-ყვითელი აურიპიგმენტი As₂S₃. მინერალი რომელსაც აქვს სამრეწველო მნიშვნელობა არის არსენოპირიტი (დარიშხანის ალმადანი).

დარიშხანის უდიდესი ნაწილი მოიპოვება დარიშხანშემცველი ოქროს, ტყვია-თუთის, სპილენძის ალმადანის და სხვა მადნების პარალელურად დამუშავებისას. არსებობს დარიშხანის მიღების ბევრი ხერხი: ბუნებრივი დარიშხანის სუბლიმაცია, დარიშხანის ალმადანის თერმული დაშლის ხერხი, დარიშხანიანი ანჰიდრიდის აღდგენა და სხვ. დარიშხანისა და მისი ნაერთების გამოყენების არეა: ნახევარგამტარი მასალები, ტყვიის დანამატი საფანტის წარმოებაში, ტიპოგრაფიული შრიფტები, ინსექტიციდები, აირების გაწმენდა, პოლიმერიზაციის რეაქციები, პიროტექნიკა, მერქნის ანტისეპტირება, საღებავები, ტყავის გადამუშავება, სტომატოლოგია და სხვ. დარიშხანი და მისი ყველა ნაერთი წამოადგენს საწამლავს.

ნახ. 1

დარიჯი – ტერასის აღსანიშნავი ტერმინი მესხეთში (ნახ. 1). გამოიყენებოდა ხეხილის დარგვა-გაშენებისათვის და ხორბლის დასათესად. ძირითადად განლაგებული იყო მდინარეთა დინების გაყოლებით, ზომიერი დახრილობის ფერდობზე, ნაყოფიერ ნიადაგებზე და მათი ფართობი ბევრად აღემატებოდა საქვეს ფართობს. დ. ერთ-, ორ ან მრავალიარუსიანი ნაგებობაა.

დარკნეტი (კომპ.) (ინგლ. darknet) – სხვა კომპიუტერულ ქსელზე დაშენებული შეზღუდული წვდომის მქონე არასაჯარო ქსელი, სადაც მოხვედრა მხოლოდ სპეციალური პროგრამული უზრუნველყოფის გამოყენებითაა შესაძლებელი. იგულისხმება, რომ დ. მუშაობს ფარულად და მალავს მომხმარებლის ვინაობას, რათა უზრუნველყოს მისი ანონიმურობა. დ. არალეგალურადაა გავრცელებული საავტორო უფლებებით დაცული მუსიკალური, ვიდეო და სხვა ციფრული მასალა. ის ასევე გამოიყენება სხვადასხვა სახის უკანონო საქმიანობისთვის. ტერმინი "დარკნეტი" პირველად 1970-იან წლებში გამოიყენეს.

დარტყმა – ბიძგი, სხეულების ხანმოკლე ურთიერთქმედება, რომლის დროსაც წარმოებს კინეტიკური ენერჯის გადანაწილება. ფიზიკაში ურთიერთქმედების დრო მხედველობაში არ მიიღება. დარტყმისას სრულდება იმპულსისა და იმპულსის მომენტის შენახვის კანონები, მაგრამ არ სრულდება მექანიკური ენერჯის შენახვის კანონი. ითვლება, რომ დარტყმის მომენტში გარე ძალები სხეულებზე არ მოქმედებს, რის გამოც სხეულის იმპულსი დარტყმისას შენარჩუნდება. დ. ენერჯის ნაწილი მიდის სხეულის გათბობაზე და ხმაზე. ორი სხეულის დარტყმის შედეგი შეიძლება სრულად გამოვთვალოთ, თუ ვიცით ამ სხეულების მოძრაობის სიჩქარეები დარტყმამდე და მექანიკური ენერჯია დარტყმის შემდეგ. იმ სხეულებისათვის, რომლებთანაც ჩვეულებრივ საქმე აქვთ პრაქტიკაში, დარტყმის პროცესი გრძელდება წამის მეათასედ, მეასიათასედ ან მემილიონედ ნაწილში. ვინაიდან დარტყმაში მონაწილე სხეულების მოძრაობის რაოდენობები დარტყმის დროში იცვლება სასრული სიდიდით, ამიტომ სხეულების შეხების (კონტაქტის) ფართობზე ვითარდება ურთიერთქმედების ძალიან დიდი ძალები (ე.წ. მყისი ძალები), რომელთაც ეწოდებათ დარტყმის ძალები. თუ m მასის ნივთიერი წერტილი მოძრაობს ძალის მოქმედებით, მაშინ დარტყმის დროს წარმოიშობა რეაქციის ძალა, რომელსაც დარტყმის ძალას უწოდებენ. არსებობს დარტყმის სახეები: აპოპლექსური, არადრეკადი, არაპირდაპირი, არა სავსებით დრეკადი, დინამიკური, დრეკადი,

ელექტრული, ექსცენტრული, თბური, თერმული, ირიბი, კრიტიკული, მაბრუნნი, მზის, მოულოდნელი, მოქნეული, პირდაპირი, რეალური, სამთო, სიმეტრიული, უეცარი, შეყურსული, ჭავლის, ჰაერის, ჰიდრაულიკური და სხვ.

დარტყმა აბსოლუტურად დრეკადი – დარტყმის მოდელი, როდესაც სისტემის კინეტიკური ენერგია სრულად შეინახება, ხოლო ტანის დეფორმაციებს უგულვებელყოფენ. შესაბამისად, ითვლება, რომ ენერგია დეფორმაციებზე არ იხარჯება და ურთიერთქმედება მთელ ტანში ვრცელდება მყისიერად. აბსოლუტურად დრეკადი დარტყმის ნათელი მაგალითია ბილიარდის ბურთულების შეჯახება.

დარტყმა დინამიკური – დარტყმის პროცესი, რომელიც დინამიკური ძალის ზემოქმედებისას წარმოიქმნება. დინამიკური დარტყმის ძალა ორი სახის მუშაობისას გამოიყენება: სხეულის დეფორმაციით დამუშავებისას (ჭედვა, შტამპვა, თელვა და სხვ.) ან სხეულის გადაადგილებისას (ხიმინჯების, ბომბების, ბიგების, ლურსმნების ჩასობა და სხვ.). დ. დ. ადგილი აქვს მიწისძვრების, მილსადენებში სითხეების გადაადგილების, მოძრავი ტრანსპორტის მკვეთრი დამუხრუჭებისა და ავარიების, მეწყერების, ჩამოქცევების, აფეთქებების, ვულკანების ამოფრქვევებისა და სხვ. დროს.

დარტყმა დრეკადი და არადრეკადი – დარტყმას ეწოდება აბსოლუტურად დრეკადი, თუ სხეულთა შეხების ადგილას ვითარდება მხოლოდ დრეკადი დეფორმაცია. დარტყმას ეწოდება აბსოლუტურად არადრეკადი, თუ სხეულების შეხების ადგილას ხდება მხოლოდ პლასტიკური დეფორმაცია (ამ დროს ადგილი აქვს მხოლოდ დარტყმის პირველ ფაზას). დარტყმის პროცესს ახასიათებენ ალდგენის კოეფიციენტით (k) – სხეულთა დაახლოებისა და დაშორების დროს მათი შეხების ზედაპირისადმი ნორმალზე სიჩქარეთა პროექციების ფარდობით. თუ $k = 1$ – დარტყმა აბსოლუტურად დრეკადია; $k = 0$ – დარტყმა აბსოლუტურად არადრეკადია; $0 < k < 1$ – დარტყმა დრეკადია.

დარტყმა ექსცენტრული – დარტყმა, როდესაც დარტყმის ნორმალი არ გადის სხეულთა მასების ცენტრებზე.

დარტყმა პირდაპირი და არაპირდაპირი – დარტყმა პირდაპირია, თუ სხეულთა მასების ცენტრების ფარდობითი სიჩქარეები მიმართულნი არიან დარტყმის ნორმალის გასწვრივ, საწინააღმდეგო შემთხვევაში დარტყმა ირიბია.

დარტყმა ცენტრალური – დარტყმა, როდესაც დარტყმის ნორმალი გადის სხეულთა მასების ცენტრებზე.

დარტყმა ჰიდრაულიკური – დარტყმა, რომელიც მოძრავი სითხის უცაბედი შეჩერების შედეგად წარმოიშობა და მოძრავი სითხის მასისა და მისი მოძრაობის სიჩქარის პირდაპირ პროპორციულია. დ. ჰ. ძალებს შეუძლიათ შექმნან კრიტიკული (ავარიული) სიტუაცია, რის გამოც ჰიდრაულიკურ ნაგებობაში კეთდება მაკომპენსირებელი აუზი ან არხი, ხოლო მილსადენებში – კომპენსატორები.

დარტყმამედეგობა – მასალის უნარი წინააღმდეგობა გაუწიოს დარტყმის მოქმედებას, ე.ი. იქონიოს დარტყმითი სიბლანტე. განისაზღვრება განსაკუთრებული ფორმის ნიმუშების სპეცილურ ურნალებზე დარტყმით დანგრევით და პირობითად განისაზღვრება ნიმუშების დანგრევაზე დახარჯული მუშაობით. დ. არის იმ მასალის დახასიათება, რომელიც კონსტრუქციის ექსპლუატაციის დროს განიცდის დარტყმით დატვირთვას.

დარტყმითი ტალღა – ტალღა, რომელიც წარმოიქმნება საომარი მასალების ან ტექნიკური აფეთქებისას (ქვების, აირსადენის, საშიში ტვირთის და სხვ.), აგრეთვე მიწისძვრისას სეისმური ტალღების ზემოქმედებისას. დ. ტ. საგანგებო სიტუაციების ერთ-ერთი ძირითადი დამაზიანებელი ფაქტორია. ესაა გარემოს მკვეთრად შეკუმშვის არე, რომელიც სფერული ფენის სახით ზეგერითი სიჩქარით ვრცელდება აფეთქების ადგილიდან ყველა მიმართულებით. დარტყმით ტალღაში წარმოიქმნება ჭარბი წნევა – სხვაობა ნორმალურ ატმოსფერულ წნევასა და დარტყმითი ტალღის ფრონტში მაქსიმალურ წნევას შორის. დ. ტ. აქვს ორი ფაზა – შეკუმშვისა და გაიშვიათების. იმის მიხედვით, თუ რომელ გარემოში (ჰაერში, წყალში თუ გრუნტში) წარმოიქმნება და ვრცელდება დ. ტ., განასხვავებენ ჰაერის, ჰიდროდინამიკურ ან სეისმოაფეთქებით დარტყმით ტალღებს. დ. ტ. დამაზიანებელი ქმედება დამოკიდებულია ჭარბ წნევაზე, შეკუმშული აირის სიჩქარეზე, ზემოქმედების ხანგრძლივობაზე, ტალღის გავრცელების ფრონტის მიმართ ადამიანის ან ობიექტის ადგილმდებარეობასა და მათ დაცულობაზე.

დარტყმის დრო (დარტყმის ხანგრძლივობა) – დროის მცირე შუალედი, რომლის განმავლობაშიც ხდება დარტყმა.

დარტყმის იმპულსი – დარტყმის დროს თითოეულ შემჯახებელ სხეულზე მოქმედი დარტყმითი ძალის იმპულსი. დ. ი. არის მექანიკური სიდიდე, რომელიც ახასიათებს დარტყმისას სხეულზე გარე ზემოქმედებას. სხეულთა დარტყმისას ურთიერთქმედების ძალები ძალიან დიდია და მოქმედებენ მოკლე დროში, ამიტომ მათ მყის ძალებს უწოდებენ.

დარტყმის ნორმალი – დასარტყმელი სხეულების შეხების მომენტში მათი ზედაპირების საერთო ნორმალი, რომელიც გადის შეხების წერტილში.

დარტყმის ფაზა – დარტყმის პირველი ფაზა – დროის შუალედი, როცა დარტყმის ძალები იზრდება; დარტყმის მეორე ფაზა – დროის შუალედი, როცა დარტყმის ძალები მცირდება ნულამდე (ეს შუალედი იწყება იმ მომენტში, როცა სხეულების სიჩქარეები ერთმანეთს უტოლდება).

დარტყმის ცენტრი – მყარი ტანის წერტილი, რომელსაც აქვს უძრავი ბრუნვის ღერძი და აქვს ის თვისებები, როგორც დარტყმას, მიმართულს ამ წერტილისადმი მართობული სიბრტყის მიმართ, რომელიც გადის ბრუნვისა და ინერციის ცენტრზე, არ გადაეცემა ღერძს და არ ახდენს დარტყმით ზემოქმედებას საკისრებზე, რომელზეც ეს ღერძია მიმდგრებული. დ. ც. მდებარეობს ტანის ბრუნვის ღერძიდან $h = J/ml$ მანძილზე, სადაც m – ტანის მასა, J – მისი ინერციის მომენტი ბრუნვის ღერძის მიმართ, l – მანძილი ბრუნვის ღერძიდან ტანის ინერციის ცენტრამდე.

დარტყმის ძალის იმპულსი – რეაქციის ძალის იმპულსი.

დარღვევა (დაშლა) – 1. შენობა-ნაგებობის ან მისი ნაწილის მთლიანობის ხელყოფა, დანაწევრება, ჩამოშლა, დემონტაჟი; 2. სამართალდარღვევა, მოქმედება ან უმოქმედობა, რომელიც ეწინააღმდეგება სამართლებრივი ნორმების მოთხოვნებს და ჩადენილია საქმიანი პირის მიერ; 3. იურიდიული ძალის მქონე დოკუმენტად დაფიქსირებული ხელშეკრულების, წესის, ნორმის, ვალდებულების დაუცველობა ფიზიკური ან იურიდიული პირის მიერ; 4. ქუჩაში მოძრაობის წესებისადმი დაუმორჩილებლობა. დარღვევა შეიძლება იყოს: დენადობის,

მდგრადობის, მთლიანობის, მოძრაობის, ნივთიერებათა ცვლის, ნორმების, რიგის, უძრავობის, უწყვეტობის, ციკლის, ცირკულაციის, წესების, წონასწორობისა და სხვ.

დარყმითი სიბლანტე – მასალის უნარი ჩააქროს მექანიკური ენერგია დეფორმაციისა და რღვევის პროცესში დარყმითი დატვირთვის დროს. ნიმუშის დ. ს. განისაზღვრება ფორმულით: $a = Q/A_6$, სადაც Q არის ნიმუშის რღვევაზე დახარჯული მუშაობა ($კჯ/მ^2$; $ჯ/სმ^2$); A_6 – ნიმუშის ჩაჭრით შესუსტებული განივკვეთის ნეტო ფართობი ($მ^2$; $სმ^2$).

დარჯაკი (დარჯაგი) – ლითონის ჩამოსასხმელი ყალიბი.

დასამაგრებელი საფარის წყობა – მოსაპირკეთებელი საფარი, რომელიც ნებადართულ უკანასაყრდენზე მაგრდება ნებადართული მექანიკური სამაგრებით.

დასაქმების დონე – დასაქმებულთა საერთო რიცხვის შეფარდება შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის რაოდენობასთან.

დასაქონლება – ამა თუ იმ ორგანიზაციის უზრუნველყოფა სამრეწველო საქონლით, საშენი მასალებით, საკვები პროდუქტებითა და ა.შ.

დასაშვები მიკროკლიმატური პირობები – მიკროკლიმატის რაოდენობრივი მაჩვენებლების შეხამება, რომელიც ადამიანზე ხანგრძლივი და სისტემატური მოქმედებისას იწვევს ორგანიზმის თბური მდგომარეობის გარდამავალ და ადვილად ნორმალიზებად ცვლილებებს, რასაც თან ახლავს თერმორეგულაციის მექანიზმის დაძაბვა და არ სცილდება ფიზიოლოგიური შეგუების შესაძლებლობების ფარგლებს. არ ხდება ჯანმრთელობის დაზიანება ან დარღვევა, მაგრამ შეიმჩნევა სითბოს დისკომფორტული შეგრძნება, თვითშეგრძნების გაუარესება და შრომისუნარიანობის დაქვეითება.

დასაშვები ფიზიკური ზემოქმედების ნორმატივები – ნორმატივები, რომლებიც დადგენილია გარემოზე ფიზიკური ზემოქმედების დასაშვები დონეების შესაბამისად, და რომელთა დაცვა უზრუნველყოფს გარემოს ხარისხის ნორმატივს.

დასაშვები ძაბვა – ძაბვის უდიდესი მნიშვნელობა, რომელიც შეიძლება ელემენტმა მისი ექსპლოატაციის პირობებში უსაფრთხოდ აიტანოს.

დასაშრობი სისტემა – ჰიდროტექნიკური ნაგებობების კომპლექსი ტერიტორიიდან ზედმეტი წყლის მოსაცილებლად და წყლის რეჟიმის შესანარჩუნებლად დასახლებული პუნქტის თუ სამრეწველო საწარმოს მოთხოვნების შესაბამისად, მასში შედის: ჯებირი, წყალშემკრები, მიწისზედა და მიწისქვეშა არხები და სხვ.

დასახლება – 1. განსახლების განსხვავებული ფორმების (ტიპების) საერთო სახელწოდება (ქალაქი, დაბა, თემი, სოფელი); 2. კოლონიზაცია, ცოცხალი ორგანიზმებით ტერიტორიის ათვისების პროცესის საწყისი ეტაპი; პირველადი სუკცესია.

დასახლებათა განვითარება – დასახლებათა (ქალაქის, დაბის, სოფლის) ტერიტორიების ფიზიკური გარემოსა და ინფრასტრუქტურის განვითარების პროცესი ან მართვა, რომელიც აისახება ქალაქმშენებლობითი დაგეგმარების დოკუმენტებში.

დასახლებული ტერიტორია – ქალაქის ნაწილი, სადაც განთავსებულია საცხოვრებელი ან საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობები, ბალები, პარკები და სკვერები, მაგრამ არ არის სამრეწველო საწარმოები.

დასველება – 1. სითხის ფიზიკური ზემოქმედება მყარი ტანის ან სხვა სითხის ზედაპირზე; 2. მოლეკულათმორისი ურთიერთქმედების გამომჟღავნება 3 ფაზის – მყარი ტანის, სითხისა და აირის შეხების ზღვარზე, რომელიც გამოსახება სითხის განღვრით მყარი ტანის ზედაპირზე. განყრის თხევად ზედაპირს, რომელიც კვეთს მყარ ზედაპირს რაღაც წირზე, ეწოდება დასველების პერიმეტრი, რომელიც ქმნის სასაზღვრო კუთხეს, აგრეთვე დასველება გამომჟღავნდება ჭურჭლის კედლებთან თავისუფალი ზედაპირის გამრუდებით. დ. საზომად ითვლება სიდიდე, $\cos\theta = (\sigma_{23} - \sigma_{13}) \cdot \sigma_{12}$, სადაც σ_{23} , σ_{13} და σ_{12} ზედაპირული დაჭიმულობაა შესაბამისი ფაზების გამყოფ საზღვარზე. სიდიდე σ_{ih} რაოდენობრივად უდრის სამუშაოს, რომელიც უნდა დაიხარჯოს შექცევად იზოთერმულ პროცესში i და h ფაზების გამყოფი ზედაპირის ფართობის ერთეულის შექმნაზე. ზღვრული შემთხვევები: $\theta = 0$ – სრული დასველება და $\theta = 180^\circ$ – სრული არდასველება. დ. მნიშვნელოვანია სხვადასხვა ტექნოლოგიური პროცესისათვის: ღებვის, რჩილვის, მოკალვის, ფლოტაციისა და ა.შ.

დასკდომა – 1. ბზარების გაჩენა მასალაში ან ნაკეთობაში გარე ძალების გავლენით ან შიგა ძაბვების ზემოქმედებით; 2. ნაწილაკების მოცილება ზედაპირიდან, რომელიც დაკავშირებულია მბრუნავი ელემენტების ან კბილანების საყრდენებთან და ერთდროულად, მასალის დაღლილობასა და არასაკმარის თერმომედეგობასთან. დ. აუარესებს მასალის (ნაკეთობის) ხარისხს და ხშირად უვარგისს ხდის მას ექსპლუატაციისათვის.

დასხივება – ადამიანზე მაიონებელი გამოსხივების ზემოქმედება.

დატბორვა – ტერიტორიის ნაწილზე თავისუფალი წყლის ზედაპირის გაჩენა წყალსატევის, წყალსაცავის ან გრუნტის წყლების დონის აწევის შედეგად.

დატენიანება – რაიმე მასალის ტენიანობის დონის ხელოვნურად ამაღლება სხვადასხვა მიზნით.

დატერასება – ფერდობის ზედაპირის ხელოვნური შეცვლა სასოფლო-სამეურნეო და ტყის კულტურების უკეთ გამოყენებისა და ეროზიასთან ბრძოლის მიზნით.

დატვირთვა – 1. გარკვეული სიდიდისა და მიმართულების მექანიკური ზემოქმედება, რომელიც იწვევს შენობისა და ნაგებობის კონსტრუქციებში დამაბულ-დეფორმირებული მდგომარეობის ცვლილებებს; 2. განსახილველ სხეულზე მოქმედი აქტიური გარე ძალების ერთობლიობა, რაიმეს ზემოქმედება, დატვირთვის პროცესი (მაგ., სახურავის დატვირთვა თოვლით, ელექტროქსელის დატვირთვა ძაბვით, ბაგირის დატვირთვა გამჭიმავი ძალით და ა.შ.). დატვირთვებზე გაანგარიშდება სამშენებლო კონსტრუქციები, შენობები, ნაგებობები, დეტალები, მცურავი და საფრენი აპარატები, მილსადენები, გაზსადენები, გზები და სხვ. არსებობს დატვირთვის უამრავი სახეობა: არათანაბარი, არაპირდაპირი, გადაამყირავებელი, გადანაცვლებითი, გამგლეჯი, განაწილებული, განივი, განმეორებითი, გარეცენტრული, გრძივი, დარტყმითი, დასაშვები, დაყვანილი, დამრღვევი, დინამიკური, დროებითი, დროებითი ხანმოკლე, დროებითი ხანგრძლივი, ეკვივალენტური, ერთჯერადი, ვიბრაციული, ვერტიკალური, ზედაპირის ერთეულზე, ზედაპირული, ზღვრული, თანაბარი, თანაბრად განაწილებული, თბური, თვითდინებითი, თოვლის, კვანძური, კომპლექსური, კონცენტრირებული, კრიტიკული, ლიპყინულის, მანქანური, მაქსიმალური, მოძრავი, მრღვევი, მუდმივი, მყისი, ნიშანცვლადი, ნომინალური, ოპტიმალური, პერიოდული, პიკური, რადიალური, რეაქტიული, საანგარიშო, საკუთარი წონით, სამუშაო, საპროექტო, სასარგებლო,

საცდელი, საწყისი, სახანძრო, სეისმური, სითბური, სრული, სტატიკური, უდიდესი, უძრავი, უწყვეტი, ქარის, ქსლის, შეყურსული, ცვლადი, ციკლური, ძირითადი, ხანგრძლივი, ხანმოკლე, ჰიდრავლიკური, ჰორიზონტალური და სხვ.

დატვირთვა განსაკუთრებული – დატვირთვა, რომელიც ნაგებობის მშენებლობისა და ექსპლუატაციის პერიოდში, როგორც წესი, არ მოქმედებს, მაგრამ შესაძლებელია იმოქმედოს განსაკუთრებულ პირობებში. ასეთებია: მიწისძვრა; აფეთქება; მეტეო; გრუნტის არათანაბარი დაჯდომა, რომელსაც თან ახლავს გრუნტის სტრუქტურის ცვლილება; ტექნოლოგიური პროცესების მკვეთრი დარღვევა, რაც გამოწვეულია მოწყობილობის დროებითი უწყესრიგობით ან დამტვრევით.

დატვირთვა დინამიკური – სიდიდით, მდებარეობითა და მიმართულებით სწრაფად ცვლადი დატვირთვა, რომელიც კონსტრუქციას გადაეცემა მოძრავი ტრანსპორტის, ქარის დაწოლის, სეისმური, ინერციული, ცენტრიდანული დარტყმების და სხვ. მსგავსი ზემოქმედებისაგან.

დატვირთვა დროებითი – დატვირთვა, რომელიც ნაგებობის მშენებლობის ან ექსპლუატაციის ზოგიერთ პერიოდში არ მოქმედებს. დ. დ. მოქმედების ხანგრძლივობის მიხედვით შეიძლება იყოს ხანგრძლივი დროებითი და ხანმოკლე დროებითი. ხანგრძლივ დ. დ. მიეკუთვნება: დროებითი ტიხრების წონა; სტაციონალური მოწყობილობების წონა – ჩარხები, აპარატები, ძრავები, მოცულობითი ტევადობები, მილგაყვანილობა არმატურითა და საყრდენი ნაწილებით, ლენტური ტრანსპორტიორები, კონვეიერები, მუდმივი ამწე-მანქანები ბაგირებიანად, თხევადი და მყარი მასალით შევსებული მოწყობილობები; აირების, სითხეებისა და ფხვიერი მასალების წნევა ტევადობებისა და მილგაყვანილობების ექსპლუატაციის პროცესში, ჰაერის ჭარბი წნევა და გაზების გაუხშობა შახტების განიავების დროს; დატვირთვა საწყობების, მაცივრების, სამარცვლეულების, არქივების, ბიბლიოთეკების და სხვა მათი მსგავსი სათავსების გადახურვებზე; აგრეთვე საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი დანიშნულების სართულშუა გადახურვებზე მოწყობილობებისა და მასალებისაგან (ტექნიკური სართულები, სპეციალური დანიშნულების სათავსები); ტემპერატურული ტექნოლოგიური ზემოქმედება სტაციონალური მოწყობილობებისაგან; ზემოქმედებები გამოწვეული ფუძეების არათანაბარი დეფორმაციისაგან, რომელსაც თან არ ახლავს გრუნტის სტრუქტურული ცვლილება; წყლის ფენის წონა ბრტყელ სახურავზე; დაგროვილი საწარმოო მტვრის წონა; ჩაჯდომის (შეკლების) და ცოცვადობის ზემოქმედება; დატვირთვები ერთი ხიდური ან შეკიდებული ამწისაგან გამრავლებული კოეფიციენტებზე: 0,6 – მუშაობის საშუალო რეჟიმის ამწეებისათვის, 0,8 – მუშაობის მძიმე ან ძალიან მძიმე რეჟიმის ამწეებისათვის; დატვირთვა 0,5 კნ/მ² (50კგ/მ²) საცხოვრებელი სახლის ოთახების, ბაგა-ბაღების და ინტერნატების საძილე კორპუსების, დასასვენებელი სახლებისა და პანსიონატების საცხოვრებელი სათავსების, საავადმყოფოებისა და სანატორიუმების სართულშუა გადახურვებზე; დატვირთვა 1 კნ/მ² (100 კგ/მ²) ადმინისტრაციული, საინჟინრო-ტექნიკური, სამეცნიერო და სასწავლო დაწესებულებების სამსახურებრივი სათავსების, სამრეწველო და სამოქალაქო შენობებისა და ნაგებობების საყოფაცხოვრებო დანიშნულების (საგარდერობე, საშხაპე, საპირბანე, ტუალეტი) სათავსების, აგრეთვე სამკითხველოების სართულშუა გადახურვებისათვის; დატვირთვა 1,5 კნ/მ² (150კგ/მ²) კვების ობიექტების (კაფე, რესტორანი, სასადილო, საბანკეტო და სხვ.) სართულშუა გადახურვებისათვის; დატვირთვა 2 კნ/მ² (200კგ/მ²) კრებებისა და თათბირების ჩასატარებელი, მოსაცდელის, საკონცერტო და სასპორტო დარბაზების სართულშუა გადახურვებისათვის; დატვირთვა რეალური

დატვირთვის მიხედვით, მაგრამ არა ნაკლები 2 კნ/მ^2 სავაჭრო, საგამოფენო და საექსპოზიციო სათავსების სართულშია გადახურვებისათვის; III-VI კლიმატური რაიონების შესაბამისი თოვლის დატვირთვა შემცირებული $0,7 \text{ კნ/მ}^2$ -ით; ტემპერატურულ-კლიმატური ზემოქმედებები. ხანმოკლე დ. დ. მიეკუთვნება: ადამიანების, სარემონტო მასალებისა და მოწყობილობების წონა; დატვირთვები სამშენებლო კონსტრუქციების დამზადების, გადაზიდვისა და მონტაჟის, აგრეთვე მშენებლობაზე ნაკეთობებისა და მასალების დროებითი დასაწყობების დროს (გამონაკლისია დატვირთვები სპეციალურად გამოყოფილ იმ ადგილებზე, სადაც მუდმივად წარმოებს მასალების დასაწყობება და შენახვა); დ. დ. ნაყარი გრუნტისაგან; დატვირთვები მოძრავი ამწე-სატრანსპორტო მოწყობილობებისაგან (ხიდური ამწეები, შეკიდებული ამწეები, ტელფერები, სატვირთელები) გამოყენებული შენობებისა და ნაგებობების მშენებლობისა და ექსპლუატაციის პროცესში; თოვლის დატვირთვა; ქარის დატვირთვა; ლიპყინულის დატვირთვა; ტემპერატურული კლიმატური ზემოქმედებები. დ. დ. დატვირთვის საიმედოობის კოეფიციენტი $\gamma = 1,2-1,6$. ადამიანის წონა ინსტრუმენტებით მიიღება: ნორმატიული $P^b = 0,1 \text{ კნ}$ და საანგარიშო $P = P^b \cdot \gamma = 0,1 \cdot 1,2 = 0,12 \text{ კნ}$.

დატვირთვა დროებითი ხანგრძლივად მოქმედი – დატვირთვა, რომელშიც მოიაზრება: სტაციონალური დანადგარების წონა; ხანგრძლივი ტემპერატურული ზემოქმედება; წიგნების წონა ბიბლიოთეკებში, სამკითხველოებსა და არქივებში; საწყობების და მაცივრების იატაკებზე მოსული პროდუქციის წონა; სითხეების, აირების, ფხვიერი მასალების დაწოლა და ა.შ. დატვირთვის ეს სახე კონსტრუქციაზე მოქმედებს რამდენიმე დღიდან რამდენიმე თვემდე პერიოდში.

დატვირთვა დროებითი ხანმოკლედ მოქმედი – დატვირთვა, რომელშიც მოიაზრება: ადამიანების, ავეჯის წონა საცხოვრებელ და საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობებში; ქარისა და თოვლის დატვირთვები; დატვირთვები ამწე-სატრანსპორტო მოწყობილობებისაგან; კლიმატურ-ტემპერატურული ზემოქმედება; სამონტაჟო დატვირთვები და ა.შ. დატვირთვის ეს სახე კონსტრუქციაზე მოქმედებს ერთი დღეამის ფარგლებში.

დატვირთვა ელექტრული – ძალა, რომელიც რეალურად მიეწოდება ენერჯის წყაროდ მომხმარებელს (მიმღებს). ძაბვის მცირე ცვლილებისას, ელექტრული დატვირთვა ხასიათდება დენის სიდიდით. ელექტრულ დატვირთვას ხშირად უწოდებენ, თავად ენერჯის მიმღებს (ძრავები, გამანათებლები, მოწყობილობები და სხვ.).

დატვირთვა ენერგოსისტემის – ჯამური ელექტროძალა, ყველა მიმღები ელექტროენერჯის დანახარჯით, შეერთებული გამანაწილებლებთან, ქსელურ სისტემებთან, და ძალა, წამსვლელი ყველა უბნებში ელექტროქსელის დანაკარგების დაფარვაზე (ტრანსფორმატორებში, ელექტროგადამცემ ხაზებში, კონვექტორებში)

დატვირთვა ზღვრული – დატვირთვა, რომელიც შეესაბამება კონსტრუქციის ერთ-ერთ ზღვრულ მდგომარეობას. გამოიყენება რ.კ.ბ.-ის ასაწყობი ცილინდრული გარსების გაანგარიშებებში.

დატვირთვა თანაბრად განაწილებული – 1. მუდმივი ინტენსივობის განაწილებული დატვირთვა ერთეული სიგრძის (ფართის) ზედაპირზე; 2. დატვირთვა, რომლის ეპიურა წარმოადგენს მართკუთხედს, დატვირთვის ინტენსიურობის ტოლი სიმაღლით.

დატვირთვა თბური – სითბოს რაოდენობა, რომელიც აკუმულირდება ხანძრის დროს სამშენებლო კონსტრუქციის 1 მ² ფართობის ზედაპირზე. დამოკიდებულებას თბურ დატვირთვასა Q და სახანძრო დატვირთვას q შორის შემდეგი სახე აქვს: $Q = \mu q t F_{\text{წვ}} / F_3$, სადაც μ – აკუმულიაციის კოეფიციენტი; t – ხანძრის გავრცელების დრო, სთ; $F_{\text{წვ}}$ – წვის ზედაპირის ფართობი, მ²; F_3 – კონსტრუქციის ზედაპირის ფართობი, მ².

დატვირთვა თოვლის ნორმატიული ($S^{\text{ნ}}$) – მიიღება მშენებლობის კლიმატური რაიონის მიხედვით და დამოკიდებულია თოვლის საფარის წონაზე S_0 გადახურვის ჰორიზონტალური პროექციის 1 მ²-ზე, რომლის მნიშვნელობები მოცემულია სამშენებლო ნორმებში და საცნობარო ლიტერატურაში. ეს სიდიდე, ნორმატიული დატვირთვის მისაღებად, მრავლდება სახურავის ფორმის გამთვალისწინებელ μ კოეფიციენტზე $S^{\text{ნ}} = \mu S_0$. ორქანობიანი სახურავისათვის, როცა სახურავის დახრის კუთხე $\alpha \leq 25^\circ$, მაშინ $\mu = 1$; როცა $\alpha \geq 60^\circ$, $\mu = 0$; როცა $60^\circ > \alpha > 25^\circ$, მაშინ $\mu = (60^\circ - \alpha) / 35$. ზოგადად μ კოეფიციენტის მნიშვნელობები სახურავის სხვადასხვა ფორმებისათვის (თალი, კამარა, სეგმენტური წამწე, ორქანობიანი შუქფარნით, შედური, ორქანობიანი ორმალიანი, ორმალიანი თაღოვანი, ორქანობიანი ორმალიანი შუქფარნებით, ორმალიანი ერთი მალი თაღოვანი მეორე თაღოვანი შუქფარნით, მრავალმალიანი სხვადასხვა ვარიანტებით, ბრტყელი სახურავი პარაპეტით, ბრტყელი სახურავი ადგილ-ადგილ შვეული ამონაშვერებით) მოცემულია სამშენებლო ნორმებში.

დატვირთვა თოვლის საანგარიშო (S) – მიიღება თოვლის ნორმატიული მნიშვნელობის $S^{\text{ნ}}$ გადამრავლებით დატვირთვის საიმედოობის γ კოეფიციენტზე $S = \gamma S^{\text{ნ}}$. γ კოეფიციენტის მნიშვნელობა დამოკიდებულია გადახურვის ნორმატიული მუდმივი და თოვლის დატვირთვების ფარდობაზე და როცა $g^{\text{ნ}} / S^{\text{ნ}} > 0,8$, მაშინ $\gamma = 1,4$, ხოლო როცა $g^{\text{ნ}} / S^{\text{ნ}} \leq 0,8$, მაშინ $\gamma = 1,6$, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ მსუბუქი სახურავისათვის ამ კოეფიციენტის მნიშვნელობა მეტია, ვიდრე მასიური მძიმე სახურავისათვის.

დატვირთვა კრიტიკული – სამშენებლო მექანიკაში, დატვირთვა, რომლის დროს დეფორმირებადი სისტემა (ღერო, ფირფიტა, გარსი და ა.შ.) კარგავს მდგრადობას.

დატვირთვა ლანდშაფტზე – ლანდშაფტზე ანთროპოგენურ-ტექნოგენური გავლენის ზომა. ახასიათებს პროცესებსა და მოვლენებს, წარმოშობილს ლანდშაფტზე ადამიანის ზემოქმედების შედეგად.

დატვირთვა ლიპყინულის – ელექტროგადამცემი და საჰაერო ხაზების სადენებზე, შენობის სახურავის შვერილებზე, პარაპეტებზე, ლავგარდნებზე, ბაგირებზე, ვანტებზე, ხიდის ვაკისებზე, ელექტროფიცირებული ტრანსპორტის საკონტაქტო ქსელებზე, ანტენებზე და სხვ. ელემენტებზე, დაბალი ტემპერატურის მოქმედებით, გაჩენილი ყინულის მასის წონა. ლიპყინულის ნორმატიული დატვირთვა სადენების, ბაგირებისა და გვარლების 1 გრძ.მ-ზე გამოითვლება ფორმულით: $P^{\text{ნ}} = \pi b k (d + b k) \gamma \cdot 10^{-3}$; დანარჩენი ნაგებობებისათვის $P^{\text{ნ}} = 0,6 b \gamma$, სადაც b – ლიპყინულის კედლის სისქე (მმ) დამოკიდებული სადენის (ბაგირის, გვარლის) მიწის ზედაპირის დონიდან სიმაღლეზე; d – სადენის (ბაგირის, გვარლის) დიამეტრი (მმ); $0,6$ – კოეფიციენტი, რომელიც ითვალისწინებს ნაგებობის ელემენტის ზედაპირის ლიპყინულით

დაფარული ნაწილის ფარდობას ელემენტის მთელ ზედაპირულ ფართობთან; $\gamma = 900 \text{ კგ/მ}^3$ ($0,9 \text{ ტ/მ}^3$) – ლიპკინულის სიმკვრივე.

დატვირთვა მოაჯირებზე – კიბეებისა და აივნების მოაჯირებზე მოსული ჰორიზონტალური თანაბარგანაწილებული ან შეყურსული სახის დატვირთვა. ის მიიღება: საცხოვრებელი სახლების, სკოლამდელი დაწესებულებების, დასასვენებელი სახლების, სანატორიუმებისა და სამკურნალო დაწესებულებებისათვის – $0,5 \text{ კნ/მ}$; სასპორტო დარბაზებისა და ტრიბუნებისათვის – $1,5 \text{ კნ/მ}$; დანარჩენი შენობებისა და სათავსებისათვის, თუ არ არის სპეციალური მოთხოვნები, – 1 კნ/მ ; მომსახურე მოედნების, ბოგების, სახურავისათვის ჰორიზონტალური შეყურსული დატვირთვა მოაჯირის სახელურის სიგრძის ნებისმიერ წერტილში – $0,3 \text{ კნ. დ. მ.}$ დატვირთვის საიმედოობის კოეფიციენტი $\gamma = 1,2$.

დატვირთვა მოძრავი – სამშენებლო მექანიკაში, დატვირთვა, რომლის მოდების ადგილი და მოქმედების მიმართულება შესაძლოა შეიცვალოს ნაგებობის ექსპლუატაციისას (მაგ., მოძრავი მატარებლის წონა ხიდის მალის ნაშენზე).

დატვირთვა მუდმივი – დატვირთვა, რომელიც მისი ნორმატიული ან სხვა უფრო მაღალი მნიშვნელობისას, ნაგებობის მშენებლობის ან ექსპლუატაციის პირობებში მოქმედებს მუდმივად. მას მიეკუთვნება: შენობის მზიდი და შემომფარგვლელი კონსტრუქციების წონა; გრუნტის წონა და დაწნევა, სამთო წნევა; კონსტრუქციების წინასწარი დაძაბვით გამოწვეული ზემოქმედება და სხვ. დ. მ. დატვირთვის საიმედოობის კოეფიციენტი $\gamma = 1,1-1,2$.

დატვირთვა ნორმატიული – ნაგებობაზე მისი ნორმალური ექსპლუატაციის დროს მოქმედი დატვირთვის მაქსიმალური მნიშვნელობა. დ. ნ. რიცხვითი სიდიდეები აიღება სამშენებლო ნორმებიდან და სხვა საცნობარო ლიტერატურიდან.

დატვირთვა პარაბოლური – დატვირთვა, რომლის ეპიურასაც აქვს პარაბოლის ფორმა.

დატვირთვა რადიალური – რადიუსის გასწვრივ მოქმედი დატვირთვა (გამოიყენება ძალთა სისტემაში, რომელიც განიხილება პოლარულ, სფერულ ან ცილინდრულ კოორდინატებში).

დატვირთვა საანგარიშო – სამშენებლო ნორმებით გათვალისწინებული (ნორმატიული) დატვირთვის გამრავლებით საიმედოობის შესაბამის კოეფიციენტზე γ , რომლის სიდიდე აიღება დატვირთვის სახეობის მიხედვით და მეტია ერთზე ($1,1-1,6$). გამოიყენება კონსტრუქციების გაანგარიშებისას I ზღვრული მდგომარეობის მიხედვით (გაანგარიშება სიმტკიცესა და მდგრადობაზე).

დატვირთვა სამკუთხა – დატვირთვა, რომლის ეპიურასაც აქვს სამკუთხედის ფორმა. ეს არის ღეროს დატვირთვა, როდესაც ერთმხრივ მიმართული პარალელური ძალების ინტენსივობა იცვლება წრფივი კანონით.

დატვირთვა სამშენებლო – ძალის მოქმედება, რომელიც იწვევს შენობა-ნაგებობათა კონსტრუქციების დეფორმაციას.

დატვირთვა სასარგებლო – კონსტრუქციაზე მოქმედი დატვირთვა ამ კონსტრუქციის საკუთარი წონის გამოკლებით.

დატვირთვა სახანძრო – სითბოს რაოდენობა, რომელიც გამოიყოფა ხანძრისას წვის ზედაპირის ერთეული ფართობიდან დროის ერთეულ მონაკვეთში (ვტ/მ^2) და გამოითვლება ფორმულით

$q = z\beta QP_{\text{ქვ}} \cdot n$, სადაც z – ქიმიური უკმარწვის კოეფიციენტი; β – წვის სიჩქარის ცვალებადობის კოეფიციენტი; $QP_{\text{ქვ}}$ – წვის სითბოს ქვედა ზღვარი, კჯ/კგ; n – წვის მასიური სიჩქარე, კგ/(მ²-სთ) ან კგ/(მ²-წმ). პრაქტიკული გაანგარიშებისათვის ქიმიური უკმარწვის კოეფიციენტი მიიღება: თხევადი ნახშირწყალბადების წვისას – 0,9; მყარი მაგარი ნივთიერებების წვისას – 0,95-0,99.

დატვირთვა სეისმური – ინერციული ძალა, რომელიც წარმოიქმნება მიწისძვრისას გრუნტების სეისმური რხევებით.

დატვირთვა სტატიკური – მუდმივად მოქმედი ან დროში ნელა ცვალებადი დატვირთვის სახეობა. დ. ს. მიეკუთვნება: კონსტრუქციის საკუთარი წონა, თოვლის წონა, საწარმოო პროდუქციის წონა და სხვ.

დატვირთვა ტემპერატურული – კლიმატური ზემოქმედების შედეგად წარმოშობილი დატვირთვა. ის შენობებისა და ნაგებობების გაანგარიშებისას მხედველობაში მიიღება სამშენებლო ნორმების მოთხოვნების შესაბამისად (გრძელი სამრეწველო შენობები, მაღლივი სამოქალაქო შენობები, დიდმალიანი ხიდები, სპეციალური დანიშნულების კონსტრუქციები და ნაგებობები და სხვ.). ტემპერატურული გაანგარიშებები უზრუნველყოფს შენობა-ნაგებობებში "ზამთარი-ზაფხული"-ის ციკლის დროს წარმოშობილი ადგილობრივი ძაბვების ნეიტრალიზაციას იმ დონემდე, რომ მზიდმა კონსტრუქციებმა არ განიცადოს რღვევა და ნორმაზე მეტი დეფორმაციები.

დატვირთვა ტრაპეციისებრი – დატვირთვა, რომლის ეპიურასაც აქვს ტრაპეციის ფორმა.

დატვირთვა უწყვეტი – რაიმე სიგრძეზე ან ფართობზე მოდებული დატვირთვა. ამასთანავე დატვირთვის ინტენსივობა ამ სიგრძეზე ან ფართობზე უწყვეტად იცვლება.

დატვირთვა ქარის – განისაზღვრება, როგორც სტატიკური და დინამიკური მდგენელების ჯამი. სტატიკური მდგენელი, რომელიც შეესაბამება ქარის სიჩქარისეულ დაწნევას, გაითვალისწინება ყოველთვის, ხოლო დინამიკური მდგენელი, რომელსაც წარმოშობს ქარის ჩქაროსნული დაწნევის პულსაცია, გაითვალისწინება: ნაგებობებში საკუთარი რხევის პერიოდით 0,25 წმ (ანძები, კოშკები, საკვამლე მილები, ელექტროგადამცემი ხაზის საყრდენები, სატრანსპორტო გალერეები, ღია ეტაჟერები და სხვ.); მრავალსართულიან შენობებში სიმაღლით მეტი 40 მ-ზე; სამრეწველო შენობის ერთსართულიან ერთმალიან ჩარჩოებში სიმაღლით მეტი 36 მ-ზე, როცა სიმაღლის ფარდობა მალთან მეტია 1,5-ზე; მრგვალი ცილინდრული ფორმის მაღლივი ნაგებობები (საკვამლე მილები, ანძები და სხვ.) აუცილებელია, აგრეთვე, გაანგარიშდეს რეზონანსულ რხევებზე, რომელიც წარმოიშობა ქარის ისეთი სიჩქარისას, როცა გრიგალის წყვეტის სიხშირე ემთხვევა ნაგებობის საკუთარი სიხშირით რხევას ქარის ნაკადის განივად.

დატვირთვა ქარის ნორმატიული – დატვირთვა, რომელიც დამოკიდებულია ქარის ნორმატიულ დაწნევაზე W_0 , აეროდინამიკურ კოეფიციენტზე c და შენობის სიმაღლის გავლენის გამთვალისწინებელ k კოეფიციენტზე: $W^b = W_0 \cdot k \cdot c$, სადაც W_0 -ის მნიშვნელობა აიღება მშენებლობის კლიმატური რაიონის მიხედვით; k კოეფიციენტის მნიშვნელობა – შენობის სიმაღლეზე და ადგილმდებარეობაზე დამოკიდებულებით, ხოლო c კოეფიციენტის მნიშვნელობა – სახურავის ტიპზე და გეომეტრიულ მოხაზულობაზე დამოკიდებულებით. თუ სახურავის დახრის კუთხე $\alpha \leq 14^\circ$, მაშინ ქარის დატვირთვა მოქმედებს როგორც გაწოვა

(პასიური მხარე), ამცირებს ძალებს მზიდ კონსტრუქციებში და მის გავლენას სახურავზე არ ითვალისწინებენ.

დატვირთვა ქარის საანგარიშო – მიიღება ქარის ნორმატიული დატვირთვის მნიშვნელობის გადამრავლებით დატვირთვის საიმედოობის γ კოეფიციენტზე: $W = \gamma \cdot W_0$, სადაც $\gamma = 1,2$ ჩვეულებრივი შენობებისათვის, ხოლო მაღლივი ნაგებობებისათვის – $\gamma = 1,3$, თუ ნაგებობის გაანგარიშების ტექნიკურ დოკუმენტაციაში მითითებული არ არის γ კოეფიციენტის სხვა (სპეციალური) მნიშვნელობა.

დატვირთვა ღერძული – ღეროს ღერძის გასწვრივ მიმართული დატვირთვა.

დატვირთვა შეყურსული – გადახურვის, სახურავის, კიბისა და აივნების მზიდ ელემენტებზე მოქმედი, პირობით შეყურსული, ვერტიკალური დატვირთვა, რომელიც მოდებულია ელემენტის ყველაზე არახელსაყრელ ადგილის ერთეულ ფართობზე გვერდის ზომით 10 სმ (თუ სხვა რაიმე სახის დროებითი დატვირთვა არ მოქმედებს). მისი მნიშვნელობებია: გადახურვებისა და კიბეებისათვის – 1,5 კნ; სასხვენო გადახურვების, სახურავების, ტერასებისა და აივნებისათვის – 1 კნ; სახურავებისათვის, რომლებზეც გადაადგილება ხდება ტრაპებისა და ბიგების საშუალებით – 0,5 კნ. ელემენტები, რომლებიც აგებისა და ექსპლუატაციის დროს გაანგანიშდება შესაძლო ადგილობრივ დატვირთვებზე მოწყობილობებისა და სატრანსპორტო საშუალებებისაგან, დასაშვებია არ გაანგარიშდეს ზემოთ მოყვანილ შეყურსულ დატვირთვებზე. დ. შ. დატვირთვის საიმედოობის კოეფიციენტი $\gamma = 1,2$.

დატვირთვა ჰიდრავლიკური ჩამდინარი წყლების – ჩამდინარი წყლების მოცულობა, რომელიც გაედინება დროის ერთეულში, მიკუთვნებული საწმენდი ნაგებობის ზედაპირის ერთეულს ან მოცულობას.

დატვირთვების შეხამება – კონსტრუქციებისა და ნაგებობების ექსპლუატაციის დროს, შერჩევით, რამდენიმე სახის დატვირთვის ერთდროული ზემოქმედება. გაანგარიშების დროს გაითვალისწინება სხვადასხვა დატვირთვების შეხამების შესაძლებლობა, რისთვისაც შემოტანილია დატვირთვების შეხამების კოეფიციენტი $\Pi_{შეხ} < 1$. არსებობს ძირითადი შეხამება (მუდმივი დატვირთვა + ხანგრძლივი დროებითი) და განსაკუთრებული შეხამება (მუდმივი დატვირთვა + ხანგრძლივი დროებითი + შესაძლო ხანმოკლე დროებითი + ერთ-ერთი განსაკუთრებული სახის დატვირთვა). ძირითადი შეხამების კოეფიციენტი $\Pi_{ძირ.შეხ} = 0,9$; განსაკუთრებულის – $\Pi_{გან.შეხ} = 0,8$.

დატვირთვის ეპიურა – დატვირთვის ინტენსივობის გრაფიკი, როგორც სხეულის წერტილის მდებარეობის განმსაზღვრელი კოორდინატის ფუნქცია.

დატვირთვის ინტენსივობა (კუთრი დატვირთვა) – უწყვეტი დატვირთვა, რომელიც მოქმედებს სიგრძის ან ფართობის ერთეულზე.

დატვირთვის ცენტრი – ღეროს განივი კვეთის წერტილი, რომელზეც გადის ღეროს ჩამოცილებულ ნაწილზე მოქმედი გარე ძალების ტოლქმედის ფუძე.

დატვირთვის ხანგრძლივობის კოეფიციენტი ($m_{ხ}$) – დატვირთვის მოქმედების საანგარიშო დროზე დამოკიდებული კოეფიციენტი. ზოგი საშენი მასალისათვის ამ კოეფიციენტს არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება, რადგანაც დატვირთვის ხანმოკლე თუ ხანგრძლივი

მოქმედება ცვლის მასალის მექანიკურ თვისებებს. მაგ., ხის კონსტრუქციების გაანგარიშებებში მისი მნიშვნელობა გამოითვლება ფორმულით: $m_{b_0} = (1,03 - \lg \tau_{დრ}/18,5)$. სტანდარტული ნიმუშების გამოცდისას დატვირთვის ხანმოკლედ მოქმედების დროს $m_{b_0}=1$; მყისიერი დატვირთვისას $m_{b_0}>1$, ხოლო ხანგრძლივად მოქმედი (რეალური) დატვირთვებისათვის $m_{b_0}<1$. დ. ხ. კ. მნიშვნელობა მიიღება მერქნის ხანგრძლივი წინაღობის ფარდობით მერქნის დროებით წინაღობასთან $m_{b_0} = R_{b_0}/R_{დრ}$ და პრაქტიკული გამოყენებისათვის (ნებისმიერი მერქნისათვის) მიიღება 0,66-ის ტოლი, ანუ ის მიღებულია ბაზისურად და მის მიმართ ხდება სხვა რეჟიმებისა და დატვირთვების შეხამებისათვის საანგარიშო წინაღობის ნორმირება მუშაობის პირობების კოეფიციენტის შემოტანით $m = m_{b_0}/0,66$.

დატკეპნა – გრუნტის მოსწორება სატკეპნი მანქანით.

დაუკვამლიანებელი განყოფილება – შენობის სივრცე, რომელიც ყველა მხრიდან, მათ შორის, ზემოდან და ქვემოდან, კვამლგაუმტარი ზღუდართაა შემოსაზღვრული.

დაუკვამლიანებელი შემოზღუდული სივრცე – გასასვლელის კიბე-გზა, რომლის დაგეგმარება და მშენებლობა შენობის ნებისმიერი ნაწილიდან შემოზღუდულ სივრცეში ხანძრით გამოწვეული წვის პროდუქტების გადაადგილებას ზღუდავს.

დაუკომპლექტებელი სატრანსპორტო საშუალება – ნებისმიერი სატრანსპორტო საშუალება, რომელმაც უნდა გაიაროს დაუკომპლექტების მინიმუმ ერთი ეტაპი, რათა დააკმაყოფილოს შესაბამისი ტექნიკური მოთხოვნები.

დაუმთავრებელი მშენებლობა – გამშენებლის დანახარჯები სამშენებლო ობიექტების ასაგებად მშენებლობის დაწყებიდან ობიექტების ექსპლუატაციაში შესვლამდე.

დაუმთავრებელი წარმოება – მოიჯარის დანახარჯები სამშენებლო ობიექტების დაუმთავრებელ სამუშაოებზე, შესრულებული მშენებლობაზე ხელშეკრულების შესაბამისად.

დაუმყარებელი რეჟიმი (არასტაციონარული რეჟიმი) – მდგომარეობა, რომელშიც იმყოფება მანქანა, მექანიზმი, დანადგარი, სისტემა შემაშფოთებელი ძალებით განპირობებული გარდამავალი ძალების პროცესის წარმოშობის მომენტში და განაგრძობს ამ მდგომარეობაში ყოფნას ამ ძალების მოხსნის შემდგომ პერიოდში, რომელიც ხასიათდება მათ მიერ განვითარებული პარამეტრების ცვალებადობით დროის მიხედვით.

დაუმყარებელი ნაკადი – მოძრაობა, როდესაც ჰიდრონარევის მოძრაობის მთელ პერიოდში მუდმივად იცვლება სიჩქარე, წნევა და კონცენტრაცია.

დაუტვირთავი რეზერვი – რეზერვი, რომელიც შეიცავს ერთ ან რამდენიმე სარეზერვო ელემენტს, რომლებიც იმყოფებიან დაუტვირთავ რეჟიმში მათ მიერ ძირითადი ელემენტების ფუნქციების შესრულებამდე.

დაუძაბავი არმატურის დაანკერება – პერიოდული პროფილის ღეროები, აგრეთვე გლუვი ღეროები, გამოყენებული შედუღებულ კარკასებსა და ბადეებში. მზადდება ბოლოებზე კაუჩის გარეშე. გაჭიმული გლუვი ღეროების ბოლოები შეკრულ კარკასებსა და ბადეებში მთავრდება კაუჩით, თათებით ან მარყუჟით. A-I კლასის გლუვი არმატურის ანკერების გამოყენება მისაღებია მხოლოდ მათი ბოლოების გაძლიერების შემთხვევაში ფირფიტებით, გამოტვიფრული თავებით და ზომამოკლე განივი ღეროებით. ასეთი ანკერების სიგრძე

განისაზღვრება ბეტონის ამოხლეჩაზე და თელვაზე გაანგარიშებით. ზემოხსენებული ფოლადისაგან კაუჭებით დაბოლოებული ანკერების გამოყენება დასაშვებია კონსტრუქციული დეტალებისათვის. არმატურის ყველა გრძივი ღეროს დაანკერების უზრუნველყოფისათვის, რომელთა გადაყვანა ხდება საყრდენის კიდის იქით, ღუნვადი ელემენტების განაპირა თავისუფალ საყრდენებზე გაჭიმული ღეროს გადაშორების სიგრძე თავისუფალი საყრდენის შიგა კიდის იქით შეადგენს (5-10)d-ს.

დაფა – 1. ოთხკუთხა ფორმის, ბრტყელი, მოჩარჩოებული ნაკეთობა საკლასო ოთახებისა და აუდიტორიებისათვის, მასზე ცარცით ან ფლომასტერით საწერად (ნახ. 1. კედელზე ჩამოსაკიდი კორპის დაფა); 2. სხვადასხვა დანიშნულების ბრტყელი ფიცარი (მაგ., მემორიალური დაფა).

ნახ. 1

დაფარული სამუშაოები – ისეთი სამშენებლო კონსტრუქციული სამუშაოები, რომლებიც დასრულებულ მდგომარეობაში სხვა მასალებით ან გრუნტით არის დაფარული (მაგ., ბეტონში მოქცეული არმატურა, საძირკვლის ჰიდროიზოლაცია და სხვ.).

დაფასობელი საქონელი – შეფუთული საქონელი, რომლის შეფუთვაზე აღნიშნულია მისი რაოდენობა, რომელიც გარკვეული სიზუსტით შეესაბამება წინასწარ შერჩეულ ნომინალურ მნიშვნელობას და რომელიც არ შეიძლება შეიცვალოს შეფუთვის გახსნის ან ხილული დაზიანების გარეშე.

დაფერდების კუთხე – ფერდოსა და ჰორიზონტალურ სიბრტყეებს შორის შექმნილი კუთხე.

დაფრაქციებული ქვიშა – ქვიშა, დაყოფილი ორ ან მეტ ფრაქციად სპეციალური გამამდიდრებელი დანადგარების გამოყენებით, რომელიც მიეწოდება მომხმარებელს ცალ-ცალკე დადგენილი თანაფარდობით.

დაფრქვევა – დისპერსიულ მდგომარეობაში მყოფი ნივთიერების დატანა ნაკეთობათა ან ნახევარფაბრიკატების ზედაპირზე დაცვითი ან დეკორატიული მიზნით.

დაფქვა – წარმოებაში ცემენტის, კირის, თაბაშირის, კერამიკული ნაკეთობების და სხვ. საჭირო მასალის დაქუცმაცება მილიმეტრის მეთაღზე ნაკლები ზომის ნაწილაკებად. დაფქვისათვის გამოიყენება ბურთულებიანი დოლური, დარტმითი მოქმედების, ვიბრაციული და ჭავლური წისქვილები. დაფქვის პროცესი გამოირჩევა დიდი ენერგოტევადობითა და მაღალი თვითღირებულებით.

დაფქვის სიწმინდე – მასალის ნაწილაკების სიდიდე დაფქვის შემდეგ. პირობითად გამოითვლება პროცენტებში სტანდარტული ზომების მქონე საცერში გაცრით ან დაწვრილმანებული ფხვნილის ხვედრითი ზედაპირის გაზომვით. განსაკუთრებით აქტუალურია ეს საკითხი ცემენტის წარმოებაში.

დაქლორვა – ქლორის საშუალებით გაწმენდა, ქლორით დამუშავება.

დაქუცმაცება – ტექნიკაში რაიმე მყარი პროდუქციის (ნივთიერების) წვრილად მსხვრევა (5 მმ-ზე ნაკლები). დაქუცმაცების ძირითადი აპარატებია წისქვილი და რბია. გამოიყენება სამშენებლო, მეტალურგიულ, სამთო, ქიმიურ, კომბინირებული საკვებისა და მრეწველობის სხვა დარგებში.

დაღი – იხ. დამლა.

დაღლა – 1. მასალის სიმტკიცის შემცირება ცვლადი დატვირთვების მრავალჯერადი მოქმედებისას; 2. ადამიანის შრომისუნარიანობის დაქვეითება, რომელიც გამოწვეულია მძიმე სამუშაოს შესრულებით, დამაბვით ან ხანგრძლივად მუშაობით და მუდგანდება შრომის შედეგების ხარისხობრივი და რაოდენობრივი მაჩვენებლების გაუარესებით. დ. შექცევადი ფიზიოლოგიური მდგომარეობაა, თუმცა თუ შრომისუნარიანობა შემდგომი სამუშაოს დაწყებამდე არ აღდგა, შეიძლება დაღლა დაგროვდეს და გადაღლაში გადაიზარდოს, რომელიც შემდგომში ავადმყოფობას იწვევს.

დაღლილობა – მოვლენა, დამოკიდებული მასალაში გამჭიმვი ძალის მრავალჯერადი ცვალებადობაზე (გაზრდა-შემცირება). ტექნიკასა და მშენებლობაში ხშირად არის ავარიის მიზეზი. დღეისათვის ნაკლებად არის შესწავლილი, რადგანაც მისი რაოდენობრივი შეფასებისათვის სანდო და ნორმირებული მონაცემები არ არსებობს.

დაღლილობა ლითონის – ლითონის ნაკეთობის თვისება დაიშალოს (დაირღვეს) მასზე მრავალჯერადად ცვლადი მიმართულების დატვირთვების ზემოქმედების შედეგად. ეს ძალა გაცილებით ნაკლებია მის კრიტიკულ მრღვევ ძალასთან შედარებით. ლითონის სიმტკიცე დაღლილობის ზღვრით და მზიდუნარიანობით ხასიათდება, რაც ექსპერიმენტულად, ე.წ. "დასაღლეი" მანქანის მეშვეობით დგინდება.

დაღლილობა მასალის – დროში ცვალებადი ციკლური დეფორმაციებისა და ძაბვების მოქმედების შედეგად მასალის მექანიკური და ფიზიკური თვისებების შეცვლა. მასალის დაღლილობის წინააღმდეგობა ხასიათდება ამტანობის ზღვრით.

დაღლილობა მერქნის – მერქნის თვისება დაირღვეს (გადატყდეს) მასზე მრავალჯერადად ცვლადი მიმართულების დატვირთვების ზემოქმედების შედეგად. ის დამოკიდებულია მერქნის ჯიშზე, ტენიანობასა და სიმკვრივეზე. დ. მ. შედარებით ნაკლებად არის შესწავლილი, ვიდრე ლითონებისათვის, რასაც განაპირობებს მერქნის რთული (ანიზოტროპიული) აგებულება.

დაღლილობითი ცვეთა – მექანიკური ცვეთა, რომელიც ხდება დეტალების მიკროზედაპირების განმეორებადი დეფორმირებით გამოწვეული დაღლილობითი რღვევის გამო. ასეთ ცვეთას განიცდის გორვისა და სრიალის საკისრები, კბილანების კბილები, ლილვები და სხვა დატვირთული დეტალები.

დაღლილობის მრუდი (ვიოლერის მრუდი) – გრაფიკული გამოსახულება მასალის უნარისა წინააღმდეგობა გაუწიოს დაღლილობით რღვევას (მაქსიმალური ძაბვის ციკლის დამოკიდებულება რღვევამდე ციკლების რაოდენობასთან). არჩევენ დ. მ. ორ ძირითად ტიპს: 1) ძაბვის განსაზღვრული სიდიდის მიღწევისას ციკლების რაოდენობა რღვევამდე პრაქტიკულად აღარ იცვლება შემდეგში ძაბვის შემცირებისას; 2) ძაბვის შემცირებისას

ციკლების რაოდენობა რღვევამდე უწყვეტად მცირდება. დ. მ. ტიპზე დამოკიდებულებით გამოიყენება გამძლეობის ზღვრის (დაღლილობის) განსაზღვრის სხვადასხვა მეთოდი.

დაღმართი – გზა, რომელიც ქვევით მიემართება, დაქანებულია, თავდაღმართია.

დაღორღვა – საძირკვლის კონსტრუქციებს შორის ცარიელი სივრცის შევსება ღორღით.

დაყალიბება – ნაკეთობის მიღება ყალიბებში. მაგ., რკ.ბ.-ის ნაკეთობათა წარმოება ხორციელდება სპეციალურად მომზადებულ ლითონის დასაშლელ ყალიბებში ბეტონის ნარევის შემჭიდროება-გამკვრივებით, რაც ხორციელდება სხვადასხვა მეთოდით: ვიბრირებით, ვიბროჩაწნებით, ჩატკეპნით, ცენტრიფუგირებითა და სხვ. დაყალიბების სახეებია: ავტომატური, გადახურვით, თარგული, თიხაში, კონვეიერული, მანქანური, მოცულობითი, მშრალი, ნახევრად მშრალი, ნედლი, ნიადაგში, რელიეფური, ქვიშაში, ღია, ხელით და სხვ.

დაყვანილი ინერციის მომენტი მექანიზმის – ინერციის მომენტი, რომელიც უნდა ჰქონდეს მექანიზმის ერთ-ერთ რგოლს (დაყვანის რგოლს) ბრუნვის ღერძის მიმართ, რომ ამ რგოლის კინეტიკური ენერგია ტოლი იყოს მექანიზმის ყველა რგოლის კინეტიკურ ენერგიასა ჯამისა.

დაყვანილი მასა – 1. მოძრავ მექანიკურ სისტემაში მასათა განაწილების პირობითი მახასიათებელი, რომელიც დამოკიდებულია სისტემის ფიზიკურ პარამეტრებსა (მასა, ინერციის მომენტები, ინდუქციურობა და სხვ.) და მისი მოძრაობის კანონებზე; 2. მექანიკური სისტემის წარმოსახვითი მასა, რომლის ყოველი ელემენტი განლაგებულია მოცემული ღერძიდან ერთი და იმავე (ნებისმიერ) R მანძილზე, ხოლო M დ მნიშვნელობა ისეთია, რომ მისი ინერციის მომენტი J ტოლია მოცემული სისტემის ინერციის მომენტისა.

დაყვანილი მასა მექანიზმის – მასა, რომელიც უნდა შევყურსოთ მექანიზმის მოცემულ წერტილში (დაყვანის წერტილში) ისე, რომ ამ მატერიალური წერტილის კინეტიკური ენერგია გაუტოლდეს მექანიზმის ყველა რგოლის კინეტიკურ ენერგიასა ჯამს.

დაყვანილი მომენტი ძალის – დაყვანილი წყვილძალის მომენტი.

დაყვანილი მოქნილობა – შედგენილ კვთებში მომეტებული მოქნილობა თავისუფალი ღერძის მიმართ.

დაყვანილი სიგრძე (ქანქარის) – მათემატიკური ქანქარის სიგრძე, რომლის რხევის პერიოდი მოცემული ფიზიკური ქანქარის რხევის პერიოდის ტოლია.

დაყვანილი ძალა – მექანიზმის ერთ-ერთ წერტილზე (დაყვანის წერტილზე) პირობითად მოდებული ძალა, რომელიც განისაზღვრება მექანიზმის რგოლებზე მოქმედი ძალების და წყვილძალების ელემენტარულ მუშაობათა ჯამისა და ამ ძალის ელემენტარული მუშაობის ტოლობიდან. არჩევენ "დაყვანილ ამძრავ ძალას", "დაყვანილ წინაღობის ძალას", "დაყვანილ ინერციის ძალას" და ა.შ.

დაყვანილი წყვილძალა – მექანიზმის რომელიმე რგოლზე (დაყვანის რგოლზე) პირობითად მოდებული წყვილძალა, რომელიც განისაზღვრება მექანიზმის რგოლებზე მოდებული ძალებისა და წყვილძალების ელემენტარულ მუშაობათა ჯამისა და ამ წყვილძალის მუშაობათა ტოლობიდან. არჩევენ "დაყვანილ ამძრავ წყვილძალას", "წინაღობის დაყვანილ წყვილძალას", "ინერციის დაყვანილ წყვილძალას" და სხვ.

დაყვანის ცენტრი – წერტილი, რომლის მიმართაც გამოითვლება ძალთა სისტემის ნაკრები მომენტი და რომელზეც უნდა მოვდეთ ძალთა სისტემის ნაკრები ვექტორი, როცა ძალთა სისტემა დაგვყავს ერთ ძალაზე და ერთ წყვილძალაზე.

დაყოვნება – 1. ნივთიერების თბური დამუშავების სტადია, რომელიც ხასიათდება ტემპერატურის მუდმივობით; 2. ნაკეთობის გამოსაცდელი რეჟიმისათვის საჭირო დრო; 3. დროის ინტერვალი, რომლის განმავლობაში შუქმგრძობიარე მასალაზე მოქმედებს სინათლე მისთვის განსაზღვრული ექსპოზიციის მისაცემად; 4. დრო, რომლის განმავლობაშიც ფოტოაპარატის ობიექტივი ღიაა; 5. პიროვნების თვისება ექსტრემალურ სიტუაციებში შეინარჩუნოს ნებისყოფა, გონივრულობა და მართოს საკუთარი თავი; 6. ყალიბში ჩაწყობილი ბეტონისათვის სასათბურე პირობების შექმნა (დადებითი ტემპერატურა, 100% ფარდობითი ტენიანობა, ვიბრაციული დატვირთვების მოცილება და სხვ.), რათა ბეტონმა საპროექტო ვადაში ნორმალურად აიღოს საანგარიშო სიმტკიცე; 7. პროცესი, რომელიც მხოლოდ დროის დანახარჯს მოითხოვს. დაყოვნება შეიძლება იყოს: აბსოლუტური, აფეთქების, ბეტონის, დროის, მოშვების, ნომინალური, რხევათა, სიხშირის, ტემპერატურული, ტექნოლოგიური, ფაზური, წნევის ქვეშ, ჯგუფური და სხვ.

დაყოფა (გაყოფა, დანაწილება, დაცალკეება) – 1. რაიმე ნივთიერების ორ ან უფრო მეტ ნაწილად განცალკეება; 2. მათემ. მათემატიკური მოქმედება, რომლითაც განისაზღვრება ერთი რაოდენობა რამდენჯერ თავსდება მეორეში; გამრავლების საწინააღმდეგო მოქმედება; 3. საზოგადოებაში შრომითი პროცესების დიფერენციალური განაწილება; 4. ატომგულის დაშლა ორ ან სამ ფრაგმენტად, რომელსაც თან ახლავს ენერჯის გამოყოფა; 5. მრავალუჯრედიან არსებებში ზოგიერთი ორგანიზმებისა და უჯრედების გამრავლების ფორმა; 6. კომპანიის მიერ პერიფერიული ფილიალების გაყიდვა ძირითადი საქმიანობის ერთ ადგილზე კონცენტრაციის მიზნით; 7. ერთი იურიდიული პირის უფლებებისა და ვალდებულებების გადაცემა 2 ან მეტი სხვა იურიდიული პირისათვის.

დაშენება – შენობის რეკონსტრუქციის სახე, რომელიც ითვალისწინებს არსებულ შენობაზე ერთი ან რამდენიმე დამატებითი სართულის მოწყობას.

დაშვება – 1. სამშენებლო ყალიბის ან მისი ელემენტების ზომებისა და განლაგების ზღვრული გადახრები საპროექტო მონაცემებიდან; 2. ზღვრული დასაშვები გადახრა ნორმის, საჭირო ზომისა და ფორმისაგან რაიმეს დამზადების, წარმოების, შექმნის პროცესში; 3. ღრეჩო ან სივრცე ურთიერთშეხებაში მყოფი ორი ზედაპირისა; 4. მაქსიმალური დასაშვები ინტერვალი სისტემის პარამეტრების მნიშვნელობების გადახრისა, რომელიც გამოწვეულია თვით სისტემის ან გარემოს ზემოქმედებით; 5. შესვლის ნებართვა და სამუშაოების შესრულება განსაკუთრებულ ადგილებში, ორგანიზაციებში, საცავებში, მონაცემთა ბაზებში, დაცულ საშიშ ობიექტებზე და ა.შ.; 6. რაიმე წინაპირობის დაფიქსირება ზოგიერთი სახეობის მათემატიკური ამოცანის გადაწყვეტაში. არსებობს დაშვების სახეები: დამზადების არასიზუსტეზე, თავისუფალ ზომაზე, მაქსიმალური, მინიმალური, მიწაზე, ნამდვილი, ნომინალური, ნულოვანი, პარაშუტით, შვეულის, საკალიბრე, საკუთხვილო, საწამეტო, სარემონტო, საღრეჩოვე, საწარმოო, საჭიქე, სტანდარტული, ჩასმის, ცვეთაზე, ძირითადი და სხვ.

დაშვებათა სისტემა – ნაკეთობის ზომების ცვალებადობის ზღვრული ნორმები გადიდების ან შემცირების მიმართულებით, რომელიც მიიღება სახელმწიფო სტანდარტების შესაბამისად.

დაშიფრვა (კომპ.) (ინგლ. encryption) – ინფორმაციის ან მონაცემის განსაზღვრული ალგორითმით სპეციალურ კოდში გადაყვანის პროცესი მათზე არასანქცირებული წვდომის თავიდან აცილებისთვის.

დაშლა – რთული ობიექტის ცალკეულ ნაწილებად დანაწევრების პროცესი. დაშლის მრავალი სახეობა არსებობს: ატომის, აუსტენიტის, აფეთქებადი, ბინომის, ბიოლოგიური, ბიოქიმიური, გამოსახულების, ელექტროლიზური, ელექტრონული, თაკარის, თანამიმდევრული, კარბიდის, კეტონური, კვანძის, კირის, კომპლექტის, კონტაქტური, მამრავლებად, მანქანის, მარილის, მატრიცის, მერქნის, მექანიკური, მიმოცვლითი, მოლეკულის, მორის, მრავალწევრის, ნაწილაკის, ნახტომისებრი, პიროგენული, პიროლიზური, რადიოაქტიური, საზეთის, სილიკატური, სპონტანური, ტელორის მწკრივის, ტივის, ფურიეს მწკრივის, ქანის, ქიმიური, შენობის, შრეებად, წნულის, ჯაჭვური და სხვ.

დაშლის რეაქციები – რეაქციები, რომლის დროს ერთი ნივთიერების მოლეკულებისგან წარმოიქმნება ორი ან მეტი ნივთიერების მოლეკულა.

დაშრობა – სამეურნეო საქმიანობის მიზნით წყლის საზიანო ზემოქმედების აცილება ან ლიკვიდაცია. ხორციელდება დასაშრობი და სარინი არხებისა და დრენაჟების მოწყობით.

დაჩრდილვის კონტური – საანგარიშო წერტილის მიმართ დაჩრდილავი ობიექტების (შენობები, აივნები და სხვა) მიერ შექმნილი კონტური, რომლის ფარგლებში მზის ტრეპტორიების ცალკეული მონაკვეთები, ან მთლიანად ტრეპტორია არ მოჩანს.

დაცენტრება – ნამზადის ცენტრალური ხვრელის დამუშავების სახე მისი შემდგომი მექანიკური დამუშავებისათვის ცენტრალურ ნაწილში. ხშირად სრულდება ერთდროულად ორივე მხრიდან. დ. სიზუსტეზე დამოკიდებული ნამზადის ყველა ზედაპირის შემდგომი დამუშავების სიზუსტე.

დაცვა – 1. საშენი მასალების ან კონსტრუქციების იზოლირება მავნე გარემო ფაქტორების ზემოქმედებისაგან (მაგ., კოროზიისაგან დაცვა, ხანძრისაგან დაცვა და სხვ.); 2. რაიმესაგან უსაფრთხოების გარანტია ვინმეს, ან რაიმე მოქმედების, ღონისძიების მიმართ ამ გარანტიის განხორციელებისთვის; 3. ეროვნული კანონმდებლობით გათვალისწინებული ღონისძიებების კომპლექსური სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს მოსახლეობის სუბიექტური უფლებების თავისუფალ რეალიზაციას. დაცვა შეიძლება იყოს: აბლიაციური, აირული, აფეთქებისაგან, აქტივების, აქტიური, ბუფერული, გამორეცხვისაგან, დინამიკური, დისტანციური, ელექტრული, ელექტროსტატიკური, თბური, თოვლისაგან, კათოდური, კოლოიდური, კოროზიასაწინააღმდეგო, მაგნიტური, მაქსიმალური, მახსოვრობის, მეხისაგან, მინიმალური, მისასვლელის, მიწური, ნულოვანი, პერსონალური მონაცემების, პროგრამული უზრუნველყოფის, პროტექტორული, რადიაციული, რადიოელექტრული, რელეური, სანაპირო, სახანძრო, სწრაფმოქმედი, ტენისაგან, უსადენო, ფაილებისა და სხვ.

დაცვა შემოღობვით – დაცვის საშუალება, განკუთვნილი დენგამტარი ნაწილების დროებით შემოღობვისათვის, მასთან საშიშ მანძილზე მიახლოების თავიდან აცილების ან გაფრთხილების მიზნით.

დაციტი (ინგლ. dacite<ლათ. Dacia რომაული პროვინცია დაკია) – 1. კვარცული ანდეზიტი (ნახ. 1); 2. მაგმური ქანი, გრანოდიორიტებისა და კვარციანი დიორიტების ეფუზიური კაინოტიპური ანალოგი. შედგება წვრილმარცვლოვანი ან მინისებრი ძირითადი მასისა და პლაგიოკლაზის, კვარცის, იშვიათად ბიოტიტის, რქატყუარის, პიროქსენის პორფირული გამონაყოფებისაგან. ხშირად ასოცირდება ანდეზიტებსა და ტრაქიტებთან. ფართოდაა გავრცელებული სამხრეთ-აღმოსავლეთ საქართველოში. ძირითადად გამოიყენება მშრალი სამშენებლო ნარევების მოსამზადებლად.

ნახ. 1

დაცული ჭიშკარი – უსაფრთხოების ვესტიბული, ორი ან მეტი კარით ან ჭიშკრით, რომლის დანიშნულებაცაა შეაფერხოს უწყვეტად და დაუბრკოლებლად გასვლა და ამის გამო ერთ ჯერზე იღება მხოლოდ ერთი კარი ან ჭიშკარი.

დაცულობა საგანგებო სიტუაციაში – მდგომარეობა, რომლის დროსაც ხდება მოსახლეობის, საწარმოო ობიექტებისა და ბუნებრივი გარემოსათვის, საგანგებო სიტუაციებში, პოტენციური საშიშროების წარმოქმნის თავიდან აცილება, დაძლევა ან ნეგატიური შედეგების შემცირება.

დამაბული არმატურის ძაბვის დანაკარგები – წინასწარ დამაბული ელემენტის გაანგარიშებისას გათვალისწინებული არმატურის წინასწარი ძაბვის დანაკარგები. საბჯენებზე არმატურის დაჭიმვისას: ა) პირველი დანაკარგები – ანკერების დეფორმაციის, არმატურის ხახუნის შემომვლელ მოწყობილობაზე, არმატურაში ძაბვების რელაქსაციის, არმატურისა და საანკერო მოწყობილობას შორის ტემპერატურული სხვაობისა და ყალიბის დეფორმაციისაგან (არმატურის დაჭიმვისას ყალიბზე), ბეტონის სწრაფმდინარი ცოცვადობისაგან; ბ) მეორე დანაკარგები – ბეტონის შეკლებისა და ცოცვადობისაგან. ბეტონზე არმატურის დაჭიმვისას: ა) პირველი დანაკარგები – ანკერების დეფორმაციების, არმატურის ხახუნისგან არხების კედლებთან ან კონსტრუქციის ბეტონის ზედაპირთან; ბ) მეორე დანაკარგები – არმატურაში ძაბვების რელაქსაციის, ბეტონის შეკლებისა და ცოცვადობის, არმატურის ხვეულების ქვეშ ბეტონის მოთელვისა და ბლოკებს შორის პირაპირების დეფორმაციისაგან (ბლოკებისგან შედგენილი კონსტრუქციებისათვის). არმატურის წინასწარი ძაბვების დანაკარგების ჯამური სიდიდე კონსტრუქციების დაპროექტებისას მიიღება არანაკლებ 100 მპა-სა. დამძაბავი ბეტონის გამოყენებით დამზადებული ელემენტების გაანგარიშებისას გაითვალისწინება წინასწარი ძაბვების დანაკარგები, გამოწვეული მხოლოდ ბეტონის შეკლებისა და ცოცვადობისაგან, რომელთა მნიშვნელობა დამოკიდებულია ბეტონის მარკაზე თვითდამაბვის მიხედვით და გარემოს ტენიანობაზე. დამძაბავი ბეტონის გამოყენებით დამზადებული კონსტრუქციებისთვის, რომელთა ექსპლუატაცია ხდება ჭარბი ტენიანობის პირობებში, შეკლების დანაკარგები არ გაითვალისწინება.

დამაბული მდგომარეობა – ნივთიერი სხეულის მდგომარეობა, რომელიც ამ სხეულის ყოველ წერტილში განისაზღვრება ძაბვის ტენზორით.

დამაბული მდგომარეობა არაერთგვაროვანი – დამაბული მდგომარეობა, რომლის კომპონენტები წარმოადგენენ სხეულის წერტილების კოორდინატების ფუნქციებს.

დაძაბული მდგომარეობა ბრტყელი – ორღერძა დაძაბული მდგომარეობა, რომლის დროსაც მოცემული სიბრტყის (რომელსაც ძაბვის სიბრტყე ეწოდება) პარალელურ ყველა კვეთაში ძაბვები ნულის ტოლია.

დაძაბული მდგომარეობა ერთგვაროვანი – დაძაბული მდგომარეობა, რომელიც სხეულის ყოველ წერტილში განისაზღვრება ერთი და იმავე კომპონენტებით (კოორდინატთა მართკუთხა სისტემაში).

დაძაბული მდგომარეობა სივრცითი – სამღერძა დაძაბული მდგომარეობა, რომლის დროსაც სამი მთავარი ძაბვიდან თითოეული არ უდრის ნულს.

დაძაბული მდგომარეობა წრფივი – ერთღერძა დაძაბული მდგომარეობა, რომელიც წარმოიშობა მოცემული ღერძის გასწვრივ მარტივი გაჭიმვისას ან კუმშვისას.

დაძაბულობა – კონსტრუქციის (ელემენტის) მექანიკური მდგომარეობა, როდესაც მასში აღძრულია შინაგანი დეფორმაციის ძალები, გამოწვეული გარეგანი ზემოქმედებით. ის შეიძლება იყოს: ბგერული, გამრღვევი, გრავიტაციული ველის, ელექტრული ველის, კატალიზატორის, მაგნიტური ველის, საყრდენის, საცეცხლის, საძირკვლის, ტემპერატურული და სხვ.

დაძაბულობა ამაღლებული – დაძაბულობა, რომელიც თან ახლავს ექსტრემალურ პირობებში მიმდინარე საქმიანობას. ექსტრემალური პირობები მომუშავისაგან მოითხოვს ფიზიოლოგიური და ფსიქიკური ფუნქციების მაქსიმალურად დაძაბვას, რომელიც მკვეთრად გამოდის ფიზიოლოგიური ნორმების ზღვრებიდან. ექსტრემალური რეჟიმი ოპტიმუმის ზღვრებიდან გამოსულ პირობებში მუშაობის რეჟიმია. საქმიანობის ოპტიმალური პირობებიდან გადახრა მოითხოვს დიდ ძალისხმევას, ანუ იწვევს დაძაბულობას. დაძაბულობას ზრდის ისეთი არახელსაყრელი ფაქტორები, როგორიცაა: ფიზიოლოგიური დისკომფორტი, ბიოლოგიური შიში, დროის დეფიციტი მომსახურებაზე, ამოცანის დიდი სიძნელე, მცდარი ქმედებების ამაღლებული მნიშვნელობა, მცდარი ქმედებების ამაღლებული მნიშვნელობა, რელევანტური დაბრკოლების არსებობა, ობიექტური გარემოებების გამო წარუმატებლობა, გადაწყვეტილების მიღებისათვის საჭირო ინფორმაციის დეფიციტი, ინფორმაციის ჩაუტვირთაობა (სენსორული დეპრივაცია), ინფორმაციით გადატვირთვა, კონფლიქტური პირობები და სხვ.

დაძაბულობა ზომიერი – ნორმალური სამუშაო მდგომარეობა, რომელიც აღიძვრება შრომითი საქმიანობის მამობილიზებული გავლენით. ფსიქიკური აქტივობის ეს მდგომარეობა მოქმედების წარმატებით შესრულების აუცილებელი პირობაა. მას ახლავს ორგანიზმის ფიზიოლოგიური რეაქციების ზომიერი ცვლილება, მჟღავნდება კარგ გუნება-განწყობაში, მოქმედებების სტაბილურად და თავდაჯერებულად შესრულებაში. ზომიერი დაძაბულობა შეესაბამება ოპტიმალურ რეჟიმში მუშაობას.

დაძაბულობა ძალთა ველის – ძალა, რომელიც მოქმედებს ძალთა ველში მოთავსებული ერთეული მასის ნივთიერ წერტილზე.

დაძველება – 1. ასაკის მატება რამისთვის; 2. ფიზიკურ-მექანიკური, ესთეტიკური, გარეგნული თვისებებისა და სხვა მაჩვენებლების ცვლის პროცესი დროის გარკვეულ მონაკვეთში (მაგ., შენობის დაძველება, დანადგარის ცვეთა და სხვ.); 3. საშენ მასალაზე სითბოს, ტენის, ოზონის, დროისა და დღის სინათლის სპექტრის ულტრაიისფერი გამოსხივების ერთობლივი

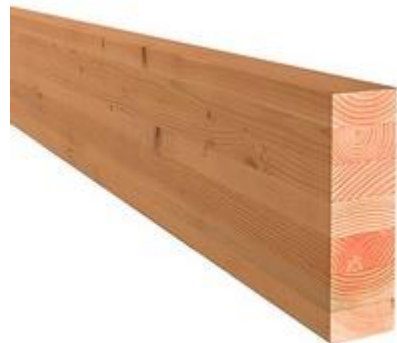
ზემოქმედების შედეგი. აქვს უარყოფითი გავლენა კონსტრუქციების და დეტალების მზიდუნარიანობაზე; 4. თვისებების გაუმჯობესება დროის გარკვეულ მონაკვეთში (მაგ., მოდიფიცირებული მერქნის დაძველება, ღვინის დაძველება და სხვ.).

დაძველება ლითონის – ლითონებისა და შენადნობების თვისებების შეცვლა, რომელიც მიმდინარეობს თავისთავად, მათი დაყოვნებისას ხანგრძლივად ოთახის ტემპერატურაზე (ბუნებრივი დაძველება) ან მათი გახურებით (ხელოვნური დაძველება). ამ დროს იმატებს ლითონის სიმტკიცე და სისალე და ამავდროულად მცირდება პლასტიკურობა და დარტყმითი სიბლანტე.

დაძველება მასალის – მასალის ფიზიკურ-მექანიკური თვისებების, სტრუქტურის ან ქიმიური შედგენილობის შეცვლა დროში გარემოს ზემოქმედებით (მზის გამოსხივება, ჰაერის ჟანგბადი, მაღალი ტემპერატურა და სხვ.).

დაწახნაგება – ბუნებრივი და ხელოვნური ქვების მექანიკური დამუშავება ტექნიკური ან საიუველირო მიზნით.

დაწებებული კოჭი – შეწებებული თხელი ფიცრების პაკეტი. გეომეტრიული ზომები და განივკვეთის ფორმა პრაქტიკულად შეიძლება იყოს ნებისმიერი და დამოკიდებული არ არის დახერხილი ხის მასალის სორტამენტის შეზღუდვებზე. დამყოლ მაკავშირებლებზე განხორციელებული ელემენტებისაგან განსხვავებით დაწებებული კოჭი ფაქტობრივ მონოლითური (მთლიანკვეთიანი) კონსტრუქციაა (ნახ. 1). კოჭის განივკვეთის სიმაღლე მიიღება (0,08-0,12)ლ, ხოლო სიგანე შეიძლება იყოს 40 სმ-მდე, თუმცა პრაქტიკაში დაწებებული კოჭის სიგანე მიიღება 17 სმ-მდე, რაც საშუალებას იძლევა, ასეთი ძელები დავამზადოთ სიგანეში მთლიანი ფიცრებისაგან. ფიცრების შეწებებისათვის გამოიყენება სინთეზური წებოები. მერქნის ტენიანობა $W \leq 15\%$. კოჭის განივკვეთის სიმაღლე საყრდენზე არ შეიძლება იყოს 40 სმ-ზე ნაკლები. ფიცრების სისქე სწორხაზოვან ელემენტებში $\delta \leq 42$ მმ, ხოლო მრუდხაზოვანში – $\delta \leq 33$ მმ. დაწებებული კოჭების მდგრადობის უზრუნველყოფისათვის ძელის h სიმაღლის შეფარდება b სიგანესთან შეზღუდულია და დაცული უნდა იქნეს პირობა $h/b \leq 6$. დ. კ. გამოიყენება ხის მზიდი კონსტრუქციების (კოჭი, წამწე, კამარა, ჩარჩო, გრძივი, სტრუქტურა, გარსი, ხიდი და სხვ.) დასამზადებლად.

ნახ. 1

დაწებებული ძელი – მზიდი კონსტრუქციული ელემენტი, დამზადებული ერთმანეთთან შეწებებული თხელი ფიცრებისაგან (ნახ. 1). დ. ძ. (კოჭი) ნატურალური მერქნის წარმოების კანონზომიერი განვითარების შედეგია, რომელმაც მთლიანკვეთიანი ძელი შეცვალა უფრო ხარისხიანი, ესთეტიკურად მიმზიდველი, შესანიშნავი ფიზიკური მახასიათებლების მქონე კონსტრუქციით. ევროპაში, დაწებებული ძელების წარმოების საქმეში, წინა პოზიციებზე ისეთი ქვეყნებია, როგორებიცაა ავსტრიის რესპუბლიკა (28%), გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა (26%), იტალიის რესპუბლიკა, საფრანგეთის რესპუბლიკა, შვედეთის სამეფო, ფინეთის რესპუბლიკა და დანიის სამეფო. ევროპელი მწარმოებლების ძირითადი პროდუქციაა ფიცრულ-დაწებებული ძელი, რომელსაც იყენებენ მზიდი კონსტრუქციების (კოჭი, თალი, სვეტი) ძირითადი ელემენტებისათვის სამრეწველო და სავაჭრო ობიექტების აშენებისას. დ. ძ. ყველაზე მსხვილი მომხმარებელი, ერთ სულ მოსახლეზე გადაანგარიშებით, გერმანიის რესპუბლიკაა, რომელიც გამოიყენებს ევროპაში დამზადებული დ. ძ. 33%-ს, იტალიის რესპუბლიკა – 27%-ს. აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონში დ. ძ. უმსხვილესი მწარმოებელი და მომხმარებელია იაპონია, სადაც საცხოვრებელი სახლების დაახლოებით ნახევარი ამ მასალით შენდება. დ. ძ. ძირითადად გამოიყენება შენობის კარკასის რიგელებად, დგარებად და ქვედა საყრდენ ძელებად.

ნახ. 1

დაწესებულება – სახელმწიფოებრივი ან საზოგადოებრივი ორგანიზაცია, რომელიც ამა თუ იმ სამეურნეო თუ სამეცნიერო სფეროს მართავს.

დაწნევა – 1. დაწოლით აღძრული ძალა (ორთქლის დაწნევა, გრუნტის დაწნევა, სითხის დაწნევა და სხვ.); ჰიდრავლიკაში – წრფივი სიდიდე, რომელიც გამოსახავს სითხის ნაკადის კუთრ (სითხის წონის ერთეულთან შეფარდებულ) ენერგიას მოცემულ წერტილში. საანგარიშო დ. შეარჩევნ დასმული ამოცანის მიხედვით. მაგ: კაშხლებისათვის ზედა ბიეფის მხრიდან მოქმედი დ. იქნება წყლის სიღრმე ამავე ბიეფში. ხვრელებიდან სითხის ან აირის გამოდინების საკითხებთან დაკავშირებულ ამოცანათა გადაწყვეტის დროს მოქმედ დ. მიღებულია ხვრელის განივი კვეთის ფართობის სიმძიმის ცენტრის ჩამირვის სიღრმე (სითხის ატმოსფეროში გამოდინებისას). ჰესებში ერთმანეთისაგან განასხვავებენ ბრუტო დ. (ზედა და ქვედა ბიეფების ნიშნულების სხვაობა) და ნეტო დ. ნეტო დაწნევა უდრის ბრუტო დაწნევას ჰიდრავლიკური წინაღობებით გამოწვეული დანაკარგების გამოკლებით. არსებობს დ. მრავალი სახეობა: აბსოლუტური, დაკარგული, დინამიკური, თავისუფალი, მამოძრავებელი, სამუშაო, ნეიტრალური, სრული, სტატიკური, ტემპერატურული, ფარდობითი, ჰიდროდინამიკური, ჰიდროსტატიკური და სხვ.

დაწნევა ბგერის – მუდმივი ჭარბი დაწნევა (საშუალო დროის მიხედვით), რომელსაც განიცდის ტანი მასზე ბგერითი ტალღების მოქმედების შედეგად. დ. ბ. განისაზღვრება იმპულსით, რომელიც გადაეცემა ტანის ზედაპირის ერთეულს დროის ერთეულში (მაგ., 1 კვ. სმ-ს 1 წამში). დ. ბ. პირდაპირპროპორციულია ბგერის ინტენსივობის.

დაწნევა სინათლის – დაწნევა, რომელსაც ახდენს სინათლე განათებულ ტანზე. მზის სხივი მოქმედებს სხივების სრულად მშთანთქავ ზედაპირზე დაწნევით 5 მკრ. პა, სრულად

ამრეკლავზე 2-ჯერ მეტად. დ. ს. თამაშობს უდიდეს როლს კოსმოსურ პროცესებში (კომეტების კუდის გაჩენა, დიდი ვარსკვლავების წონასწორობა და სხვ.).

დაწვევა ჰიდრაულიკაში – ხაზოვანი სიდიდე, რომელიც გამოსახავს მოცემულ წერტილში სითხის ნაკადის კუთრ ენერგიას და განისაზღვრება ბერნულის განტოლებით. არის მრავალი სახის: დინამიკური, მუშა, ტანგენციალური, სტატიკური, ქარის, ჰიდროდინამიკური, ჰიდროსტატიკური და სხვ. დაწვევის განზომილებაა პა.

დაწვევიანი ჰიდროტრანსპორტი – მილსადენი, რომლითაც ჰიდრონარევი ჭარბი წნევისა და დამჭირხნი მანქანა-მექანიზმების მეშვეობით (გრუნტის ტუმბოები, მიწასაწოვები, ნახშირსაწოვები და სხვ.) მიეწოდება მომხმარებელს; 2. მილსადენი, რომლითაც ჰიდრონარევი მიეწოდება მომხმარებელს მილსადენის სრულად შევსებული კვეთით მილსადენის საწყის და ბოლო ნიშნულებს შორის სხვაობის ხარჯზე.

დაწნება – 1. რაიმეს მიღება, დამზადება დაწნებით; 2. რაიმეს შემჭიდროების პროცესი.

დაწნება ცივი – დაწნების პროცესი, როდესაც გამოიყენება ერთსართულიანი წნეხი ცივი ფილებით (მაგ., ავეჯის წარმოებაში დეკორატიული ქაღალდფენოვანი პლასტიკით დაფანერება).

დაწნება ცხელი – დაწნების პროცესი, როდესაც წნეხის სამუშაო ორგანოები წინასწარ გაცხელებულია რეჟიმით გათვალისწინებულ ტემპერატურამდე.

დაჭდევა – 1. არქიტ. მცირე ზომის, ნახევარცილინდრული ფორმის დეკორატიული სამშენისი (ჩუქურთმა, ორნამენტი) ან დაყალიბებით მიღებული სხმული (იხ. ორნამენტული მოტივი "ჭდე"); აგრეთვე – დაღარული დეკორატიული სხმულების დამზადების პროცესი; იყენებენ, დაჭდევებით (დაღარვით) მერქნის დამუშავებას იყენებენ, მაგ., დეკორატიულად გაფორმებული ავეჯის დამზადებისას. დაჭდევის ასეთი სახით გამოიყენება წარმოიშვა ბერძნული და რომაული არქიტექტურული სტილების გავლენით; 2. დაყალიბებით მიღებული ისეთი სხმულების ერთობლიობა, როგორებიც გვხვდება არქიტექტურულ სვეტებზე, სადაც თითოეული მათგანი მცირე ზომის ამოხნეკილ კედელდარს მოგვაგონებს და ზოგჯერ ორნამენტის – "ლებანი" (ინგლ. gadrooning) – სინონიმად ითვლება; სამშენისი (ჩუქურთმა, ორნამენტი), რომელიც ასეთი სხმულებისგანაა შედგენილი; 3. ნუმიზმ. მონეტის, მედლის და სხვ. წიბოზე (გურტი; გვერდის ზედაპირი) დატანილი ვერტიკალური ღარები, ჭდეები (ნახ. 1. ჭდეები 1 ლარის ღირებულების მონეტაზე); აგრეთვე – ასეთი ჭდეების ფორმირების პროცესი; 4. რაიმე ზედაპირზე ჭდეების (ნაჭდევი, ნაკეჭნი, ნაწიბური) ამოკვეთის ან ღარვის (ფრეზვის) მეთოდი, ტექნიკა.

ნახ. 1

დაჭიმულობა – გამჭიმვი ძალა, მოდებული დასამუშავებელი (გლინვა, გამოჭიმვა, გასწორება და სხვ.) სხეულის თავში (ან ბოლოში), რომელიც ხასიათდება კუთრი დაჭიმულობითა (დაჭიმულობა სხეულის ზოლის ერთეულზე) და კოეფიციენტით (გრძივი გამჭიმვი ძაბვის ფარდობა გასაგლინავი ლითონის დენადობის ზღვართან), რომლის სიდიდე ლითონის

ზოლის გლინვისას შეადგენს 0,2-0,3. ზოლოვანი ლითონებისა და ლენტების დამუშავება, როგორც წესი, ხდება ორივე ბოლოს დაჭიმულობით, ხოლო გაგლინული პროფილების – კამერებსშორისი დაჭიმულობით, რათა გამოირიცხოს ლითონის განივი კვეთის რხევები. მშენებლობაში გვხვდება დაჭიმულობის სახეები: არმატურის, ბაგირის, დროებითი, ზედაპირული, თანაბარი, მავთულის, მუდმივი, ნორმალური, წინასწარი და სხვ.

დაჭირხნული აირი – ნივთიერება ან ნივთიერებათა ნარევი, რომელიც: 1. 20°C ან 20°C-ზე ნაკლები ტემპერატურისა და 101 კპა წნევისას არის აირი; 2. რომლის დუდილის წერტილი 101 კპა წნევისას ნაკლებია ან ტოლია 20°C-ისა, თხევადია, არაა თხევადი ან ხსნარის სახითაა წარმოდგენილი, გარდა იმ აირებისა, რომელთაც არ აქვს ჯანმრთელობისთვის საშიში თვისებები და არ ითვლება დაჭირხნულად, სანამ ჭურჭელში წნევა 282 კპა-ს არ აღემატება 20°C-ის პირობებში. დაჭირხნული აირის მდგომარეობები იყოფა შემდეგ კატეგორიებად: 1. ხსნარების სახით წარმოდგენილი აირების გარდა, არათხევადი დაჭირხნული აირებია ისინი, რომლებიც მოთავსებულია შესაბამის ჭურჭელში წნევის ქვეშ და 20°C ტემპერატურაზე მთლიანად აიროვან მდგომარეობაშია; 2. გათხევადებული დაჭირხნული აირებია ისინი, რომლებიც მოთავსებულია შესაბამის ჭურჭელში წნევის ქვეშ და 20°C ტემპერატურაზე ნაწილობრივ თხევად მდგომარეობაშია; 3. ხსნარის სახით არსებული დაჭირხნული აირები გაუთხევადებელი აირებია, რომლებიც გახსნილია ხსნარში; 4. დაჭირხნული აირის ნარევები შედგება ორი ან მეტი დაჭირხნული აირისგან, რომლებიც მოთავსებულია შესაბამის ჭურჭელში და რომელთა სახიფათო თვისებები დამოკიდებულია მთლიანი ნარევის თვისებებზე.

დახარისხება – არაერთგვაროვანი საწყისი მასალის სისხოს მიხედვით კლასებად გაყოფის პროცესი, რომლის დროსაც მასალისაგან გამოცალკევდება აგრეთვე მინარევები და ჩანართები. დ. მოწყობილობა ეფუძნება მექანიკურ, ჰიდრავლიკურ და საჰაერო პრინციპს და, შესაბამისად, მათ ჰიდროკლასიფიკატორებს და საჰაერო სეპარატორებს უწოდებენ. დ. პროცესი ორი მაჩვენებლით ხასიათდება: დახარისხების ეფექტურობა და პროდუქტის დანაგვიანება. დ. ფართოდ გამოიყენება საშენი მასალების წარმოებაში, მეტალურგიაში, ქიმიურ მრეწველობასა და სხვ.

დახერხვა – 1. ხის დამუშავებაში – ხერხის საშუალებით მრგვალი სორტიმენტების (მორი, კუნძი) ფიცრებად, ძელებად, ძელაკებად, ნაგვერდულებად დანაწევრების პროცესი. არსებობს დახერხვის სახეები: განივი, გრძივი, დაშლითი, დაყოფით, პირაპირული, პარალელური, რადიალური, სეგმენტური, სექტორული, ტანგენციური (წლიური რგოლების მხების მიმართულებით), შემობრუნებით, შერეული, წვერიდან, წიბოზე, ჯგუფური და სხვ.; 2. ქვის დამუშავებაში – კარიერში მოპოვებული ბუნებრივი ქვის ბლოკების დამუშავება დეკორატიული ფილების მისაღებად. წარმოებს სახერხ ჩარხზე.

დახერხილი მასალის დახარისხება – ხის მასალის გადარჩევა ზომების (სიგრძე, სიგანე, სისქე), ხარისხის (სორტის), დანიშნულებისა და დამუშავების მახასიათებლის მიხედვით. თანამედროვე ხის გადამამუშავებელ საწარმოებში მიღებულია დ. მ. დ. საფეხურებრივი მეთოდი, რომელიც ითვალისწინებს დახარისხებას განივი კვეთის ზომების (გაშრობამდე), სორტისა (გაშრობის შემდეგ) და სიგრძის (სარტანსპორტო პაკეტების ფორმირებამდე) მიხედვით. გამოიყენება მექანიზებული მოწყობილობა, რომლის მეშვეობით ერთდროულად მიმდინარეობს სხვა ოპერაციებიც – წუნდება, ტორსვა, მარკირება და პაკეტებად დასაწყობება. დახარისხება ხდება სპეციალურ სათავსში (ან ნახევრად ღია მოედანზე), რომელიც აღჭურვილია შესაბამისი დანადგარებით (ნახ. 1); წარმოება შეადგენს 30-35 ფიცარს წთ-ში.

ნახ. 1

დახერხილი ხე-ტყე – ხის მასალა მიღებული ხის მორის სიგრძეზე (ბოჭკოების გასწვრივ) დახერხვით (ნახ. 1. მორის დანაწევრება ფიცრებად, ძელებად, ძელაკებად და ნაგვერდულებად). არსებობს დახერხვა რადიალური, ტანგენციური და შერეული. დახერხილ მასალებში განიერ მხარეს ეწოდება ფენა, ვიწრი მხარეს – ნაწიბური, ხოლო მათი გადაკვეთის ხაზს – წიბო.

ნახ. 1

ფიცარი ეწოდება ისეთ დახერხილ მასალას, რომლის სიგანე ორჯერ და უფრო მეტად ჭარბობს მის სისქეს. ფიცრის სისქე იცვლება 1,1-10 სმ-მდე, ხოლო სიგანე – 6-25 სმ. მაქსიმალური სიგრძეა 6,5 მ, გრადაციით 0,25 მ. არსებობს თხელი ფიცარი სისქით $h \leq 3,5$ სმ და სქელი ფიცარი – $h \geq 3,5$ სმ. თუ ფიცარს ოთხივე გვერდი სუფთად აქვს ჩამორანდული, მას სუფთა ფიცარი ეწოდება; თუ ორი დიდი გვერდი გარანდული აქვს, მაშინ ის ნაშურიან ფიცარს წარმოადგენს. ძელი ეწოდება ისეთ მასალას, რომლის განივკვეთის სისქე და სიგანე მეტია 10 სმ-ზე. ის შეიძლება იყოს ორი-, სამი- და ოთხნაწიბურიანი. განივკვეთის მაქსიმალური ზომაა 27,5 სმ. პრაქტიკულად ძელი, რომლის განივკვეთის ზომები მეტია 15 სმ-ზე დეფიციტურია, ამიტომ მათი გამოყენება შეზღუდულია. ძელაკი წარმოადგენს ისეთ მასალას, რომელსაც ჩამორანდული აქვს ოთხივე მხარე და მისი განივკვეთის სიგანე ნაკლებია ორმაგ სისქეზე. განივკვეთის გვერდის მაქსიმალური ზომაა 10 სმ. გარდა დახერხილი და მრგვალი ხის მასალისა, მშენებლობაში გამოიყენება შუალედური ფორმის მასალა, როგორცაა: ნახევარმორი (ფინი), რომელიც მიიღება მორის გრძივი გახერხვით; წოლანა – ორმხრივ ჩამორანდული მორი, რომელიც მიიღება მორისაგან სიგრძეზე ორი სეგმენტის ჩამოხერხვით; ნაგვერდული, რომელიც განივკვეთში წარმოადგენს არასრულ ნახევარმორს. ხის ტანის ნაწილს დიამეტრით 8-13 სმ და სიგრძით 3-9 მ ეწოდება ლატანმორი, ხოლო იგივე სიგრძის, მაგრამ უფრო მცირე დიამეტრისას (3-7 სმ) – ლატანი. 20 სმ-ზე მეტი დიამეტრის მორის გადანაჭერს ეწოდება კუნძი. ის ისეთი სორტიმენტია (განსაზღვრული დანიშნულების ხის მასალა), რომელიც გამოიყენება სპეციალური დანიშნულების ხის პროდუქციის მისაღებად (საავიაციო დახერხილი მასალა, დაჭურჩილი და ანათალი შპონი, შპალი და სხვ.). კუნძების გადანაჭერებს, რომლებიც

შეესაბამებინან ხის დამამუშავებელი მოწყობილობების სამუშაო ზომებს კოტრები ეწოდება. სამშენებლო საქმეში გამოყენებული დეტალების დასამზადებლად აწარმოებენ საერთო და სპეციალური დანიშნულების ნამზადებს. დამამუშავების მიხედვით, ნამზადი არის დახერხილი და დაკალიბრებული. დახერხილი ნამზადი მიიღება ძელის დახერხვის შედეგად, ხოლო დაკალიბრებული – უკვე დახერხილი ფიცრის გარანდვის შედეგად მისთვის ზუსტი ზომების მისაცემად სისქესა და სიგანეში. სპეციალური დანიშნულების ნამზადებს მიეკუთვნება: ნამზადი საავიაციო – წიწვოვანი ჯიშის და ფოთლოვანი ჯიშის; ნამზადი სათხილამურე, რეზონანსული (მუსიკალური ინსტრუმენტებისათვის), სანიჩბე, საცხენოსნო (ოთხთვალას ბორბლის ხის დეტალებისათვის), ძელაკები საფეიქრო მაქოსათვის, მასრასა და კოჭასათვის, ფეხსაცმლის ქუსლებისათვის და ხუნდების სექტორები.

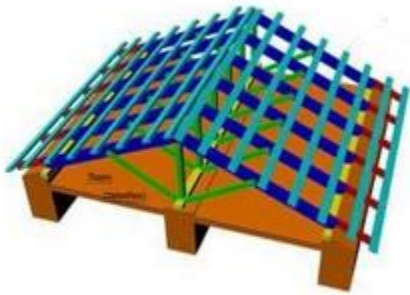
დახვეწა – 1. ფეიქ. ნართის ბეწვის გაცლა, გაყრევინება წინდიჩხირის (წინდის ჩხირი) საშუალებით. დასახვეწი, დაუხვეწავი – ნართი, რაც უნდა დაიხვეწოს ან არ არის დახვეწილი; 2. საბოლოო დამამუშავება, გადამამუშავება, გაუმჯობესება, გაფაქიზება, გამართვა (მაგ. რაიმე ტექსტის).

დახლი – წინიდან დახურული, გრძელი, ვიწრო მაგიდა – მაღაზიაში გამყიდველის დასადგომი ადგილი (ნახ. 1).

ნახ. 1

დახრილი ბურღვა – წინასწარ განსაზღვრული, ვერტიკალიდან გადახრილი მიმართულებით,

ნახ. 1

ბურღვის მეთოდი. გამოიყენება სასარგებლო თხევადი და აიროვანი წიაღისეულის ძიება-მოპოვების სამუშაოების წარმოებისათვის.

დახრილი ნივნივები – მცირემალისანი მარტივი ტიპის სახურავის მზიდი კონსტრუქცია. ასეთი ნივნივები მზადდება ფიცრების, ძელების ან მორებისაგან და განლაგდება ქანობის მიმართულებით (ნახ. 1). სწორად დაპროექტების შემთხვევაში ისინი უგანმზღვენო კონსტრუქციებს წარმოადგენს. ნივნივებში რომ არ

აღიძვრას განმზღენი, საჭიროა სანივნივო ფეხის მაუერლატზე ან გრძივზე დაყრდნობის სიბრტყე იყოს ჰორიზონტალური. განმზღენს, რომელიც აღიძვრება სანივნივე ფეხში გრძივი ძალების მოქმედებისაგან, თავის თავზე ღებულობს ჰორიზონტალური რიგელი ან წყვილი შემკრავი.

დახრილობა – ვერტიკალურ და ჰორიზონტალურ სიბრტყეებს შორის მახვილი კუთხით დახრილი ზედაპირი; ქანობი.

დახრილობის საზომი – აღჭურვილობა, რომელიც გამოიყენება დედამიწის ზედაპირის დახრის კუთხის განსაზღვრის ან მცირედი მოძრაობის სიზუსტის დასადგენად. გამოიყენება მიწისძვრის პროგნოზირებისთვის.

დახრის საზომი – ხელსაწყო საწვევლას ან კომპურას დახრის კუთხის გასაზომად და სიგნალის გადასაცემად მუშაობის პროცესში დახრის კუთხის ცვლილების დასაფიქსირებლად. ნორმატიული დოკუმენტაციის თანახმად საწვევლას (კომპურას) დახრის კუთხე მუშაობის პროცესში არ უნდა აღემატებოდეს 3°-ს. ხელსაწყო შეიძლება დამაგრდეს მემანქანის კაბინაში ან მართვის პუნქტთან გამოსატან საყრდენებზე. კ. ტიპებია: ქანქარისებრი, ბუმტისებრი, ბურთულისებრი და ციფრული (ნახ. 1).

ნახ. 1

დახურული რადიოაქტიური წყარო – წყარო, რომელშიც რადიოაქტიური ნივთიერება მუდმივად მოთავსებულია ჰერმეტიკულ კაფულაში ან იმყოფება მყარ მდგომარეობაში.

დახურული სააქციო საზოგადოება – სააქციო საზოგადოების ფორმა. სააქციო საზოგადოება შეიძლება იყოს ღია ან დახურული. დ. ს. ს. თავის აქციებს ანაწილებს მხოლოდ საზოგადოების დამფუძნებლებს ან წინასწარ განსაზღვრულ პირთა შორის. დახურული სააქციო საზოგადოებები ვალდებული არიან გამოაქვეყნონ წლიური ანგარიში, საბუღალტრო ბალანსი, მოგებისა და ზარალის ანგარიში მხოლოდ კანონით პირდაპირ გათვალისწინებულ შემთხვევებში.

დახურული სისტემა – საფრთხის შემცველი მყარი ან თხევადი ნივთიერების გამოყენება დახურულ ჭურჭელში ან სისტემაში, რომელიც დახურული რჩება ჩვეულებრივი გამოყენების დროსაც, როდესაც პროდუქტიდან გამოშვებული ორთქლი არ ხვდება ჭურჭლის ან სისტემის გარეთ და პროდუქტი არ ეხება ატმოსფეროს ჩვეულებრივი გამოყენების დროს; ასევე, დაჭირხნული აირების ყველანაირი გამოყენება (მაგ., პროდუქტი, რომელიც მილსადენი სისტემის გავლით გადადის დახურულ ჭურჭელში, სისტემაში ან მოწყობილობის ნაწილში).

დაჯავშნა (მოჯავშნა) – არსებული რესურსების, სახსრების ნაწილის შენახვა განსაკუთრებულ სიტუაციაში პიროვნებათა გარკვეული ჯგუფის მიერ მათი შემდგომი გამოყენებისათვის.

დაჯამბარება – სამონტაჟო, სატრანსპორტო ან ასაწვევი კონსტრუქციების დროებითი შეერთება ტვირთამწე მანქანის კავით.

დაჯდომა – 1. ძალის მოქმედების მიმართულებით კონსტრუქციის საყრდენის გადაადგილება; 2. ნაგებობის დაწვევა, რასაც იწვევს მისი ფუძის შეკუმშვა ან ნაგებობის თუ მისი ნაწილების, ვერტიკალური ზომების შემცირება შემჭიდროების, მასალის შეშრობის, შეკუმშვისა და სხვა მიზეზების შედეგად. დ. არათანაბარი განაწილება განაპირობებს ნაგებობის არასასურველ გადახრას, დეფორმაციების, ბზარების და სხვა დაზიანებების წარმოქმნას. ამის საწინააღმდეგოდ ნაგებობას უკეთებენ ჯდომის ნაკერს, რომელიც შენობის ცალკეულ ნაწილებს დამოუკიდებლად ჯდომის საშუალებას აძლევს; 3. ვერტიკალურად ძირს მიმართული კუმშვითი დეფორმაცია, რომლის დროსაც გრუნტის ფიზიკურ-მექანიკური თვისებები უმნიშვნელოდ იცვლება.

დაჯდომადი მთის ქანები – ქანები, წარმოქმნილი წყლიან გარემოში მინერალური და ორგანული ნივთიერებების დალექვის და შემდეგ გამკვრივებით. დ. მ. ქ. შეადგენს დედამიწის ქერქის მასის 10%-ს. ჯდენის ხასიათის მიხედვით არსებობს მონატები, ქიმიური და ბიოგენური დ. მ. ქ. შედგენილობის მიხედვით – კარბონატული, კაჟიანი, მარილშემცელი (გოგირდმჟავური, ჰალოიდური), ნახშირბადული, ფოსფატური და სხვ. ჯდენად მთის ქანებს შორის ჭარბობს თიხოვანი (თიხა, არგილითი, თიხოვანი ფიქლები), ქვიშისებრი (ქვიშა და სილა) და კარბონატული (კირქვები, დოლომიტები და სხვ.) ქანები. დ. მ. ქ. თავმოყრილია ყველა სასარგებლო წიაღისეულის (ნახშირი, ნავთობი, ტორფი, საწვავი გაზი, ალუმინი, მანგანუმი, ფოსფორიტები, ქვისა და კალიუმის მარილები, კირქვები, დოლომიტები, თიხა, ქვიშნარი და სხვ.) 75%-ზე მეტი.

დაჯდომის ნაკერი – ნაკერი, რომელიც შენობის ცალკეულ ნაწილებს – ნაკვეთურებს დამოუკიდებლად ჯდენის საშუალებას აძლევს.

დგანი – დიდი მანქანა ან მანქანათა სისტემა ლითონის მსხვილ ნაკეთობათა დასამზადებლად, მეტწილად გლინვით.

დგარი – 1. რისამე საყრდენი ძელი; 2. წამწის, ნივნივების სისტემის და მისთ. შვეული ღერო; 3. ხის კარკასული კონსტრუქციის ელემენტი – სახურავის საყრდენი ძელი. არსებობს დგარის სახეობები: აივნის, ანტენის, ბარის, კარის, კიბის, კონვეიერის, კუთხის, ლითონის, მოაჯირის, პანტოგრაფის, რესორის, რკინაბეტონის, საამორტიზაციო, საბიგე, საბჯენი, სარეგისტრაციო, საჭის, ტელესაკომუნიკაციო, ფალშბორტის, ფანჯრის, ფოლადის, ძირითადი, წამწის, წყალამოსაღვრელი, ხიდის, ხის, ჰიდრავლიკური და სხვ.

დგარი წყალსადენის – შვეული მილსადენი (ლითონის, უჟანგავი ლითონის, პლასტმასის) საცხოვრებელი, საზოგადოებრივი ან საწარმოო შენობის შიგნით, რომელიც გადის ყველა სართულში და გამოიყენება მომხმარებლისათვის წყლის (გაზის) მისაწოდებლად განშტოებების მეშვეობით. დგარის დიამეტრი დამოკიდებულია მომხმარებელთა რაოდენობაზე, შენობის სართულიანობასა და წყლის (გაზის) წნევაზე. დაუშვებელია დგარებისათვის ნაკერიანი ან თხელკედლიანი მილების გამოყენება.

დგუში – მოძრავი ნაწილი (დეტალი) ცილინდრში, რომელიც გადაფარავს მას განივკვეთში და გადაადგილდება მისი გრძივი ღერძის გასწვრივ. გარდაქმნის სითხის ან აირის დაწნევას მექანიკურ მუშაობაში ან პირიქით. არსებობს დ. მრავალსახეობა, როგორც დანიშნულების, ისე მასალის სახეობის მიხედვით.

დე (ლათ. de მოცილება, დაქვეითება) – თავსართი, რომელიც აღნიშნავს: მოცილებას, დაშორებას, შეცვლას, მოხსნას (მაგ., დეგაზაცია, დემოზილიზაცია, დებლოკირება); დაწვევას, დაქვეითებას (მაგ., დეგრადაცია); შემოწმებას, გასინჯვას (მაგ., დეგუსტაცია) და სხვ.

დე იურე (ლათ. de მოცილება, დაქვეითება და jus სამართალი, უფლება) – გამოთქმა, რომელიც ნიშნავს "კანონზე დაყრდნობით".

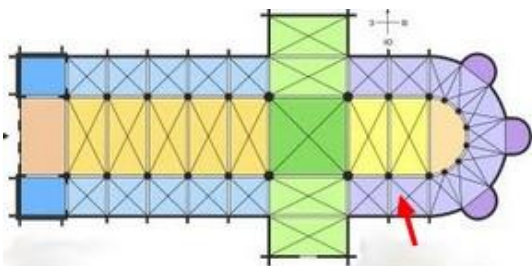
დე ფაქტო (ლათ. de მოცილება, დაქვეითება და factum გაკეთებული) – ფაქტობრივად; საერთაშორისო სამართალში დე ფაქტო ცნობა ნიშნავს სახელმწიფოს მიერ ახალი სახელმწიფოს ან მთავრობის არასრულ ცნობას.

დეაერატორი (ლათ. de დაბლა, დაქვეითება, მოცილება; შედარებით და ბერძ. aer აირი, ჰაერი, ქარი) – მოწყობილობა, რომლის დანიშნულებაცაა წყლის დეაერაცია (წყლისგან მასში გახსნილი აირების მოცილება), რადგანაც წყალში გახსნილი კოროზიულ-აქტიური აირები (ჟანგბადი და თავისუფალი ნახშირორჟანგი) ლითონის კოროზიას იწვევს. მოქმედების პრინციპის მიხედვით დ. არის თერმული (ყველაზე მეტად გავრცელებული), დესორბციული, ქიმიური და სხვა.

დეაერაცია (ლათ. de დაბლა, დაქვეითება, მოცილება; შედარებით და ბერძ. aer აირი, ჰაერი, ქარი) – 1. წყალში ან ხსნარში თავისუფალი ჟანგბადის შემცველობის შემცირება; 2. ორთქლის ქვების შიგა სივრციდან, სითხეში გახსნილი აირების განდევნა ქვების კედლების კოროზიისაგან დასაცავად.

დეაერაციის სისტემა – მოწყობილობის კომპლექსი, რომელიც უზრუნველყოფს რეზერვუარის თავისუფალი სივრცის კავშირს ატმოსფეროსთან.

დეამბულატორიუმი – რომაულ და გოტიკურ სატაძრო არქიტექტურაში ნახევარწრიული გარშემოსავლელი გალერეა საკურთხევლის ირგვლივ, რომელიც იქმნება გვერდითი ნაგებობის შვერილებით (ნახ. 1, ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

დეასფალტიზატი – დისტილირებული ნავთობის ნარჩენი პროდუქტებიდან (მაზუთი, გუდრონი), მასში გახსნილი და დისპერჰირებული მალამოლექულური ფისოვანი ნივთიერებების ამოღების შემდეგ დარჩენილი მასა. გამოიყენება როგორც საწყისი პროდუქტი კატალიზური კრეკინგისა და ჰიდროკრეკინგის პროცესში, აგრეთვე, ბიტუმისა და საპოხი ზეთების წარმოებაში.

დებარკადერი (ფრანგ. débarcadère<débarcadour<შუაფრანგ. débarquer ნაპირზე გადმოსვლა, გადმოსხდომა; ნავიდან, გემიდან გადმოსვლა<მკ. ფრანგ des- ანტონიმის აღმნიშვნელი პრეფიქსი და barque პატარა ნავი, სანიჩბოსნო ნავი) – 1. წყლის ნაპირთან უძრავად მიმაგრებული მოტივტივე ნავმისადგომი (ჩვეულებრივ, სამდინარო ნავსადგურში), ხომალდის ან პონტონის სახის სანავსადგურე ნაგებობა [ნახ. 1. ყოფილი დებარკადერი, ამჟამად სასტუმრო "ბერეგინია" (რუს. Берегиня), გორკის წყალსაცავი მდ. ვოლგაზე, ქ. გოროდეცი, ნიჟნი-ნოვგოროდის ოლქი, რუსეთის ფედერაცია]; არის სატვირთო (საწყობებით)

და სამგზავრო (სასადილოთი, ბიბლიოთეკით, დასასვენებელი ოთახებით და სხვ.). დ. სამდინარო სატრანსპორტო და სასაწყობო ინფრასტრუქტურის მნიშვნელოვანი ელემენტი; 2. მოძვ. რკინიგზის სადგურის პლატფორმა (ჩვეულებრივ, გადახურული), სადაც ხდება მგზავრების მიღება და ტვირთის განაწილება; მე-19 საუკუნეში ასეთი პლატფორმის აღსანიშნავად იყენებდნენ აგრეთვე სიტყვას "ამბარკადერი"; 3. საწყობის ნაწილი, რომლის იატაკი სატრანსპორტო საშუალებებში ტვირთების ჩატვირთვა-გადმოტვირთვის ნიშნულის დონემდეა აწეული და დაკომპლექტებულია ტვირთის ამწევი და გადამტანი მექანიზმებით.

ნახ. 1

დებენტურა (ინგლ. debenture<ლათ. debere მევალედ ყოფნა) – საბაჟო მოწმობა ბაჟის დაბრუნების შესახებ.

დებეტი (შუაფრანგ. débit გასაღება, ხარჯი, გასავალი<ლათ. debitum მას მართებს) – საბუღალტრო ანგარიშის მარცხენა მხარე, რომელიც ასახავს (უტირიებულად) საწარმოს ქონებას ან საკუთრების უფლებას, ანგარიშზე აღრიცხული ფაქტების კონტექსტში. აქტივის ანგარიშებში (საწარმოს ქონება ან ქონებრივი უფლება, რეზერვები) ორგანიზაციაში დებეტის გაზრდა ნიშნავს ქონების ან ქონებრივი უფლების მატებას, ხოლო პასივის ანგარიშებში (ხელფასი, ვალდებულებები, საწარმოს კაპიტალი) – ორგანიზაციის კუთვნილი საშუალებების შემცირებას, ანუ აქტივის ანგარიშებში დებეტი ნიშნავს შემოსავალს (კრედიტი – გასავალს), ხოლო პასივის ანგარიშებში დებეტი ნიშნავს გასავალს (კრედიტი – შემოსავალს).

დებიტანტი – წვრილი ვაჭარი.

დებიტი (შუაფრანგ. débit გასაღება, ხარჯი, გასავალი) – სითხის (წყალი, ნავთობი) ან აირის მოცულობა, სტაბილურად მიწოდებული ბუნებრივი ან ხელოვნური წყაროდან (ჭაბურღილი, ჭა, მილსადენი და სხვ.) დროის ერთეულში (მ³/წმ, მ³/სთ, მ³/დღეში).

დებიტორი (ინგლ. debtor მოვალე) – 1. დავალიანების მქონე პირი; 2. მოცემული საწარმოს, ორგანიზაციის ან დაწესებულების ვალის მქონე (მოვალე) იურიდიული ან ფიზიკური პირი.

დებიტორული დავალიანება – ვალი, რომელიც ეკუთვნის ფირმას იურიდიული ან ფიზიკური პირისაგან და წარმოიქმნება მათ შორის სამეურნეო ურთიერთობის საფუძველზე.

დებულება – 1. კანონების, წესების, წესდების წერილობითი დოკუმენტი; 2. ჩამოყალიბებული აზრი, მეცნიერული საფუძველი.

დებურსი – აუნაზღაურებელი დანახარჯები.

დეგაზაცია (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკეება და ფრანგ. gaz გაზი, აირი) – მომწამლავი ნივთიერებებით დაბინძურებული ადგილების, სათავსების, ტანსაცმლის გაუვნებლობა ან მომწამლავი ნივთიერების მოშორება სხვადასხვა ობიექტიდან (მაგ., შახტიდან); დ. ხორციელდება ფიზიკური, მექანიკური და ქიმიური საშუალებებით.

დედაბოძი – ჩვეულებრივ, ქვევითკენ დავიწროებული ხის ბოძი, რომელსაც ეყრდნობა ქართული საცხოვრებელი სახლის დარბაზის გადახურვა.

დედამიწა – მზის სისტემაში მზიდან მესამე პლანეტა. ის უდიდესია დედამიწის ტიპის პლანეტებს შორის და სამყაროში ცნობილი ერთადერთი ადგილია, რომელიც დასახლებულია ცოცხალი არსებებით. წარმოიქმნა დაახლოებით 4,5 მილიარდი წლის წინ და მალევე შეიძინა თავისი ერთადერთი ბუნებრივი თანამგზავრი მთვარე. დედამიწა რამდენიმე თითქმის კონცენტრული შრისაგან შედგება: დედამიწის ქერქისაგან, მანტიისაგან (ეს უკანასკნელი დედამიწის ქერქთან ერთად შეადგენს ლითოსფეროს) და ბირთვისაგან. ეს აგებულება დადგენილ იქნა სეისმური ტალღის მიწისძვრის კერიდან ზედაპირის სხვადასხვა წერტილებამდე გავრცელების შესწავლით. სეისმური ტალღის გავრცელების სიჩქარე უეცრად იცვლება ერთი ფენიდან მეორე ფენაში გადასვლისას, რაც ფენების შედგენილობის განსხვავებითაა გამოწვეული. დედამიწის ასეთი აგებულება ადვილად იხსნება მისი ჩამოყალიბების ისტორიით – მეტეორიტების აკრეციით, რამაც გამოიწვია თხევად ფაზაში მისი განშრევა საიმკვრივის კლებადობით ბირთვიდან ქერქის მიმართულებით. დედამიწის ქერქი მყარი დედამიწის ზედა ნაწილია, მისი ზედაპირი ძალიან ახალგაზრდაა. მანტია გამოყოფილია სეისმური ტალღის სიჩქარის მკვეთრი გაზრდით – მოჰროვიჩიჩის საზღვრით. არსებობს ორი სახეობის ქერქი: ოკეანური და კონტინენტური. კონტინენტური ქერქის აგებულებაში გამოიყოფა სამი გეოლოგიური შრე: დანალექი სარჩული, გრანიტული და ბაზალტური. ოკეანური ქერქი ძირითადად ფუძური შედგენილობის ქანებისაგან შედგება, რომელსაც ზემოდან ეკვრის დანალექი სარჩული. დედამიწის ქერქი დაყოფილია სხვადასხვა სიდიდის ლითოსფერულ ფილებად, რომლებიც ერთმანეთის მიმართ გადაადგილდებიან. ეს ფილებია: ჩრდილოეთ ამერიკის, სამხრეთ ამერიკის, ანტარქტიკული, ევრაზიული, აფრიკული, ინდოავსტრალიური, ნასკას და წყნარი ოკეანის. არსებობს ოციოდე პატარა ფილა, როგორცაა, მაგ., არაბეთის, ფილიპინების და სხვ. ფილების სისქე 60-დან 100 კმ-მდეა. ფილაქნების შედარებით მდგრადი და მოსწორებული უბნები დედამიწაზე წარმოდგენილია კონტინენტების სახით. ფილაქნები მდებარეობს მანტიის შედარებით რბილ პლასტიკურ ფენაზე, რომელზეც ხდება მათი გადაადგილება, დაცურება. ძალები, რომლებიც ფილაქნების მოძრაობას იწვევენ, წარმოიქმნება მანტიის ზედა ნაწილში, ნივთიერებათა გადაადგილების დროს. ამ ნივთიერებათა მძლავრი ნაკადები დედამიწის ქერქში განაპირობებს სიღრმულ რღვევებს. რღვევების ზონები არის, როგორც ხმელეთზე, ისე წყალში. შედარებით მეტია ოკეანის ფსკერზე, სადაც ქერქი უფრო მცირე სისქისაა. მიწისძვრათა ტალღების გავრცელების კვლევით დადგენილია, რომ 2900 კმ სიღრმემდე დედამიწის ნივთიერებათა საიმკვრივე თანდათანობით იმატებს, ხოლო აღნიშნულ სიღრმეზე ნახტომისებრ იზრდება. ამავე სიღრმეზე გადის მკვრივი ბირთვის ზღვარი, რომლის მასა დედამიწის მასის მესამეა. დედამიწის ფორმა, რომელიც სფეროსაგან მცირედ განსხვავდება, არ შეესაბამება არც ერთ წესიერ გეომეტრიულ სხეულს და მას სფეროიდის ან გეოიდის სახე აქვს. დედამიწის გეომეტრიული ზომებია: ეკვატორული რადიუსი – 6378,1 კმ; პოლარული რადიუსი – 6356,8 კმ; საშუალო რადიუსი – 6371 კმ; ეკვატორის სიგრძე – 40075,02 კმ; მერიდიანის სიგრძე – 40007,86 კმ; დედამიწის ზედაპირი – 510,072 მლნ. კვ. მ.; მსოფლიო ოკეანის ზედაპირი – 71%; ხმელეთის ზედაპირი – 29%

დედამიწის გარეგანი გარსები – ატმოსფერო, ჰიდროსფერო, ბიოსფერო და ლითოსფერო.

დედამიწის გრავიტაციული ველი – სიმძიმის ძალის ველი, რომელიც გამოწვეულია დედამიწის ყოველ წერტილში მიზიდულობის ძალითა და დედამიწის დღეღამური ბრუნვის შედეგად წარმოქმნილი ცენტრიდანული ძალით.

დედამიწის ფიზიკური ზედაპირი – ლითოსფეროს ზედაპირი მთლიანად, რომელიც აერთიანებს ხილულ და უხილავ ნაწილს. ხილული ნაწილია ხმელეთის ზედაპირი, რომელსაც საზღვრავს ატმოსფერო, ხოლო უხილავი – ოკეანეთა ფსკერი.

დედამიწის ხილული ზედაპირი – ხმელეთისა და ოკეანეთა ზედაპირების ერთობლიობა.

დედანი – 1. ტექსტი, რომლიდანაც გადააქვთ ასლი, პირი; 2. ტექსტი იმ სახით, როგორც თავდაპირველად დაიწერა ავტორის მიერ; 3. ნახაზი ან ნახატი, რომელიც სტამბური წესით უნდა გამრავლდეს.

დედაქალაქი – სახელმწიფოს მთავარი ქალაქი, ქვეყნის ადმინისტრაციულ-პოლიტიკური ცენტრი, რომელსაც აქვს განსაკუთრებული სამართლებრივი მდგომარეობა, მართვის განსაკუთრებული სისტემა და რეჟიმი. როგორც წესი, დედაქალაქი დამოუკიდებელი ადმინისტრაციული ერთეულია. საქართველოს დედაქალაქი – თბილისი საქართველოს პარლამენტის, საქართველოს პრეზიდენტის, საქართველოს მთავრობის, აღმასრულებელი ხელისუფლების სხვა ორგანოების, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს, საქართველოს კონტროლის პალატის, საქართველოს სახალხო დამცველის, საქართველოს ეროვნული ბანკის, უცხო ქვეყნების დიპლომატიური და საერთაშორისო ორგანიზაციების წარმომადგენლობების ადგილსამყოფელია.

დედაქანი – ნიადაგმცოდნეობაში ქანის ზედაპირული ფენა, რომელზეც ბიოლოგიური და ბიოქიმიური პროცესების, აგრეთვე ადამიანის ჩარევით, წარმოიქმნება ნიადაგი.

დედვეიტი (ინგლ. deadweight წონა შეკვეთით) – ტვირთის მთელი მასა, რის მიღებაც შეუძლია ხომალდს.

დედუქცია (ლათ. deductio გამოყვანა) – საგნის შესახებ სხვა საგანთა დახმარებით მოპოვებული ცოდნა.

დედუქციური მეთოდი – მეცნიერული თეორიის ან მისი ნაწილის გარკვეული პრინციპებით აგების ხერხი, რომლის მიზანია ამ თეორიით მოპოვებული ცოდნა გახადოს მაქსიმალურად ცხადი და სარწმუნო.

დევალვაცია (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკეება და valeo მნიშვნელობა აქვს, ღირს) – ფულად ერთეულში (ეროვნულ ვალუტაში) ოქროს შემცველობის ოფიციალური შემცირება ან მისი კურსის დაცემა სხვა ქვეყნების ვალუტებთან შედარებით. საპირისპიროა – რევალვაცია.

დეველოპერი [ძვ. ფრანგ. desveloper მობრუნება, ახსნა, აზრის გამოხატვა<des- შეხსნა და veloper დამთავრება (გაურკვეველი წარმომავლობის, შესაძლებელია კელტური ან გერმანული)] – 1. ინვესტორი, რომელიც ახორციელებს სამშენებლო ობიექტის ინვესტიციას მოგების მიღების მიზნით (გაყიდვა, არენდით გადაცემა და სხვ.); 2. მეცენატი, რომელიც დაკავებულია უძრავი ქონების ობიექტების შექმნითა და შესაბამისი პროცესების ორგანიზებით. ის, როგორც წესი, თვალყურს ადევნებს შენობის შექმნის პროცესს მშენებლობის ყველა ეტაპზე. ორგანიზებას უკეთებს ობიექტის დაპროექტებას, მიწის შეძენას, მშენებლობისათვის ლიცენზიის აღებას, მოიძიებს სამშენებლო ფირმას და ბოლოს დაიქირავებს ბროკერს ობიექტის გაყიდვის მიზნით. თანამედროვე დეველოპერები, ძირითადად, იურიდიული პირებია დეველოპერული კომპანიების სახით, რომელთაც შესაძლებლობა აქვთ თავიანთი პროექტების

განსახორციელებლად მოიზიდონ მსხვილი ინვესტიციები; 3. ადამიანი ან ნივთი, რომელიც რაიმეს ანვითარებს.

დეველოპმენტი (უძრავი ქონების დეველოპმენტი, დეველოპინგი) (ფრანგ. développement<ძვ. ფრანგ. desveloper მობრუნება, ახსნა, აზრის გამოხატვა და -ment სუფიქსი) – 1. სამეწარმეო საქმიანობა, დაკავშირებული უძრავი ქონების ობიექტის შექმნასთან, რეკონსტრუქციასთან, არსებული შენობის ან მიწის ნაკვეთის შეცვლასთან, რომლის მიზანია მათი საბაზრო ღირებულების გაზრდა. დეველოპმენტი (დეველოპერული საქმიანობა) მოიცავს შემდეგ ეტაპებს: 1) მიზანდასახულობის ეკონომიკური ანალიზი და მიწის ნაკვეთის შექმნა; 2) სამშენებლო ობიექტის პროექტის შედგენა; 3) პროექტის დაფინანსება; 4) საკუთრივ მშენებლობა; 5) დამთავრებული ობიექტის გაყიდვა ან არენდით გაცემა; 6) ობიექტის ექსპლუატაცია და მართვა. საქართველოში, ძირითადად, ოთხი მიმართულების დეველოპმენტი მუშაობს, ესენია: საცხოვრებელი, კომერციული, ქალაქგარეთა უძრავი ქონებისა და მიწის ნაკვეთების დეველოპმენტი; 2. დამუშავების ან დამთავრებული პროცესი.

დევიაცია (შუასაუკ. ლათ. deviatiōn-<გვიანდ. ლათ. deviāre გადახრა პირდაპირი გზიდან) – 1. გადახრა მოცემული კურსიდან ან მიღებული სტანდარტიდან; 2. მაჩვენებელი, ანათვალი, სიდიდე და მისთ. რომლის ერთჯერადი განაზომი განსხვავდება ფიქსირებული მნიშვნელობისაგან (მაგ., საშუალო მნიშვნელობისაგან); 3. გემზე, კომპასის ისრის გადახრა, რომელიც გამოწვეულია მის ახლოს რკინის საგნის არსებობით; 4. იმ ქცევის აღნიშვნა, რომელიც ეწინააღმდეგება საზოგადოებაში აღიარებულ ნორმებს.

დევიზი (ლათ. divisum<dividere გაყავი, გაარჩიე) – 1. მოკლე გამონათქვამი ან სიტყვა, რომელიც გამოხატავს ვისიმე ქცევის ან მოქმედების სახელმძღვანელო აზრს, იდეას; 2. მოკლე გამონათქვამი ან სიტყვა, რომელსაც ავტორი თავისი სახელის ნაცვლად აწერს კონკურსზე წარსადგენ ნაწარმოებს (პროექტს, თხზულებას და მისთ.); 3. ჰერალდიკაში: მოკლე წარწერა გერბზე, ფარზე, ორდენზე და სხვ. 4. ფინანს. თამასუქი, ჩეკი, აკრედიტივი, უცხოური ფასიანი ქაღალდი, ფულადი გზავნილი და მისთ., რომელიც გამოწერილია უცხოური ვალუტით და რომელიც უნდა გაანაღდონ საზღვარგარეთ. საერთაშორისო საგადასახადო საშუალება.

დეზ (ფრანგ. des მოსპობა, მოშორება) – თავსართი, რომელიც ნიშნავს უარყოფას, მოსპობას, რაიმეს მოცილებას ან არყოფნას (მაგ., დეზინფორმაცია, დეზინტეგრატორი).

დეზაქტივაცია (ფრანგ. des მოსპობა, მოშორება და ლათ. activus მოქმედი) – დაბინძურებული ტერიტორიის, ობიექტის, წყლის, სურსათის, საკვები ნედლეულის, საქონლის საკვების, ასევე ადამიანის სხეულის მოწყობილობის, აპარატურის ზედაპირიდან, ტანსაცმლიდან მექანიკური, ფიზიკური და ქიმიური ხერხებით რადიოაქტიური ნივთიერებების მოშორება.

დეზინსექცია (ფრანგ. des მოსპობა, მოშორება და ლათ. insectum მწერი) – მავნე მწერების, პარაზიტების მოსპობა სპეციალური საშუალებებით.

დეზინტეგრატორი – 1. წვრილი მსხვრევის სამსხვრევი მყიფე და აბრაზიული მასალებისათვის. საშენი მასალების წარმოებაში თიხის მასების გადამუშავებისა და მისგან ქვების გამოსაცალკევებლად გამოიყენება ე.წ. დეზინტეგრატორული ვალცები. ის შედგა ორი ლილვაკისაგან, რომელთაგან უფრო დიდი დიამეტრის ლილვაკი გლუვ ზედაპირიანია, ხოლო ნაკლები დიამეტრის ლილვაკზე გათვალისწინებულია 8-10 მმ სიმაღლის წიბოები. მათი

ბრუნვის სიჩქარეები, შესაბამისად, 50-60 და 500-600 ბრ/წთ-ია. საწყისი მასალა ჩაიტვირთება ხვიმირში და მიეწოდება სწრაფმავალ ლილვაკზე, საიდანაც ქვის ჩანართები წიბოებით გაიტყორცნება გამყვან ღარზე, ხოლო დეფორმირებული თიხა ჩადის ლილვაკებს შორის და ქუცმაცდება; 2. აპარატი, რომლითაც წმენდენ სამრეწველო გაზებს უწვრილესი მაგარი ან თხევადი ნაწილაკებისაგან.

დეზინტეგრაცია (ფრანგ. des მოსპობა, მოშორება და ლათ. integratio აღდგენა, შეერთება) – მთელის დაშლა, დანაწევრება შემადგენელ ნაწილებად.

დეზინფექცია (ფრანგ. des მოსპობა, მოშორება და ლათ. infectio დასნებოვნება) – პათოგენური მიკრობების მოსპობა გარემოში (საგნებზე, ნივთებზე, ჰაერში, ნიადაგში, წყალში, ადამიანებში, ცხოველებსა და სხვ.). დ. ტარდება წყალში შემავალი მიკროორგანიზმების მოსასპობად. დეზინფექციისათვის გამოიყენება ქლორი. დაქლორვა წყლის მომზადების უკანასკნელი სტადიაა. დაქლორვის შემდეგ წყალში რჩება 1,5 მგ/ლ ქლორი. წყლის გაუსნებოვნებისათვის გამოიყენება აგრეთვე ოზონირება და ულტრაიისფერი სხივებით ბაქტერიოციდული დასხივება.

დეზინფლაცია (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკევება და inflatio გაბერვა, ამობურცვა) – ეკონომიკაში ფასების ზრდის ტემპის დაცემის ტენდენცია.

დეზოდორანტი (ფრანგ. des მოსპობა, მოშორება და ლათ. odor სუნი) – საყოფაცხოვრებო ნაგებობებში არასასიამოვნო სუნის მომსპობი საშუალება.

დეზურბანიზმი (ფრანგ. des მოსპობა, მოშორება და ლათ. urbanus საქალაქო) – მიმართულება XX საუკუნის ქალაქთმშენებლობაში, თავისუფალი განსახლება ბუნებაში, უარყოფს დიდი ქალაქების დადებით სოციალურ როლს.

დეიტრეიდერი (ინგლ. day დღე და trader მოვაჭრე) – ტრეიდერი, რომელიც ახდენს გარიგებებს ერთი დღის განმავლობაში, დღის ბოლოს კი ხურავს ყველა გახსნილ პოზიციას.

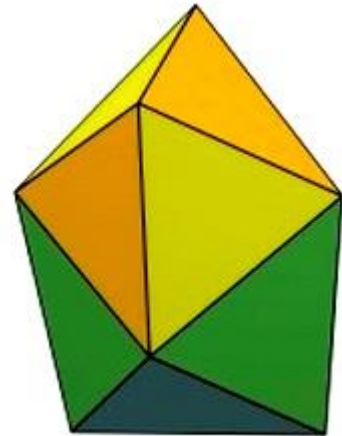
დეკა (ლათ. Rhododendron caucasicum) – რელიქტური მარადმწვანე საშუალო სიმაღლის ბუჩქი, აქვს მოგრძო ფოთლები და მსხვილი მოთეთრო-მოვარდისფრო ყვავილები. გავრცელებულია კავკასიის სუბალპურ და ალპურ სარტყელში ზღვის დონიდან 1600-3000 მ-მდე. გვხვდება აგრეთვე თურქეთში – პონტოს მთებში. ფოთოლი შეიცავს მთრიმლავ ნივთიერებებს (14-17%). ყვავილის შეფერილობით განარჩევენ რამდენიმე სახესხვაობას. ცნობილია შქერისა და დეკას ბუნებრივი ჰიბრიდები, რომლებიც დამახასიათებელია კოლხეთის სუბალპური სარტყლისათვის. არსებობს როდოდენდრონის გვარის ჩრდილოამერიკული სახეობებისა და დეკას რამდენიმე ბალური ჰიბრიდი, რომელიც ამერიკის ბაღებშია მოშენებული.

ნახ. 1

დეკაგონი (ბერძ. deka ათი და gōnia კუთხე) – მათემ. ათგვერდა და ათკუთხა პოლიგონი (ნახ. 1). ეს ტერმინი, როგორც წესი, გულისხმობს "წესიერ დეკაგონს", რომელსაც ყველა გვერდი და კუთხე ტოლი აქვს (144°). წესიერი დეკაგონის ფართობი, გვერდის სიგრძით b , გამოითვლება ფორმულით: $A = 7,69421b^2$.

დეკაედრი (ბერძ. deka ათი და hedra ფუძე, ზედაპირი, მხარე) – სხეული, რომელიც შემოსაზღვრულია ათი სიბრტყით (ნახ. 1).

ნახ. 1

დეკამეტრი (ბერძ. deka ათი და métron გაზომვა) – მეტრული სისტემის სიგრძის საზომი ერთეული; უდრის 10 მეტრს.

დეკანტაცია (ფრანგ. décanter გადაწურვა, ჩასხმა და ლათ. facio კეთება) – სითხიდან ნალექის გამოყოფის ლაბორატორიული და ტექნიკური ხერხი; დაწდომა.

დეკანტირება – იხ. დეკანტაცია.

დეკაპირება (ფრანგ. décaper გასუფთავება, მოცილება) – ლითონის ნაკეთობათა დამზადების, შენახვისა და ტრანსპორტირების დროს მათ ზედაპირზე წარმოქმნილი ჟანგეულების თხელი ფურჩის მოცილება ქიმიური ან ელექტროქიმიური ხერხით.

დეკაპოლისი (ბერძ. deka ათი და polis ქალაქი) – 10 ქალაქის ჯგუფი.

დეკარბონიზატორი (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკეება და ინგლ. carbon ქვანახშირი) – დანადგარი, რომელიც უზრუნველყოფს ნედლეულის ნარევის – კირქვის (ძირითადი კომპონენტი) მაღალი ხარისხით დეკარბონიზაციას მის მიწოდებამდე მბრუნავ ღუმელში. დეკარბონიზაცია ხორციელდება 1000°C ტემპერატურაზე, რომლის დროსაც გამოყოფილი კირი (CaO მყარ ფაზაში) ურთიერთქმედებს კაჟიწის (SiO_2), ალუმინის, რკინის, მაგნიუმის ნაერთებთან და ზონის ბოლოში 950°C ტემპერატურაზე წარმოიქმნება მასალის მსხვილი გრანულები (კომტები). დეკარბონიზატორი წარმოადგენს მბრუნავი ღუმლის ერთ-ერთ საკვანძო ნაწილს.

დეკარბონიზაცია – CaCO_3 -ის დაშლის პროცესი დიდი რაოდენობით ნახშირორჟანგისა (CO_2) და კირის (CaO) გამოყოფით, რომლებიც იმყოფება წმინდა დისპერსულ მდგომარეობაში. დეკარბონიზაცია მბრუნავ ღუმელებში ცემენტის კლინკერის გამოწვის პროცესის ერთ-ერთი ფაზაა, რომელიც მიმდინარეობს მაღალ ტემპერატურაზე.

დეკარტის კოორდინატები – სიბრტყეზე (ან სივრცეში) წერტილების მდებარეობის განსაზღვრის მეთოდი ორ (ან სამ) ურთიერთმართობ ფიქსირებულ წრფეებამდე მათი დაშორების მანძილების საშუალებით. ამ მეთოდს ჯერ კიდევ ორი ათას წელზე მეტი ხნის წინათ იცნობდა არქიმედე და თვით ძველი ეგვიპტელებიც კი. ეს იდეა პირველად სისტემურად განავითარა პ. ფერმამ და რ. დეკარტმა. მათ ფორმულირებაში მანძილი შეიძლება ყოფილიყო მხოლოდ დადებითი ან ნული. მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ეს მანძილები

შეიძლება იყოს უარყოფითებიც, ეკუთვნის ი. ნიუტონს. ამ მანძილებს "კოორდინატები" პირველად უწოდა გ. ლაიბნიცმა.

დეკარტის კოორდინატთა სისტემა (ინგლ. Descartes coordinate system) – კოორდინატთა მართკუთხა სისტემა სიბრტყეზე ან სივრცეში, რომელშიც მასშტაბი საკოორდინატო ღერძებზე ტოლია. სახელი სისტემას ეწოდა ფრანგი მათემატიკოსის რენე დეკარტის პატივსაცემად, თუმცა თვით დეკარტი იხილავდა ერთ საკოორდინატო მეოთხედს და ეს სისტემა საზოგადოდ იყო ირიბკუთხა. თუ საკოორდინატო ღერძები ურთიერთმართობულია, მაშინ დეკარტის კოორდინატთა სისტემას მართკუთხა ეწოდება.

დეკასტილი (ბერძ. déka ათი და stylos სვეტი, ბოძი) – ანტიკური ტაძრის კლასიკური პორტიკო ათი სვეტით მთავარ ფასადზე (ნახ. 1. კუმბერლენდის ტერასა, ქ. ლონდონი, ინგლისი).

ნახ. 1

დეკატონა – მეტრული სისტემის წონის საზომი ერთეული; უდრის 10 ტონას.

დეკვალიფიკაცია (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკევება; qualitas თვისება და facio კეთება) – კვალიფიკაციის, პროფესიული ცოდნისა და გამოცდილების დაკარგვა.

დეკინგი (ინგლ. decking საგემბანო ხის ფენილი, ხის ტერასა, საბაღე პარკეტი) – ფილის მოდული ხის ზედაპირით, რომელსაც აგებენ სწორ იატაკზე. ნაკეთობას აქვს პირის ნაწილი და ფუძემურე. პირის ნაწილს ამზადებენ ლამელებისგან (ხის თამასებისგან), ხოლო ფუძემურეს – ხის ან პლასტიკისგან. დ. ხის ფუძემურით ეწოდება ხისტი დეკინგი, პლასტიკის ფუძემურით კი – რბილი დეკინგი. ფუძემურე მიმაგრებულია ლამელებთან შურუპების ან გვერდითა ჩანგლების მეშვეობით ისე, რომ პირის მხრიდან ისინი არ ჩანდეს. დ. არ აქვს განსაკუთრებული მოთხოვნები ტენიანობის მიმართ, ამიტომ ის საშუალებას იძლევა დაიგოს საუნებსა და აბანოებში, აივნებსა (ნახ. 1) და გარაჟებში, ბაღებსა და ქუჩებში უშუალოდ ბეტონზე ან გრუნტზე. დ. დასამზადებლად ძირითადად გამოიყენება ტენმედეგი ტროპიკული ჯიშის მერქანი: აფრიკული ტიკი (იროკო), წითელი ხე (პადუკი), რკინის ხე (აზობე), კემპასი. საუნებსა და აბანოებში შესაძლებელია რბილი ჯიშის მერქნის გამოყენებაც (მაგ., ლარიქსი, ციმბირული კედარი). რაც შეეხება ყველაზე მეტად გავრცელებულ ჯიშებს (ნაძვი, ფიჭვი, სოჭი), მათი გამოყენება დასაშვებია მოდიფიცირების შემდეგ. ფუძემურე, როგორც წესი, მზადდება პოლივინილქლორიდისგან. კარგი პერსპექტივები აქვს აგრეთვე კომპოზიტური მასალის გამოყენებასაც.

ნახ. 1

დეკლარანტი (ფრანგ. déclarant<ლათ. declarare გააკეთე ცხადად) – პირი, რომელიც საქონლის

დეკლარირებას ახორციელებს თავისი სახელით ან რომლის სახელითაც ხორციელდება დეკლარირება.

დეკლარაცია (ლათ. *declāratiō* < *declārāre* გარკვევა, გამოაშკარავება, გახსნა, განცხადება) – 1. აქტი, განაცხადი, საჯარო დოკუმენტი, რომელიც ასახავს სხვადასხვა ტიპის მონაცემებს მისი დანიშნულებიდან გამომდინარე. კერძოდ: გადასახადის გადამხდელის განაცხადი თავისი შემოსავლის, ქონების რაოდენობის შესახებ; საერთაშორისო სამართალში ერთი ან რამდენიმე ქვეყნის საზეიმო აქტი, რომელშიც შეთანხმებულია ზოგადი პრინციპები და მიზნები; საკონსტიტუციო სამართალში ცალკეული პოლიტიკურ-იურიდიული აქტი, რომლის მიზანია მისცეს დოკუმენტს საზეიმო ხასიათი და ხაზი გაუსვას მის მნიშვნელობას; 2. ორი ან რამდენიმე სახელმწიფოს განცხადება, რომელიც სახავს მხარეთა საგარეო პოლიტიკის გარკვეულ გეზს ან გამოხატავს მათ შეხედულებას პოლიტიკურ, ეკონომიკურ თუ სხვა სფეროში; ცალმხრივი, ორმხრივი ან მრავალმხრივი აქტი, რომლითაც სახელმწიფოები ცნობენ ამა თუ იმ ქვეყნის წესის იურიდიულად სავალდებულო ძალას (მაგ., ეუთოს 1975 წლის დასკვნით აქტში არსებული დეკლარაცია, სახელმწიფოს ცალმხრივი აქტი ნეიტრალიტეტის შესახებ); ორმხრივი ან მრავალმხრივი საერთაშორისო პოლიტიკური აქტი, რომელშიც ჩამოყალიბებულია მხარეთა პოლიტიკური ვალდებულებანი, საერთაშორისო ვითარების ერთობლივი ხედვა, სასურველი საერთაშორისო სამართლებრივი პრინციპების ნუსხა და სხვ.

დეკლარაცია საშემოსავლო – დოკუმენტი, რომელშიც აისახება ფიზიკური ან იურიდიული პირის შემოსავალი. დ. ს. საფუძველზე ხდება ქვეყანაში დადგენილი საშემოსავლო გადასახადების გადახდა.

დეკლარაცია ცვლილებების არარსებობის შესახებ – დამკვეთის მიერ შედგენილი დოკუმენტი, რომლითაც დასტურდება ექსპლუატაციაში მისაღებად წარდგენილი შენობა-ნაგებობის სანებართვო პირობებთან სრული შესაბამისობა.

დეკლინაცია (ლათ. *declinatio* გადახრა) – დახრა, გადახრა (მაგ., კომპასის მაგნიტური ისრის გადახრა გეოგრაფიულ მერიდიანზე დამოკიდებულებით; ვარსკვლავების გადახრა ეკვატორის მიმართ და სხვ.); ბრუნება.

დეკოლორაცია (ლათ. *decolorare* გაუფერულება < *color* ფერი) – გაუფერულება, გაფერმკრთალება, ფერის დაკარგვა.

დეკომპენსაცია (ლათ. *de* გამოყოფა, გამოცალკეება და *compensatio* ანაზღაურება) – 1. წნევის, შეკუმშვის შემცირება; 2. მედიც. ავადმყოფური მდგომარეობა, რაც გამოწვეულია ატმოსფერული ჰაერის წნევის მკვეთრი დაცემით; შეინიშნება კესონური, საყვინთი სამუშაოების დროს და სხვ.

დეკომპრესია (ლათ. *de* გამოყოფა, გამოცალკეება და *compressio* შეკუმშვა) – 1. შეკუმშვის შემცირება; 2. ადამიანის ავადმყოფური მდგომარეობა, რაც გამოწვეულია ატმოსფერული ჰაერის წნევის მკვეთრი შემცირებით; შეინიშნება კესონური, საყვინთავი სამუშაოების დროს და ა.შ.

დეკონსტრუქტივიზმი (დეკონსტრუქცია) – პოსტმოდერნისტული არქიტექტურული მიმდინარეობა, რომელიც სათავეს 1980-იანი წლებიდან იღებს. ის არის თანამედროვე სტილი, რომელიც არქიტექტურული მოდერნის გათვლილ რაციონალურობას უპირისპირდება (ნახ. 1. დეკონსტრუქტივიზმი: ქ. სიეტლის ცენტრალური ბიბლიოთეკა, აშშ). ამ მიმდინარეობას

საფუძვლად ფრაგმენტულობა, დიზაინის არალინეარული პროცესები, არაეკვიდესული გეომეტრია და პოლარულობის წინააღმდეგობა უდევს. ამ სტილის შენობათა საბოლოო ვიზუალური ეფექტი ხასიათდება მასტიმულირებელი ამოუცნობლობითა და კონტროლირებადი ქაოსით. დ. შეინიშნება მსგავსება ხელოვნებისა და არქიტექტურის ისეთ მიმდინარეობებთან, როგორცაა: მოდერნიზმი, პოსტმოდერნიზმი, კუბიზმი, ექსპრესიონიზმი, მინიმალიზმი და კონტემპორალური ხელოვნება. დ. ზოგადი მცდელობაა მთარიდოს არქიტექტორი მოდერნიზმის მბოჭავ კანონებს, როგორცაა "ფორმა მოჰყვება ფუნქციას", ფორმის სიწმინდე და სტრუქტურის ექსპრესია.

ნახ. 1

დეკონტამინაცია (გაუსწებოვნება) (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკეება და contaminatio ჩირქის მოცხება) – ზღვრულად დასაშვები ნორმების დონემდე ტერიტორიის, ობიექტების, წყლის, სურსათის, საკვები ნედლეულის, საქონლის საკვების, ასევე, ადამიანის სხეულის ზედაპირის რადიოაქტიური და საშიში ქიმიური ნივთიერებებით დაბინძურების შემცირება. შესაბამისად, დეზაქტივაციის, დეგაზაციისა და დემერკურიზაციის, ხოლო საშიში ბიოლოგიური მასალით დაბინძურებისა და დასწებოვნების შემთხვევაში – დეზინფექციისა და დეტოქსიკაციის გზით.

დეკორატიული [შუაფრანგ. décoratif მშენი (დამამშვენებელი) <ლათ. decorātiō მორთულობა <ლათ. decorātus მორთული, შელამაზებული <decorāre მორთვა, შემკობა, გალამაზება, შელამაზება] – ადგილის, შენობის, ნაკეთობის, რაიმე საგნის დამამშვენებელი, ეფექტური, ლამაზი. მაგ., დეკორატიული მცენარე, დეკორატიული თაღი, დეკორატიული ვაზა (ლარნაკი), დეკორატიული ორნამენტი და მისთ.

ნახ. 1

დეკორატიული არქიტექტურული სტილი – XIII-XIV საუკუნეების ინგლისური გოტიკური არქიტექტურის განვითარების მეორე ფაზა, რომლისთვისაც დამახასიათებელი იყო მარტივი გეომეტრიული ფორმები, მდიდრული ფოთლოვანი ორნამენტები და ისრული თაღები (ნახ. 1. კათედრალური ტაძარი სოლსბერში, ინგლისი).

დეკორატიული მასალები – შენობის შიგა მოპირკეთებისთვის გამოყენებული ყველა მასალა დეკორაციული, აკუსტიკური ან სხვა ეფექტების შესაქმნელად (როგორცაა: ფარდები, ფარდაგები, ქსოვილები, ლენტები და ზედაპირის საფარები) და ყველა სხვა მასალა, გამოყენებული დეკორატიული ეფექტისთვის (როგორცაა: ვატინა, ნაჭერი, ბამბა, თივა, ღეროები, ჩალა, ვაზი, ფოთლები, ხეები, ხავსი და სხვ.), მათ შორის, ქაფპლასტი და ქაფპლასტამასის შემცველი მასალები. დეკორატიულ მასალებში არ შედის იატაკის საფარები, ფანჯრის ჩვეულებრივი დარაბები, შიგა მოპირკეთება

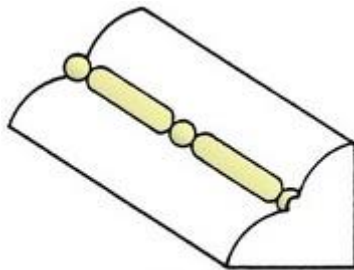
და 0,6 მმ ან ნაკლები სისქის მასალები, გამოყენებული და მჭიდროდ მიკრული უშუალოდ ზედაპირზე.

დეკორატიული ნაკეთობანი ლითონის – თუჯის, ბრინჯაოს, ტყვიის, მომინანქრებული ფოლადის ნაკეთობების დამზადება როზეტების, სპირალის, სფეროსა და მისთ. სახით; შენობის კონსტრუქციული ელემენტების: სვეტების, კედლების, კარის, შესასვლელის გადმონაშვერის და მისთ. გაფორმება ჭედვით, ჩამოსხმით, მოქლონვით, შედუღებითა და სხვ.; ჭიმვრების, დამცავი გისოსების, ღობეების გაფორმება დეკორატიული დეტალებითა და სხვ.

დეკორატიული ნაკეთობანი მინის – შენობის ფასადისა და ინტერიერის გაფორმება ვიტრაჟებით, სახიანი და ფერადი მინით, მინის კიბითა და მოაჯირებით, მაგიდებით, აკვარიუმებითა და სხვ.

დეკორატიული ნაკეთობანი ხის – ხის დეკორატიულ ნაკეთობებს მიეკუთვნება: ბრტყელი ჭრა – ბარელიეფი; კონტურული ჭრა – აბრისი; რელიეფური ჭრა – ჰორელიეფი; მოზაიკური ინკრუსტაცია – კედლების, ჭერის, იატაკის, კარ-ფანჯრების, კიბის, ტამბურის, მოაჯირის შემოსვა.

დეკორატიული ნატეხი "მძივი და კოჭი" (ინგლ. decorative moulding "bead and reel") – კლასიკურ არქიტექტურაში ლავგარდნების (კარნიზების), ზოლურების და სხვა ელემენტების გრძივი გეომეტრიული სამკაულები მორიგეობით განლაგებული ბურთულებისა ("მძივის მარცვლების") და კოჭების სახით (ნახ. 1, ნახ. 2).

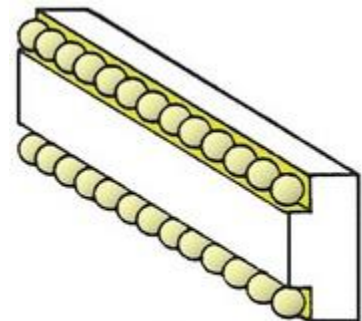

ნახ. 1

ნახ. 2

დეკორატიული ნატეხი "მძივით მორთული" (ინგლ. decorative moulding "beaded") – კლასიკურ არქიტექტურაში ლავგარდნების (კარნიზების), ზოლურების და სხვა ელემენტების გრძივად, მორიგეობით განლაგებული გეომეტრიული სამკაულები ბურთულების ("მძივის მარცვლების"), თევშებისა და გამოშვერილი მრგვალი დეტალების სახით (ნახ. 1).

ნახ. 1

დეკორატიული ნატეხი "ხვია" (ინგლ. decorative moulding "scroll") – არქიტექტურული ნატეხი, შენობის კარნიზების, ზოლურების და სხვა ელემენტების გრძივი გეომეტრიული სამკაული, რომელსაც ქვედა მხრიდან ხვეულას სახე აქვს (ნახ. 1).

ნახ. 1

დეკორატიული ღორღი (ქვიშა) – ღორღი (ქვიშა), მიღებული მთის ქანების დამსხვრევითა და დანაწევრებით, რომლებსაც აქვთ დეკორატიული თვისებები.

დეკორატიული ხელოვნება – შენობის მხატვრულად მორთვა, გაფორმება და მისი შიგა დიზაინი (ფერწერა, მოზაიკა, ვიტრაჟები, ვიტრინები, მოჩუქურთმება, თევვა და სხვ.).

დეკორაცია (გვიანდ. ლათ. decorātiō მორთულობა<ლათ. decorātus მორთული, შელამაზებული<decorāre მორთვა, შემკობა, გალამაზება, შელამაზება) – 1. რაიმეს მორთვის ხელოვნება (ნახ. 1); 2. მორთულობა, სამშვენიისი, რომელიც ორნამენტად გამოიყენება; 3. მედალი ან სხვა სახის ჯილდო, გაცემული რაიმე დამსახურებისათვის.

ნახ. 1

დეკორი (ფრანგ. décor მორთულობა; სცენის მოწყობა; უკანა დეკორაცია; საერთო ხედი, პეიზაჟი<décorer მორთვა<გვიანდ. ლათ. decorātiō მორთულობა<ლათ. decorātus მორთული, შელამაზებული<decorāre მორთვა, შემკობა, გალამაზება, შელამაზება) – შენობა-ნაგებობების ფასადებისა და ინტერიერების ან ნაკეთობის ზედაპირის მორთულობის (სამკაულების) სისტემა. დ. მაგალითს წარმოადგენს ფასადების შეღებვა ერთ ან სხვადასხვა ტონში (ნახ. 1), მხატვრული მოხატვა, ზედაპირის დამუშავება, ორნამენტები, სკულპტურული გამოსახულებები და ა.შ. დეკორი შენობის არქიტექტურული გამომსახველობის შესანიშნავი საშუალებაა.

ნახ. 1

დეკორტი (გერმ. dekort ფასდაკლება) – საქონელზე ფასდაკლება ვადამდე გადახდის შემთხვევაში.

დეკორტიკაცია (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკევება და cortex ქერქი) – ხის მორის, ლატანის, ლატანმორის მერქნისათვის ლაფნის გამრობა წინასწარ დაუსველებლად.

დეკუვერი (ფრანგ. decouvert დაუფარავი, თავლია) – სხვაობა ქონების ფასსა და სადაზღვევო თანხას შორის, დატოვებული დამზღვევის რისკზე.

დეკუმანუსი – ქუჩა რომაულ ქალაქში მიმართული აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენ.

დელტა – დიდი წვიმა; ნიაღვარი, ღვარცოფი.

დელივერი (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკეება და liberare თავისუფლება) – წერილობითი განკარგულება საქონლის გაცემის შესახებ.

დელტა (ბერძ. delta<ბერძნული ალფავიტის მეოთხე ბგერა D-ს მიხედვით) – მდინარის ქვემო წელის დადაბლება, ზღვაში ან ტბაში შეჭრილი მდინარის შესართავი, რომელიც აგებულია ნარიყით და გადაკვეთილია მეტნაკლებად დატოტვილი მდინარის ნაკადებითა და ფშანებით (ნახ. 1. მდ. კუკის ქვედა ღრმულის დელტა, კაჩემაკის უბე, ალიასკა, აშშ). დ. წარმოიქმნება მდინარის ჩამონადენის, ზღვის დელტის, მოქცევებისა და წყლის მიმოდენის რთული ურთიერთმოქმედების შედეგად. დ. ზრდას ხელს უწყობს მდინარის მყარი ჩამონადენის სიუხვე, წყალსატევის (ზღვის, ტბის) დონის დაწევა (ან ხმელეთის ნაპირის ამაღლება).

განასხვავებენ დელტას ტიპებს: ნისკარტისებრი (ტიბრი), ლაპოტური (მისისიპი), ბლოკირებული (კამჩატკა), გამოშვერილი, მომრგვალებული ზღვის კიდით (ნიგერი), მრავალკუნძულიანი (ვოლგა), ჩაჭრილი (ნევა). ნოყიერი და დანესტიანებული ნიადაგების გამო ზოგი დ. ინტენსიური მიწათმოქმედების რაიონია; ამ მხრივ აღსანიშნავია მდინარეების: ნილოსის, ხუანხესა და განგის ვრცელი დელტები. დ. დიდი ნაწილი აგებულია წვრილმარცვლოვანი დანალექებით, ქვიშითა და თიხოვანი მასალით

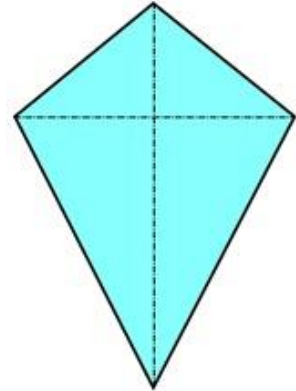
ნახ. 1

შეზავებული ალვერიტებით. დ. დანალექებისათვის დამახასიათებელია მეტად მრავალფეროვანი ფენობრიობა. დ. დანაგროვების სიმძლავრე აღწევს რამდენიმე ასეულ და ათას მეტრს. მაგ., მდინარე ნიგერის დ. დანალექების სიმძლავრე 8 კილომეტრია. დ. ზრდის სიჩქარე მერყეობს რამდენიმე მეტრიდან რამდენიმე ასეულ კილომეტრამდე წელიწადში. დიდი მდინარეების დელტები ხშირად დიდ ფართობს იკავებს. მდინარე ამაზონის დ. ფართობია 100 000 კმ², მისისიპისა – 80 000 კმ², მდინარე ლენისა – 28 000 კმ², მდინარე ვოლგისა – 19 000 კმ². დ. წარმოქმნის საქართველოს მდინარეებიც. აღსანიშნავია მდინარეების რიონისა და ჭოროხის დელტები. რიონის დ. გაშენებულია ქალაქი ფოთი თავისი გარეუბნებითა და ნავსადგურით. იგი მოწყვლადი დელტაა. მდინარე ჭოროხის დ. მოიცავს სანაპირო ტერიტორიას საქართველოს სახელმწიფო საზღვრიდან (თურქეთთან) მდინარე ყოროლისწყლის შესართავამდე. მისი ფართობია 85 კმ². დ. ხმელეთის თითქმის 70% უჭირავს ქალაქ ბათუმს თავისი გარეუბნებით და ადლიის აეროპორტს, 15% აგროსავარგულები და პლაჟებია. აღსანიშნავია აგრეთვე მდინარე მტკვრის დ. აზერბაიჯანში, შესართავამდე 25 კმ-ზე მტკვარი ორ ტოტად იყოფა და ქმნის დელტას, რომლის ფართობია დაახლოებით 100 კმ²-ია.

დელტა სხივები – ელექტრონები, რომლებიც გამოიფრქვევა ატმოსფეროდან კოსმოსური სხივებისა და რადიაქტიური გამოსხივების ნაკადებით.

დელტა-მერქანი (ლინგოფონი) – მერქანფენოვანი პლასტიკის სახეობა. მიიღება ფენოლის ან კრეზოლ-ფორმალდეჰიდურ ფისში გაჟღენთილი ხის შპონის (ძირითადად არყის ხის) ფურცლების მაღალი ტემპერატურისა და წნევის ქვეშ დაწნეხით ან შეწებებით. გამოიყენება მშენებლობაში, ავეჯის წარმოებასა და სხვ.

დელტოიდა (რომბოიდი) – ამოზნექილი ოთხკუთხედი (ნახ. 1), რომელსაც აქვს მისი დიაგონალის შემცველი მხოლოდ ერთი სიმეტრიის ღერძი. დელტოიდის დიაგონალები ურთიერთმართობულია. ფართობი ტოლია დიაგონალების სიგრძეთა ნამრავლისა. დელტოიდში შესაძლებელია წრეწირის ჩახაზვა (ვინაიდან მოპირდაპირე გვერდების სიგრძეთა ჯამი ტოლია).

ნახ. 1

ნახ. 1

დელუვიონი (დელუვიური დანალექები, დელუვიური შლიეფი) (ლათ. deluo, deluendo გარეცხვა, გაწმენდა; ჩამორეცხვა, გადარეცხვა, მორეცხვა, წარეცხვა, წალეკვა, წალექვა) – მაღლობისა და მთის ძირში დაგროვილი დანალექები, რომლებიც წარმოადგენს ზედაპირული წყლებით ჩამორეცხილ ან სიმძიმის ძალით ჩამოტანილ გამოფიტულ ფხვიერ ნაშალ გამოქარულ მასალას (ნახ. 1. დელუვიური დანალექი მთის ძირში). ფართოდ არის გავრცელებული მთაში. მთის ძირში წარმოქმნის დელუვიურ შლიეფებს. დელუვიონში გვხვდება ოქროს,

კალის, ვოლფრამისა და სხვა ლითონების გაბნეული ქვიშრობი საბადოები.

დემარკაცია (ფრანგ. demarcation გამიჯვნა, საზღვრის დადგენა) – 1. სახელმწიფო საზღვრის ხაზის დადგენა ადგილზე; 2. დროებითი სასაზღვრო ხაზი სადავო ტერიტორიაზე; 3. გაყოფა, გამყოფი ხაზის გავლება.

დემეკოლოგია – ეკოლოგიის განყოფილება, რომლის შესწავლის ობიექტს წარმოადგენს პოპულაციის რიცხოვნობის ცვლილება. დემეკოლოგიის ჩარჩოებში ყალიბდება პირობები, რომელშიც ხდება პოპულაციის ფორმირება. ის აღწერს სხვადასხვა სახის რიცხოვნობის რხევებს ეკოლოგიური ფაქტორების გავლენით და ადგენს მის მიზეზებს.

დემერეჯი (ინგლ. demurrage პირგასამტეხლო) – ხელშეკრულება საზღვაო გადაზიდვის შესახებ, რომლის თანახმადაც გემის დამქირავებელი (დამფრახტველი) უხდის ჯარიმას გემის მფლობელს ხელშეკრულებით დადგენილი ზენორმატიული დატვირთვა-გადმორტვითვისათვის.

დემერკურიზაცია (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკეება და mercurius ვერცხლისწყალი) – ფართებისა და ნივთების გაუვნებლყოფა (გასუფთავება) ვერცხლისწყლისა და მისი ორთქლისაგან.

დემოდულაცია (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკეება და modulatio სიმწყობრე, რითმულობა) – რხევათა მოდულაციის შექცეული პროცესი. ის შეიძლება იყოს: ბალანსური, იძულებითი, სინქრონული, სიხშირული, ფაზური, წრფივი და სხვ.

დემონტაჟი (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკეება და ფრანგ. montage აწყობა, დაყენება) – შენობა-ნაგებობათა დაშლა (დანგრევა) ან კონსტრუქციების, ნაკეთობების, მოწყობილობების, დანადგარების, მანქანების დაშლა კვანძებად, ნაწილებად.

დემპინგი (ინგლ. dumping ჩამოყრა) – საქონლის გაყიდვა ხელოვნურად შემცირებული ფასით, პოტენციური კონკურენტების შევიწროებისა და ბაზრის დაპყრობის მიზნით.

დემპფერი (გერმ. dämpfer ჩახშობი, ამორტიზატორი <dämpfen ჩახშოვა) – მოწყობილობა ან სამარჯვი, რომლის საშუალებით ხდება (წარმოებს) რხევის ენერჯის შთანთქმვა, ჩახშობა, აგრეთვე, მანქანებისა და ხელსაწყოების მუშაობის დროს მექანიკური რხევების წარმოქმნის აცილება (ნახ. 1. ავტომობილის საჭის დემპფერი).

ნახ. 1

დემპფირება – მავნე რხევების ჩახშობა ან მათი ამპლიტუდის შემცირება დემპფერების გამოყენებით (საშუალებით). მაგ., მექანიკური რხევების დ. ხორციელდება სისტემაში ხახუნის გადიდებით ან ზამბარიანი დემპფერების საშუალებით.

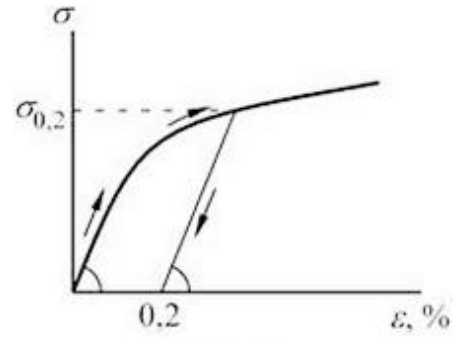
დემპფირება რხევებისა – მექანიკური, ელექტრული და სხვ. სისტემების რხევათა ხელოვნური ჩახშობა. დემპფირება შესაძლებელია რხევათა მიღების გაზრდის ხარჯზე, რისთვისაც სისტემაზე აყენებენ დემპფერებს (მაგ., ბლანტი არეში მოძრავ დგუმებს). დემპფირება ამცირებს სისტემის ამპლიტუდურ რხევებს. მას ფართოდ იყენებენ ხელსაწყოთმშენებლობაში, აგრეთვე ტექნიკაში მანქანების, მექანიზმებისა და სხვ. დანადგარების არასასურველი რხევების ჩახახშობად.

დენადობა – 1. ტანის თვისება მიიღოს პლასტიკური დეფორმაციები მექანიკური დამაბულობის ზემოქმედებით, ანუ დამაბულობის თანდათანობითი გაზრდა იწვევს ძვრის ძალების გააქტიურებას და მასალა იწყებს დენადობას ბლანტი სითხის მსგავსად. დენადობის სიდიდე უკუპროპორციულია სიბლანტის სიდიდის. დ. თვისება გამოიყენება ლითონებში ცხელი (ცივი) დამუშავებისა და ჭედვისას; 2. ტანის თვისება, დატვირთვის მუდმივობის პირობებში ნელა განავითაროს პლასტიკური დეფორმაციების პროცესი; 3. დენადობის უნარი (მაგ., ფისის დენადობა), მდინარება; 4. მუშახელის მოძრაობის ხშირი ცვლა, გადინება (მაგ., კადრების დენადობა).

დენადობა კადრების – მაჩვენებელი, რომელიც აფიქსირებს წარმოებაში დასაქმებული პერსონალის რაოდენობრივ დონეს სამსახურიდან გათავისუფლებისა და პირადი მოტივით სხვა სამუშაოზე გადასვლის გათვალისწინებით.

დენადობის ზღვარი – 1. დამაბულობა, რომლის დროსაც ხდება პლასტიკური დეფორმაციის სწრაფი ზრდა დამაბულობის მცირე (შეუმჩნეველი) ზრდისას; 2. მასალების, ძირითადად არმატურის (ფოლადის), მექანიკური მახასიათებელი გამოხატული იმ ძაბვით, რომლის დროს დეფორმაციები იზრდება დატვირთვის გაზრდის გარეშე.

დენადობის ზღვარი პირობითი – ძაბვა, რომლის დროს ნარჩენი (პლასტიკური) დეფორმაცია შეადგენს 0,2% (ნახ. 1). განზომილებაა ნ/მმ². იგი გამოიყენება მაღალი სიმტკიცის ჭანჭიკებისთვის, რომლებიც დამაბვისას მუშაობენ უწყვეტ ძვრაზე დრეკად და პლასტიკურ დეფორმაციებს შორის.

ნახ. 1

დენატურაცია (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკევება და nature ბუნება) – ცილის მოლეკულის, ნუკლეინის მჟავის და სხვ. ბიოპოლიმერების ბუნებრივი სტრუქტურის ცვლილება, რაც იწვევს ბიოპოლიმერის ფიზიკური, ქიმიური და ბიოლოგიური თვისებების ცვლილებებს (მაგ., სპირტის სასმელად გაუვარგისება მასში შხამიანი ან ცუდი გემოს, ცუდი სუნის მქონე ნივთიერების შერევით). შესაძლოა იყოს სრული ან ნაწილობრივი, შექცევადი ან შეუქცევადი.

დენდრარიუმი (ბერძ. dendron ხე) – სხვადასხვა ხეებისა და ბუჩქების მწვანე მასივი. გამოიყენება სამეცნიერო სამუშაოების ჩასატარებლად ინტროდუცირებულ მცენარეულობის აკლიმატიზაციისათვის, დასახლებული ადგილების გასამწვანებლად, სატყეო მეურნეობაში და სხვ. (ნახ. 1. ქ. სოჭის დენდრარიუმი, რუსეთის ფედერაცია).

ნახ. 1

დენდრიტი (ბერძ. dendron ხე) – 1. მცენარისმაგვარი განტოტვილი სტრუქტურის რთულკრისტალური წარმონაქმნი; მაგ., თოვლის ფანტელები, ყინულოვანი ნახჭი (მოხატულობა) ფანჯრის მინაზე, მარგანეცის ჟანგის ჩანართები ქალცედონის ან როდონიტის ზედაპირზე, თვითნაბადი ოქროს, ვერცხლის, ბისმუტის ნატეხები, კალციტისა და არაგონიტის "ყვავილები" კარსტულ მღვიმეებში და სხვ.; 2. მედ. ნერვული უჯრედების ხისებრ დატოტვილი მორჩები, რომლებიც თავიანთი ბოლოებით იღებენ გაღიზიანებას და ნერვულ იმპულსებს ნეირონის სხეულაკებისკენ ატარებენ.

დენდროლოგია (ბერძ. dendron ხე და logos მოძღვრება) – ბოტანიკის ნაწილი, რომელიც ხეებისა და ბუჩქების სახეობებს – ჯიშებს სწავლობს.

დენი – ნაკადი, მოძრაობა ერთი მიმართულებით. მისი ძირითადი სახეობაა ელექტროდენი, რომელიც თავის მხრივ იყოფა 8 ჯგუფად: მუდმივი, ცვლადი, ერთფაზიანი, ორფაზიანი, სამფაზიანი, პულსირებული, მოხეტიალე და გრიგალური; 2. მოედანი მანქანებითა და მოწყობილობებით, სადაც ხდება მარცვლეულის ლეწვა და დროებითი დასაწყობება. ზოგადად, დენის მრავალი სახეობა არსებობს, რომელთაგან აღსანიშნავია: აგზნების, ანოდური, აქტიური, ბაზისური, გაღვანური, განმუხტვის, გარდამავალი, დაბალი სიხშირის, დაბალი ძაბვის, დამამაგნიტებელი, დარტყმითი, დედამიწის, ელექტრონული, ელექტრული, ერთფაზიანი, თერმოელექტრული, ინდუქციური, მაგნიტური, მართვის, მაღალი სიხშირის,

მაღალი ძაბვის, მილევადი, მიმყოლი, მკვებავი, მოხეტიალე, მუდმივი, ნომინალური, ორფაზიანი, პარაზიტული, პერიოდული, პირველადი, პოლარიზაციის, სამფაზიანი, სინფაზური, სტაციონარული, სუსტი, ფაზური, შემავალი, ცვლადი, ხაზური და სხვ.

დენი გადატვირთვის – ზედენი ელექტრული ჯაჭვის ელექტროდანადგარში, როდესაც ქსელში ელექტროდაზიანება არ აღირიცხება.

დენი დაზიანების – დენი, გაჩენილი იზოლაციის დაზიანებით ან გადაფარვით.

დენი ელექტრული – დამუხტული ნაწილაკების ელექტრონების, იონების მოწესრიგებული, მიმართული მოძრაობა. პირობითად, ე. დ. მიმართულებად თვლიან დადებითად დამუხტული ნაწილაკების მოძრაობის მიმართულებას.

დენის მოკლე ჩართვა – ზედენი, რომელიც ჩნდება სხვადასხვა პოტენციალის მქონე წერტილებს შორის წინააღობის დაზიანებით (გაუფრთხილებლობით), მუშაობის ნორმალურ პირობებში.

დენის ძალა – ფიზიკური სიდიდე, რომელიც გამტარის განივკვეთში დროის ერთეულში გასული მუხტის ტოლია. SI სისტემაში დენის ძალის ერთეულია – ამპერი.

დენონსაცია (ლათ. denuntiatio შეტყობინება) – საერთაშორისო ხელშეკრულების მოქმედების ცალმხრივად შეწყვეტის ფორმა, რომელიც ნიშნავს ხელშეკრულების მოქმედების შეწყვეტას ამ ხელშეკრულების დებულების, შესაბამისად, და დადგენილ ვადებში.

დენსიტომეტრი (ლათ. densitas სიმკვრივე და ბერძ. métron გაზომვა) – 1. წყალზე მძიმე სითხეების სიმკვრივის საზომი ხელსაწყო; 2. ოპტიკური ხელსაწყო, რომლითაც არკვევენ რამდენად გაშავდა შუქმგრძნობიარე ფენა (ფოტოფირზე, ფოტოქაღალდზე).

დენტიკულა (ინგლ. dentil<ლათ. denticulus კბილი, კბილაკი, ქონგური) – 1. არქიტექტურული ნატეხი, კარნიზის პატარა დეკორატიული მართკუთხა შვერილი კლასიკურ იონიურ და დორიულ ორდერებში. გამოიყენება თანამედროვე შენობების ფასადების გასამშვენებლად (ნახ. 1); 2. იხ. ორნამენტული მოტივი "დენტიკულა" – ნახ. 1, ნახ. 2 და ნახ. 3.

ნახ. 1

დენუდაცია (ლათ. denudatio გაშიშვლება) – დედამიწის ზედაპირის ხანგრძლივი ფიზიკურ-ქიმიური პროცესი, რომელსაც, როგორც წესი, მოჰყვება ხმელეთის ამა თუ იმ მონაკვეთის მეტნაკლებად მოსწორება. დ. ქანების გამოფიტვის პროდუქტების ჩამორეცხვა და გადაადგილებაა წყლის, ქარის, ყინულის ან უშუალოდ სიმძიმის ძალის ზეგავლენით, დედამიწის ზედაპირის დადაბლებული ადგილებისაკენ. მის ტემპსა და ხასიათზე დიდ გავლენას ახდენს ტექტონიკური მოძრაობა და დედამიწის ზედაპირული ძალები (ეგზოგენური პროცესები). სიმძიმის ძალის ზემოქმედების შედეგად მთის ციცაბო კალთებიდან ცვივა მცირე ზომის ნატეხი ქანები, რომელსაც ხშირად ერთვის ზვავი. შემდეგ

მეინვარებს გადააქვთ ნატეხები ზემოდან ქვემოთ. ზღვისა და ტბის ტალღებიც ხშირად ახდენენ სანაპიროს წარეცხვას (აბრაზია). დედამიწის უსწორმასწოროებანი განიცდის ასევე მუდმივი ან დროებითი ნაკადების გავლენას, ხოლო წვიმის წყალი ახდენს მთის ფერდობების წარეცხვას (ეროზია). ამის შედეგად მთის ნაწილები დაბლდება, ხოლო დადაბლებები ივსება. ფართო გაგებით ყველა ამ პროცესს დენუდაცია ეწოდება. ვიწრო გაგებით, დ. გამოფიტული მასალის ზედაპირული წარეცხვაა. ხანგრძლივი დ. შედეგად მთიანი მხარეები შესაძლოა გადაიქცეს ტალღოვან დენუდაციურ ვაკედ (პენეპლენად).

დეპო (ფრანგ. dépôt საწყობი, საცავი<ლათ. deponere გადადება, დასაწყობება) – საწარმო, რომელიც უზრუნველყოფს მოძრავი შემადგენლობის (ვაგონები, ლოკომოტივები, რკინიგზისა და მეტროპოლიტენის ძრავავაგონიანი სექციები, ტრამვაები და სხვ.) ექსპლუატაციასა და რემონტს. მოძრავი შემადგენლობის ტიპის მიხედვით დ. შეიძლება იყოს სპეციალიზებული (ლოკომოტივების, ვაგონებისა და სხვ.) და შერეული (ელმავლების, თბომავლების, ძრავავაგონიანი მატარებლების და სხვ.). დეპოს ტერიტორიაზე განლაგებულია საჭირო ტექნოლოგიით, ენერგეტიკის დანადგარებითა და ამწესატრანსპორტო საშუალებებით აღჭურვილი საწარმოო შენობები, საწყობები, ლიანდაგები და დამხმარე მოწყობილობები.

დეპო მეტროპოლიტენის – დეპო, რომელიც აღჭურვილია ლიანდაგებით მოძრავი შემადგენლობის თავშესაფრად და ყველა სახის რემონტის ჩასატარებლად (ძირითადი დეპო), დასათვალისწინებლად და სხვა ოპერაციების ჩასატარებლად (საბრუნო დეპო). მეტროპოლიტენის ყოველ ხაზს საკუთარი დეპო აქვს. ტრამვაისა და ტროლეიბუსების დეპოებს აგრეთვე აქვთ დიდი სადგომი პარკები, სადაც ტრამვაის ვაგონებსა და ტროლეიბუსებს არემონტებენ. დეპოების მშენებლობა მიმდინარეობს ტიპობრივი პროექტების მიხედვით.

დეპო სალოკომოტივო – დეპო (ძირითადი და საბრუნო), რომელიც ემსახურება სალოკომოტივო პარკს და გეგმის შესაბამისად, აკონტროლებს და არემონტებს მოძრავ შემადგენლობას, აგრეთვე ახდენს მის ეკვიპირებას, დათვალისწინებასა და უწყისვრობების აღმოფხვრას.

დეპო სახანძრო – სახანძრო მანქანების სადგომი (ნახ. 1).

ნახ. 1

დეპოზიტი (ლათ. depositum შესანახად მიცემული ნივთი) – სახელმწიფო ან კომერციულ ბანკში ან არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულებაში პირის მიერ შეტანილი ანაზარი ან გადახდის სხვა საშუალება.

დეპოზიტი ვადიანი – კლიენტის მიერ ბანკში კონკრეტული ვადით განთავსებული თანხა, რომელსაც ერიცხება ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთი. დ. ვ. იხსნება კონკრეტული ვადითა და კონკრეტული თანხით და ხელშეკრულების მოქმედების პერიოდში შეუძლებელია თანხის დამატება.

დეპოზიტი მოთხოვნამდე – საბანკო ანაზარი, რომლის გამოტანაც მოთხოვნისთანავე შეიძლება.

დეპოზიტი ფიზიკური პირის – ფულადი სახსრები ქართულ ან უცხოურ ვალუტაში, რომელსაც ფიზიკური პირი განათავსებს შენახვისა და შემოსავლის მიღების მიზნით საბანკო ანაბრის ხელშეკრულებით. ის შეიძლება იყოს ვადიანი და მოთხოვნამდე.

დეპონენტი (ინგლ. depositor<ლათ. dēponere გადადება, დასაწყობება) – ფიზიკური ან იურიდიული პირი, რომელმაც შესანახად გადასცა საკრედიტო დაწესებულებას (ბანკს) ფული ან ფასიანი ქაღალდები.

დეპონირება – ფულადი თანხის, ფასიანი ქაღალდებისა და სხვა ფასეულობების შესანახად გადაცემა საკრედიტო დაწესებულებებისათვის.

დეპორტი – საბირჟო ვადიანი გარიგება საფონდო ბირჟაზე სპეკულანტებს შორის ფასიან ქაღალდებზე კურსის შემცირების ვარაუდით საკურსო სხვაობის მიღების მიზნით (საპირისპიროა – რეპორტი).

დეპრივაცია (ლათ. deprivatio აღკვეთა) – 1. ურთიერთობათა უკმარისობა; 2. ორგანიზმის რაიმე მოთხოვნილების დაკმაყოფილების შეზღუდვა ან არარსებობა.

დერატიზაცია (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკეება და rattus თაგვი) – მღრღნელების მოსპობა, რის შედეგადაც დაავადების გამომწვევიც ნადგურდება.

დერეფანი (ფრანგ. corridor<ლათ. currere გაქცევა, გავლა) – 1. გასასვლელთან მისადგომის შემომზღუდავი დახურული სივრცე (კომპონენტი), რომელიც განსაზღვრავს და უზრუნველყოფს გასასვლელისკენ სავალ გზას; 2. შენობის გრძელი გასასვლელი, ტალანი, კორიდორი; 3. ტყეში გაკაფული, სხვადასხვა დანიშნულების გრძელი გზა (მაგ., ხე-ტყის გასაზიდად, ტყის გასანიავებლად).

დერივაცია (ლათ. derivatio გადახრა, გადაყვანა) – 1. ნაგებობათა ერთობლიობა, რომლის დანიშნულებაც წყლის გადაგდება მდინარიდან, წყალსაცავიდან ან სხვა წყალსატევიდან ჰესის სადგურის კვანძის, სატუმბი სადგურისაკენ და ა.შ. (მომყვანი დერივაცია), აგრეთვე წყლის არინება მათგან (სარინი დერივაცია). დ. არის უდაწნევო (არხი, გვირაბი, ღარი) და სადაწნევო (მილსადენი, სადაწნევო გვირაბი); 2. სამხ. კუთხვილი იარაღით გასროლილი ტყვიის ან ჭურვის გვერდზე გადახვევა; 3. მათემ. ახალი ფორმულის, თეორემის და ა.შ. შექმნის პროცესი, ადრე მიღებული მტკიცებულობის საფუძველზე. 4. ლინგვ. სიტყვაწარმოება, წარმოქმნა.

დერივი (დერივ-ამწე) – ამწე, რომლის ირიბულა ბრუნავს ჰორიზონტალური ღერძის, ხოლო ჩარჩო – ვერტიკალური ღერძის გარშემო. არსებობს სტაციონალური და გადასაადგილებელი. გამოირჩევა დიდი ტვირთამწეობითა და მცირე წონით. ტვირთამწეობა მუდმივი აქვს ფართო დიაპაზონში და დამოკიდებული არ არის ისრის შვერის ზომაზე. კონსტრუქცია მარტივია და ექსპლუატაციაში საიმედო; მონტაჟისა და დემონტაჟის სამუშაოებს ასრულებს სწრაფად; ადვილად თავსდება შეზღუდული ფართობის სამშენებლო მოედანზე. ლითონის კონსტრუქციებისაგან დამზადებული დერივ-ამწეს

ნახ. 1

ძირითადი ელემენტებია (ნახ. 1): კოშკი, ისარი, ორი დგარი-ირიბა, საბრუნე პლატფორმა, ტვირთის ასაწევი მექანიზმი, ტვირთის ჩასაბმელი მოწყობილობა და ბაგირები, აგრეთვე

დამხმარე მოწყობილობები ამწის ისრის ასაწევად და ამწის მოსაბრუნებლად. დერიკი გამოიყენება კარიერებზე, სამთო მრეწველობაში, ხიდების დასამონტაჟებლად, ჰიდროელექტროსადგურების მშენებლობაში და სხვ.

დერმატინი [ბერძ. derma (dermatos) ტყავის შემცველი] – ხელოვნური ტყავი, რომელიც წარმოადგენს პიგმენტების, კასტორის ზეთისა და ნიტროცელულოზის ნარევიტ დაფარულ ბამბის ქსოვილს; იყენებენ ავეჯის, ჩემოდნების, წიგნის ყდის გადასაკრავად და სხვ.; გრანიტოლი.

დესეტიანა (რუს. десятина) – მიწის საზომი ერთეული ძველ რუსეთში; შეესაბამებოდა ახლანდელ 1,09 ჰექტარს.

დესიუდეპორტი – დეკორატიული მხატვრული ან სკულპტურული სადგმელი კარის ღიობის თავზე.

ნახ. 1

დესიუპორტი – შესასვლელი კარის ღიობის თავზე განთავსებული დიდი ზომის ნახატი, პანო ან სკულპტურული სადგმელი (ნახ. 1).

დესორბცია (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკეება და sorbere შთანთქმა) – ადსორბენტებისა და აბსორბენტების რეგენერაციის პროცესი, რაც მდგომარეობს მათ მიერ შთანთქმული ნივთიერების მოშორებაში. ხორციელდება დესორბერებში – გახურებით, წნევის დაწევით, ნეიტრალური აირებით განხერვის ან ნეიტრალური ხსნარებით დამუშავების გზით.

დესტამი – მოდიფიცირებული მერქანი, რომელიც ქიმიურ-მექანიკური მეთოდითაა მიღებული და პლასტიფიცირებულია შარდოვანათი.

დესტრუქცია (ლათ. destructio დარღვევა, დანგრევა) – რისამე ნორმალური სტრუქტურის დაშლა, დარღვევა (მაგ., პოლიმერის, ლითონის, მერქნის, ბეტონისა და მისთ.).

დესუბლიმაცია (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკეება და sublimo ვამაღლებ) – ორთქლის გარდაქმნა უშუალოდ მყარ ნივთიერებად (იხ. სუბლიმაცია).

დეტალები სამშენებლო – ქვის, ხის, ლითონის, რკ.ბ.-ის, პლასტმასის ან მინისგან დამზადებული მცირე ზომის ნაკეთობა, რომელიც გამოიყენება მშენებლობაში (მაგ., ბოძი, ფილა, ცალული, ჩუქურთმა, კარი, ფანჯარა და სხვ.).

დეტალების გაცვეთა – ცვეთის პროცესების შედეგი განსაზღვრულ, დადგენილ ერთეულებში (სიგრძე, მოცულობა, მასა და სხვ.), რომელიც გამოვლინდება მასალის მოცილების ან ნარჩენი დეფორმაციის სახით.

დეტალი (ფრანგ. detail წვრილმანი) – 1. ნაკეთობა ან მისი ერთი მთლიანი შემადგენელი ნაწილი, რომელიც არ შეიძლება დაიშალოს უფრო მარტივ ნაწილებად (არმატურის ღერო, საყელური, ზამბარა, ფანჯრის თარო და სხვ.); 2. მთლიანის ნაწილი, ნაგებობის ნაწილი, ცალკეული ელემენტი; 3. მილსადენის ნაწილი ცალკეული მონაკვეთების შესაერთებლად,

მიმართულების გამტარი კვეთის შეცვლით ან შეუცვლელად (არინება, გადასვლა, სამკაპა, მილტუჩი, სახშობი), ან მილსადენის დასამაგრებლად (საყრდენი, საკიდი, ჭანჭიკი, ქანჩი, საყელური, სადები); 4. მშენებლობაში და ტექნიკაში: ნაკეთობა, დამზადებული ერთგვაროვანი მასალისაგან საამწყოზო ოპერაციის გამოყენების გარეშე. ის შეიძლება იყოს დაფარული დამცავი (დეკორატიული) ფენით.

დეტალირება – ნაკეთობის (მანქანის) საამწყოზო ნახაზიდან ცალკეული დეტალების (ნაწილების) გამოყოფა (სპეციფიცირება) და გამოხაზვა მათი სამუშაო ნახაზის დამზადების მიზნით.

დეტანდერი (ფრანგ. détendre დასუსტება) – 1. ორთქლის წნევის შემამცირებელი სარქველი; 2. დეჟშიანი მანქანა, რომელიც შეკუმშული აირით მუშაობს. გამოიყენება სამაცივრო ტექნიკაში; 3. აირის გაფართოების გზით, აირის გასაცივებელი მოწყობილობა.

დეტერიორაცია (ლათ. deterior უარესი, გაუარესება, გაფუჭება) – გარემომცველი ბუნებრივი გარემოს მდგომარეობის გაუარესება ადამიანის სამეურნეო საქმიანობის შედეგად.

დეტერმინირება (ლათ. determinare განსაზღვრა) – მოვლენათა ერთი ჯგუფის განსაზღვრა, გაპირობება მოვლენათა სხვა ჯგუფით.

დეტექტორი ალის – მოწყობილობა ცეცხლის აღმოსაჩენად და სიგნალის გადასაცემად მისი არსებობის შესახებ. შედგება გადამწოდის, გამამდიერებლისა და სიგნალის გადასაცემი რელესაგან, რომლების კომპაქტურადაა მოთავსებული ერთ პროგრამულ ბლოკში.

დეტონატორი (ლათ. detono გრგვინვა) – 1. ფეთქებადი ნივთიერება, რომელიც თავისი აფეთქებით იწვევს სხვა ფეთქებადი ნივთიერების მყისიერ აფეთქებას; 2. კაფსულა, ამნთები, რომელსაც იყენებენ აფეთქებისათვის.

დეტონაცია (ლათ. detono გრგვინვა) – ფეთქებადი ნივთიერების მყისიერი აფეთქება, რაც გამოწვეულია სხვა ნივთიერების აფეთქებით ან დარტყმით. დ. არის ნივთიერების ქიმიური გარდაქმნის სწრაფად მიმდინარე ეგზოთერმული პროცესი, რომლის დროს, როგორც წვის პროცესი, ისე მისი პროდუქტები ვრცელდება ბგერის სიჩქარეზე მეტი სიჩქარით. დეტონაცია ალის გავრცელების განსაკუთრებული მოვლენაა, რომელიც ნივთიერებაში დარტყმითი ტალღის გავრცელებითაა განპირობებული, რაც მის შეკუმშვასა და გახურებას იწვევს.

დეტონიტი – ამიკური სელიტრის ფხვნილისებრი უმარტავი ასაფეთქებელი ნივთიერება ნიტროეთერის მაღალი შემცველობით. მის შემადგენლობაში, ამიაკის სელიტრის გარდა, შედის ტროტილი, ალუმინი და სენსიბილიზატორი. გამოიყენება მაგარი მთის ქანების დასაშლელად.

დეფეკაცია (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკეება და faeces განავალი) – გაწმენდა, ჭუჭყის მოცილება.

დეფექტი (ლათ. defectus ნაკლი, ნაკლოვანება, ზადი, ხარვეზი) – 1. კონსტრუქციის (მასალის) ნებისმიერი შეუსაბამობა დაპროექტების ნორმებთან, ტექნიკურ პირობებთან, პროექტთან; 2. საწარმოო წუნი, ზადი, ნაკლოვანება, ხარვეზი.

დეფექტი მნიშვნელოვანი – დეფექტი, რომელიც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს პროდუქციის ხანგამძლეობაზე და გამოყენებაზე პირდაპირი დანიშნულებით, მაგრამ არ არის კრიტიკული.

დეფექტი შენობის ელემენტის – შენობის ელემენტის უწყესივრობა, გამოწვეული დარღვევებით მისი დამზადების ნორმების, წესების, ტექნიკური პირობების, მონტაჟისა და რემონტის დროს.

დეფექტოსკოპი (ლათ. defectus ნაკლი, ნაკლოვანება, ზადი, ხარვეზი და ბერძ. skopein ყურება, შესწავლა) – მასალის (ნაკეთობის) მთლიანობის დარღვევის გარეშე ზედაპირული და შიგა

ნახ. 1

დეფექტების დამდგენი ხელსაწყო. დეფექტებს მიეკუთვნება მასალის სტრუქტურის ერთგვაროვნების, მთლიანობისა და გეომეტრიული ზომების დარღვევა, კოროზიული დაზიანების ზონა, ქიმიური შემადგენლობიდან გადახრა და სხვ. დეფექტოსკოპი არსებობს სხვადასხვა სახის: აკუსტიკური, გრიგალდენისებრი, ელექტრომაგნიტური, ელექტროოპტიკური, ელექტრული, ვიდეო, თერმოელექტრული, იმპედანსური, ინფრაწითელი, კაპილარული, მაგნიტური, მაგნიტურ-ფხვნილიანი,

მრავალფუნქციური, რადიოტალღური, რადიაციული, ულტრაბგერითი (ნახ. 1), ფეროზონდური და სხვ. გამოიყენება მშენებლობაში, ენერგეტიკაში, მანქანათმშენებლობაში, ტრანსპორტზე, ქიმიურ და ნავთობის მრეწველობაში, სამეცნიერო-კვლევით ლაბორატორიებში მყარი ტანის ტექნიკური და მოლეკულური თვისებების გამოსაკვლევად; დეტალების, ნაკეთობების, შედუღების ნაკერების, წებოვანი შეერთებების საკონტროლოდ; ზოგი დ. საშუალებას იძლევა შემოწმდეს მნიშვნელოვანი სიჩქარით მოძრავი ნაკეთობა (მაგ., მილები გაგლინვის პროცესში) ან თვით დ. შესაძლებელია გადაადგილდებოდეს დიდი სიჩქარით ნაკეთობის მიმართ [მაგ., რკინიგზის რელსების დეფექტოსკოპი (ურიკები) (ნახ. 2) და ვაგონ-დეფექტოსკოპები]. არსებობს დ. მაღალ ტემპერატურაზე გაცხელებული დეტალების საკონტროლოდ.

ნახ. 2

დეფექტოსკოპი ელექტრო-ოპტიკური – დეფექტოსკოპი, რომელიც გამოიყენება მაღალი ძაბვის ქვეშ მყოფი მოწყობილობების დისტანციური კონტროლისათვის (ნახ. 1). დიაგნოსტიკის მეთოდის საფუძველია გვირგვინისებრი და ზედაპირულ-ნაწილაკური განმუხტვის მახასიათებლების განსაზღვრა, აგრეთვე მათი დამოკიდებულება ძაბვის სიდიდესთან და ელექტროიზოლაციის დაზინძურების ხარისხთან.

ნახ. 1

დეფექტოსკოპი თერმოელექტრული – დეფექტოსკოპი, რომლის მუშაობის პრინციპი დამყარებულია ელექტრომომრავი ძალების (თერმოემფსი) გაზომვაზე, რომელიც ჩნდება ჩაკეტილ წრედში ორი სხვადასხვა მასალის კონტაქტის ადგილების გაცხელებით. თუ ერთ

მასალას მივიღებთ ეტალონად, მაშინ მოცემული ტემპერატურის სხვაობისას ცხელი და ცივი კონტაქტისას თერმოედსის სიდიდე და ნიშანი განისაზღვრება მეორე მასალის ქიმიური შედგენილობით. ამ მეთოდით ადგენენ მასალის მარკას, რომლისაგანაც მზადდება კომპოზიტური კონსტრუქციის ელემენტი ან ნახევარფაბრიკატი.

დეფექტოსკოპი იმპედანსური – მუშაობის პრინციპი დამყარებულია დეფექტური უბნის სრული მექანიკური წინააღმდეგობის (იმპედანსის) განსაზღვრაზე ხარისხიან უზანთან შედარებით, რისთვისაც ხდება საკონტროლო ზედაპირის სკანირება ორი პიეზოელემენტით, რომელთაგან ერთი აღძრავს რხევებს მასალაში, ხოლო მეორე – მიიღებს (ნახ. 1. აკუსტიკური იმპედანსური დეფექტოსკოპი). დ. ი. გამოიყენება დეფექტის, განშრევების, შეუწყებელი ადგილის, კომპოზიტური მასალისა (ნახ. 2. იმპედანსური დეფექტოსკოპი კომპოზიტური მასალებისათვის) და ფოროვანი სტრუქტურის მთლიანობის რღვევის აღმოსაჩენად თვითმფრინავთმშენებლობაში, კოსმოსურ, საავტომობილო, საშენი მასალებისა და მრეწველობის სხვა დარგებში.

ნახ. 1

ნახ. 2

დეფექტოსკოპი ინფრაწითელი – დეფექტოსკოპი, რომელშიც გამოყენებულია ინფრაწითელი (თბური) სხივები, ჩვეულებრივი სხივებით გაუმჭირი დეფექტების (ჩანართების) აღმოსაჩენად. ნაკეთობაში გატარებისას დეფექტი ცვლის ინფრაწითელი სხივების ნაკადის მიმართულებას, რომელიც დარეგისტრირდება თბომგრძობიარე მიმღებზე (ნახ. 1). ასეთი სახით ადგენენ ნაკეთობაში დეფექტის ადგილმდებარეობასა და სიდიდეს.

ნახ. 1

დეფექტოსკოპი კაპილარული – მოწყობილობა კონსტრუქციების კონტროლის ჩასატარებლად კაპილარული არამრღვევი მეთოდების გამოყენებით. იგი დაფუძნებულია დაზიანებული უბნის ფერკონტრასტულობის ხელოვნურ გაზრდაზე საღ უზანთან შედარებით. ზედაპირულ ბზარებს ავსებენ სპეციალური ინდიკატორული ნივთიერებით (პენეტრანტით), რომელიც იჭრება მასალაში კაპილარული ძალების ზემოქმედებით. პენეტრანტში შეყავთ ლუმინოფორები (ლუმინესცენციისათვის). შემდეგ ზედაპირზე დარჩენილ პენეტრანტს მოაშორებენ და დაადებენ გამამჟღავნებლის თეთრი ფხვნილის თხელ ფენას (მაგნიუმის ჟანგი,

ტალკი), რომელსაც აქვს სორბციული თვისება, რის გამოც პენეტრანტის ნაწილაკები ამოდიან ზემოთ, აფიქსირებენ ბზარის კონტურებს და კაშკაშად ანათებენ ულტრაიისფერი სხივების ქვეშ.

დეფექტოსკოპი მაგნიტურ-ფხვნილიანი – დეფექტოსკოპი, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელია სხვადასხვა ფორმის დეტალის, შედუღების ნაკერის, ხვრეტის შიგა ზედაპირისა და მისთ. გაკონტროლება საკონტროლო ზედაპირის უბნების (ან მთლიანად დეტალების) დამაგნიტებით წრიული ან გრძივი ველით, რომელსაც ქმნის დამამაგნიტებელი მოწყობილობა (ნახ. 1) ან მუდმივი მაგნიტი. მუშაობის პრინციპი შემდეგია: ნაკეთობის საკონტროლო უბანზე დაეყრება მაგნიტური ფხვნილი (მშრალი მეთოდი) ან დაიტანება მაგნიტური სუსპენზია (სველი მეთოდი). მაგნიტური ველის გავლენით ფხვნილის (სუსპენზიის) ნაწილაკები შემჭიდროვდება ბზარის (ან სხვა დაზიანების) ირგვლივ და ექსპერიმენტატორი იღებს ვიზუალურ სურათს საკონტროლო უბანზე მასალაში არსებულ დაზიანებებზე. ეს მეთოდი გამოიყენება მშენებლობაში, მანქანათმშენებლობაში, მეტალურგიასა და მრეწველობის სხვა დარგებში.

ნახ. 1

რადიაციული – დეფექტოსკოპი, რომლითაც ხორციელდება ობიექტების დასხივება რენტგენის, α -, β - და γ -სხივებით, აგრეთვე ნეიტრონებით. გამოსხივების წყაროა რენტგენის აპარატი, რადიოაქტიური იზოტოპები, წრფივი ამჩქარებელი, ბეტატრონი ან მიკროტრონი. დეფექტის რადიაციული გამოსახულება გარდაიქმნება რადიოგრაფიულ სურათად (რადიოგრაფია), ელექტრულ სიგნალად (რადიომეტრია) ან სხივურ გამოსახულებად რადიაციულ-ოპტიკური გარდაქმნელის ეკრანზე (რადიაციული ინტროსკოპია, რადიოსკოპია).

დეფექტოსკოპი რადიოტალღური – მუშაობის პრინციპი ემყარება მილიმეტრული და სანტიმეტრული დიაპაზონის რადიოტალღების გავრცელებას სხეულში, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელია ზედაპირული დეფექტების აღმოჩენა არალითონურ ნეკეთობებში. ლითონის კონსტრუქციებში ამ მეთოდის გამოყენება არაეფექტურია რადიოტალღების მასალაში შეღწევის შეზღუდვის გამო.

დეფექტოსკოპი რეზონანსული – დეფექტოსკოპი, რომლის მუშაობის პრინციპი დამყარებულია ნაკეთობის საკუთარი რეზონანსული დრეკადი რხევების (სიხშირით 1-10 მჰც) განსაზღვრაზე. ამ მეთოდით ხდება ლითონისა და ზოგი არალითონის ნეკეთობის სისქის განსაზღვრა, აგრეთვე კოროზიით დაზიანებული ზონების გამოვლენა. ცალი მხრიდან გაზომვისას შეცდომა შეადგენს 1%.

დეფექტოსკოპი ულტრაბგერითი – ხელსაწყო, რომლის მუშაობის პრინციპი დაფუძნებულია დრეკადი რხევების (რომელთა სიხშირე 20 კჰც-ზე მეტია და რომელსაც ადამიანის სმენის ორგანო ვერ შეიგრძნობს) მასალაში შეღწევასა და ერთი გარემოდან მეორეში გადასვლისას არეკვლის თვისებაზე, რის შედეგად ხდება მასალის სხვადასხვა დეფექტის გამოვლენა. ასეთებია: მიკრო- და მაკრობზარები, ნიჟარები, სიცარიელები და მასალაში სხვა სახის

ნივთიერებათა შემცველობა, რომლის სიმკვრივე ძირითადი მასალის სიმკვრივისაგან განსხვავდება. ულტრაბგერითი რხევის კონა მიიღება პიეზოელექტრული კვარცის ან ბარის ტიტანიტის ფირფიტისაგან. კვლევის ძირითადი მეთოდებია: არეკვლითი და გამოსხივებითი. არსებობს თანამედროვე ულტრაბგერითი დეფექტოსკოპის შემდეგი სახეები: ვიზუალური დეფექტოსკოპი RA3105 (შემუშავებულია სავსე პირობებში გამოსაყენებლად), ულტრაბგერითი დეფექტოსკოპი ფაზირებული ცხაურით Olympus OmniScan MX2, ციფრული ულტრაბგერითი სისტემა UE Systems Ultraprobe 9000, ულტრაბგერითი დეფექტოსკოპი UE Systems Ultraprobe 10,000 და UE Systems Ultraprobe 15,000 Touch, ულტრაბგერითი დეფექტოსკოპი SIUI CTS-602 (ნახ. 1) და სხვ.

ნახ. 1

დეფექტოსკოპი ფეროზონდური – დეფექტოსკოპი, რომლის მუშაობის პრინციპი დამყარებულია ფეროზონდის (მგრძნობიარე ელემენტი, რომელიც რეაგირებს მაგნიტური ველის ცვლილებაზე) ნაკეთობის გრძივად მოძრაობაზე. დეფექტის აღმოჩენის შემთხვევაში, ფეროზონდში აღიმკვრება დენის იმპულსი, რომლის ფორმა დამოკიდებულია დეფექტის ფორმაზე. დეფექტოსკოპის მაღალი მგრძნობიარობა საშუალებას იძლევა აღმოვაჩინოთ დეფექტი გახსნის სიგანით რამდენიმე მკრ და ნაკეთობის ზედაპირიდან 0,1-6 მმ სიღრმით. დ. ფ. გამოიყენება სხმული დეტალის, ნაგლინის, შედუღების ნაკერის, ნარჩილის და მისთ. საკონტროლოდ (ნახ. 1).

ნახ. 1

დეფექტოსკოპია – არამრღვევი მეთოდები და საშუალებები, რომლებსაც იყენებენ მასალასა და ნაკეთობაში დეფექტების აღმოსაჩენად. არსებობს დეფექტოსკოპიის სახეები: ვიზუალური, რენტგენული, რადიო, მაგნიტური, ელექტროინდუქციური, ულტრაბგერითი, კაპილარული, ელექტროსტატიკური, თერმოელექტრული, ინფრაწითელი, რეზონანსული, იმპედანსური, აკუსტიკური, ელექტროოპტიკური და სხვ.

დეფექტოსკოპია ინდუქციური – დეფექტოსკოპიის მეთოდი, გამოყენებული დენგამტარი მასალების (ლითონური, გვაფიტული და სხვ.) ხარისხის კონტროლისათვის, ძირითადად, გამოსაცდელ ნაკეთობაში გრიგალური დენის აღზნებით დეფექტოსკოპის გადამწოდის ცვლადი მაგნიტური ველის მეშვეობით და ელექტრული და მაგნიტური ველების ურთიერთქმედების გაზომვით დეფექტოსკოპის ინდიკატორით. ამ მეთოდით ხდება მასალის სტრუქტურული მდგომარეობის, ქიმიური შედგენილობის, ხაზოვანი ზომების, არამაგნიტური მასალების ელექტროგამტარობის, აზოტირებისა და ცემენტაციის შრეების კონტროლი და სხვ.

დეფექტოსკოპია ლუმინესცენციური – კაპილარული დეფექტოსკოპიის მეთოდი, რომლითაც დეფექტების აღმოსაჩენად გამოიყენება სპეციალური ინდიკატორული ნივთიერებები (პენეტრანტები) ლუმინოფორების საფუძველზე (ნავთი, ნურიოლი და სხვ.). ამ შემთხვევაში გამომჟღავნებლად იხმარება თეთრი ფხვნილი – მაგნიუმის ჟანგი, ტალკი და სხვ.

დეფექტოსკოპია მაგნიტური – დეფექტოსკოპიის მეთოდების კომპლექსი, დაფუძნებული ფერომაგნიტური მასალის ნაკეთობის (ძირითადად ფოლადის კონსტრუქციების) ირგვლივ მაგნიტური ველის გამოკვლევაზე. დეფექტების ზონებში (ბზარები, არამაგნიტური ჩანართები განლაგებული ზედაპირიდან მცირე სიღრმეზე) ხდება მაგნიტური ველის გაბნევის პარამეტრების მკვეთრი ცვლილება, დამოკიდებული დეფექტის ზომებზე, ფორმაზე, განთავსების სიღრმეზე, ორიენტაციაზე და რომლის აღმოჩენა ხორციელდება სხვადასხვა ინდიკატორით: ბზარის კიდეებზე დალექილი მაგნიტური ფხვნილით (მაგნიტურ-ფხვნილური მეთოდი), შედებილი ფხვნილით, რომელიც რეაგირებს ულტრაიისფერ სხივებზე (მაგნიტურ-ლუმინესცენციური მეთოდი – მუქი ზედაპირის მქონე ნაკეთობებისათვის), სპეციალური მაგნიტომგრძობიარე ელემენტით – ფეროზონდით, რომელიც აღრიცხავს სუსტ მაგნიტურ ველს ან მის გრადიენტს (ფეროზონდური მეთოდი), აგრეთვე მაგნიტური ლენტით, რომელიც ეკვრება საკონტროლო ნაკეთობის ზედაპირს და მაგნიტდება სხვადასხვა ხარისხით სად და დეფექტურ ზონებში (მაგნიტოგრაფიკული მეთოდი). მაგნიტური დეფექტოსკოპიის ჩასატარებლად გამოიყენება მაღალი ძაბვის მაგნიტური დეფექტოსკოპი, რომელსაც აქვს მოწყობილობა საკონტროლო ნიმუშის განმაგნიტებისა.

დეფექტოსკოპია რეზონანსული – პიეზომეტრული ვიბრაციის რხევის რეჟიმის განსაზღვრის მეთოდი. აღიძვრება სპეციალური გენერატორის მიერ გამომუშავებული ცვლადი სიხშირის ელექტრული ძაბვებით. გამოიყენება თხელკედლიანი ნაწარმის დეფექტების გამოსავლენად მიჩრჩილვის შემთხვევაში, ასევე ფურცლებისა და მილების კედლის სისქის გასაზომად ნაკეთობებზე ცალმხრივი შეღწევით.

დეფიბრატორი (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკეება და fibra ბოჭკო) – მერქნის მექანიკური წესით დასაქუცმაცებელი აპარატი, რომელიც შედგება გასაორთქლი აპარატისა და დისკური წისქვილისაგან (რაფინირი). გამოიყენება ცელულოზა-ქაღალდის წარმოებაში.

დეფიბრერი (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკეება და fibra ბოჭკო) – მანქანა ხის მასის მისაღებად მერქნის გახეხვით მზრუნავი აბრაზიული ქვის მეშვეობით (ძირითადად გამოიყენება ხელოვნური სახეხი ქვები კვარცის, კორუნდის ან კარბორუნდის საფუძველზე).

დეფიბრირება – მერქნის მექანიკური წესით ბოჭკოებად დაქუცმაცების ტექნოლოგიური პროცესი.

დეფილე – ვიწრო გასასვლელი მთებში ან საწყლოსნო სივრცეებში.

დეფიციტი (ლათ. deficit<deficire დაკლება, არყოფნა) – 1. გასავლის მეტობა შემოსავალზე; 2. რაიმე საქონლის ნაკლებობა (მაგ., როდესაც მოთხოვნილება სჭარბობს მიწოდებას).

დეფიციტი ბიუჯეტის – ბიუჯეტის ხარჯებისა და დაკრედიტების გადამეტება შემოსავლებსა და ფულად გრანტებზე.

დეფლაგრაცია (ლათ. deflagratio წვა) – ფეთქებადი ნივთიერების წვა აფეთქების გარეშე.

დეფლაცია (ლათ. deflo ვუბერავ) – 1. გამოქარვა; ქარის მიერ ნაშალი მასალის განიავება; 2. ბრუნვაში მყოფი ქაღალდის ფულის რაოდენობრივი შემცირება მისი მსყიდველობითუნარიანობის ასაწევად.

დეფლექტორი (ლათ. deflecto გადავხრი, გადავწევ) – 1. მილის (შახტის) გარეთა ნაწილის ბოლოზე გამწოვი მოწყობილობა სათავსიდან გამოსული ჰაერის გასაწმენდად (ნახ. 1). მუშაობს ქარის ზემოქმედებით; 2. ხელსაწყო აირების, სითხეების, ფხვიერი მასალების, ბგერითი ტალღების ნაკადის მიმართულების გასაზომად; 3. სამარჯვი ჰიდრომონიტორის მართვის გასაადვილებლად. წყლის ჭავლის ღერძი, რომელიც ნორმალურად ემთხვევა ჰიდრომონიტორის ლულის ღერძს, სპეციალური ბუნკით გადაიხრება რომელიმე მხარეს მცირე კუთხით. ამ დროს აღიძვრება რეაქციის ძალა, რომელიც მოაბრუნებს ლულას საჭირო მიმართულებით. დ. მობრუნება სახელურის საშუალებით არ მოითხოვს დიდ ენერჯიას.

ნახ. 1

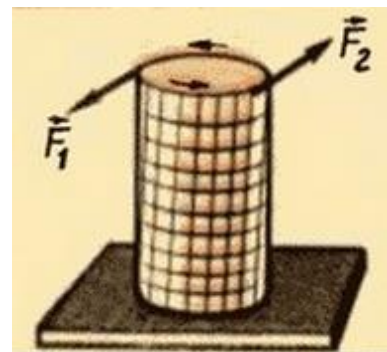
დეფოლტი (ლათ. defaillir წარუმატებლობა < fallere გულის გატეხვა, რწმენის დაკარგვა, მოტყუება, შეცდენა) – ფასიან ქაღალდზე პროცენტის გაცემის შეწყვეტა.

დეფორმაცია (ლათ. deformatio დამახინჯება) – მყარი სხეულის წერტილების ურთიერთგანლაგების შეცვლა გარეშე ძალების ზემოქმედებით, რომლის დროსაც იცვლება მანძილი მათ შორის. დ. უწოდებენ დრეკადს, თუ ის ქრება დატვირთვის მოხსნის შემდეგ, ხოლო პლასტიკურს, თუ ის მთლიანად არ ქრება. დეფორმაციის ყველაზე გავრცელებული სახეებია: აბსოლუტური, არადრეკადი, არაერგვაროვანი, არათანაბარი, არამონოტონური, აქტიული, ახლენა, ბრტყელი, განივი, გაჭიმვის, გრეხის, გრძივი, დასაშვები, დრეკადი, დრეკად-პლასტიკური, ერთგვაროვანი, ზღვრული, თავმოყრილი, თანაბარი, თბილი, თელვის, თერმოპლასტიკური, ინტეგრალური, კრიტიკული, კუთხური, კუმშვის, ლიუდერსის, ლიუდერს-ჩერნოვის, ლოგარითმული, მარტივი, მთავარი, მონოტონური, მოცულობითი, ნარჩენი, ნორმალური, ორგანზომილებიანი, ოქტაედრული, პლასტიკური, სამგანზომილებიანი, სასრული, ტემპერატურული, ტენიანობის, ფარდობითი, ღერძსიმეტრიული, ღუნვის, შეკავებული-დრეკადი, შეკლების, შეუქცევადი, ცივი, ცოცვადობის, ცხელი, ძვრის, წრთობის, წრფივი, ჭეშმარიტი, ჭრის, ჯდენისა და სხვ.

დეფორმაცია აქტიური – დეფორმაციის პროცესი, როცა დროის ყოველ მომდევნო მომენტში დამაბულობისა და დეფორმაციის ინტენსივობები აჭარბებს დროის წინა მომენტში არსებულ მნიშვნელობებს.

დეფორმაცია ბრტყელი – სხეულის დეფორმირებული მდგომარეობა, როდესაც სხეულის ყველა წერტილის გადაადგილება გარკვეული სიბრტყის პარალელურია.

დეფორმაცია გრეხის – დეფორმაცია, რომელიც ვითარდება ერთი ბოლოთი ხისტად ჩამაგრებულ ღეროში, როდესაც ამ ღეროზე მოქმედებს გრძივი ღერძის მართობ სიბრტყეში მოქმედი პარალელური და ურთიერთმართობი მიმართულების ძალები (ნახ. 1). გრეხის დეფორმაცია წარმოადგენს არაერთგვაროვანი ძვრის დეფორმაციას. ასეთ დეფორმაციებზე მუშაობენ: ჭანჭიკები, ქანჩები, ბურღები, მანქანის ლილვები და სხვ.

ნახ. 1

დეფორმაცია დრეკად-პლასტიკური – სხეულის დრეკადი და ნარჩენი დეფორმაციების ერთობლიობა.

დეფორმაცია დრეკადი – დეფორმაცია, რომელიც ისპობა მისი გამომწვევი დატვირთვის (გარე ძალების) მოხსნასთან ერთად.

დეფორმაცია ერთგვაროვანი – დეფორმაცია, რომლის დროსაც სხეულის ყველა წერტილის გადაადგილება წარმოადგინება მისი კოორდინატების წრფივი ფუნქციის სახით. თვისებები: 1) წრფე რჩება წრფედ; 2) პარალელური წრფეები რჩებიან პარალელურნი; 3) ერთი მიმართულების წრფეები იჭიმება ან იკუმშება ერთი და იმავე მიმართულებით; 4) სფერო გარდაიქმნება ელიფსად.

დეფორმაცია მარტივი – დეფორმაცია, რომლის დროსაც დეროს კვეთში ექვსი ძალვიდან აღიძვრება მხოლოდ ერთი. მისი ძირითადი სახეებია: გაჭიმვა, კუმშვა, ძვრა, გრეხა და ღუნვა.

დეფორმაცია მოცულობითი (სუფთა დეფორმაცია) – დეფორმაცია, როდესაც იცვლება სხეულის (ან მისი ელემენტის) მხოლოდ მოცულობის სიდიდე ფორმის შეუცვლელად.

დეფორმაცია ნარჩენი – იხ. დეფორმაცია პლასტიკური.

დეფორმაცია პლასტიკური (ნარჩენი დეფორმაცია) – დეფორმაცია, რომელიც მთლიანად არ ქრება მისი გამომწვევი დატვირთვის (გარე ძალების) მოხსნის შემდეგ.

დეფორმაცია სასრული – მყარ სხეულში განვითარებული დეფორმაცია, რომელიც ამ სხეულის ზომების რიგისაა.

დეფორმაცია სივრცითი – დეფორმირებული მდგომარეობა, როდესაც სამი მთავარი წაგრძელებიდან ყველა განსხვავდება ნულისაგან.

დეფორმაცია ტანგენციალური – ნომინალური დეფორმაცია დაყალიბებული ნიმუშის, გამოსახული მ-ში, მიღებული მუდმივი დატვირთვისა და დეფორმაციის გრაფიკის მხების ექსტრაპოლაციით.

დეფორმაცია ტემპერატურული – დეფორმაცია, რომელიც გამოწვეულია სხეულის ტემპერატურის ცვლილების შედეგად.

დეფორმაცია ტენიანობის – სხეულის გეომეტრიული ზომებისა და მოცულობის ცვლილება ტენიანობის გავლენით. მასალის შეშრობისას, მისი ზომების და მოცულობის შემცირებას ეწოდება შეკლება. ზომების და მოცულობის გადიდებას დატენიანებისას ან წყლით გაჟღენთისას – გაჯირჯვება.

დეფორმაცია ფარდობითი – 1. წრფივი ელემენტის სიგრძის, ზედაპირული ელემენტის ფართობის ან მყარი სხეულის ელემენტის მოცულობის ნაზრდის ფარდობა ამ ელემენტის პირველსაწყის სიგრძესთან, ფართობთან ან მოცულობასთან; 2. აბსოლუტური დეფორმაციის ფარდობა საწყის წრფივ ზომასთან ($\epsilon = \Delta l/l$).

დეფორმაცია ცხელი – ლითონების წნევით დამუშავება (ჭედვა, გლინვა და მისთ.) ნაშადის გაცხელების შემდეგ ტემპერატურამდე, რომლის დროსაც უკუქცევის პროცესები დეფორმაციასთან ერთად მიმდინარეობს. ამ შემთხვევაში დეფორმაცია შეიძლება გაგრძელდეს უწყვეტად, რადგან უკუქცევა აქრობს დეფორმაციით გამოწვეულ განმტკიცებას.

დეფორმაცია ძვრის (სუფთა ძვრა) – დეფორმაცია, როდესაც იცვლება სხეულის (ან მისი ელემენტის) მხოლოდ ფორმა მოცულობის შეუცვლელად.

დეფორმაციის კუთრი მუშაობა – სხეულის დეფორმაციაზე დახარჯული მუშაობის სიდიდის ფარდობა ამ სხეულის მოცულობასთან.

დეფორმაციის მდგომარეობა – ნივთიერი სხეულის ისეთი მდგომარეობა, რომელიც სხეულის ყოველ წერტილში განისაზღვრება დეფორმაციის ტენზორით.

დეფორმაციის მოდული – 1. პროპორციულობის კოეფიციენტი წრფივი კავშირისა ნიმუშზე დაწნევის ნამატსა და მის დეფორმაციას შორის; 2. ძაბვა (კგ/მ²), რომლის დროსაც ნარჩენი დეფორმაცია პირველად აღწევს სიდიდეს, რომელიც ხასიათდება განსაზღვრული დაშვებით – ფარდობითი დეფორმაციით; 3. დრეკადპლასტიკური მასალის დამახასიათებელი დეფორმაციული თვისება.

დეფორმაციის მოდული აბსოლუტური – პროპორციულობის კოეფიციენტი წნევის უსასრულოდ მცირე ნამატსა და წრფივ დეფორმაციას შორის.

დეფორმაციის მოდული ბეტონის – ბეტონში ძაბვის ფარდობა (ხანგრძლივი დატვირთვისას) ბეტონის სრულ დეფორმაციასთან.

დეფორმაციის მოდული გრუნტის – პროპორციულობის კოეფიციენტი გრუნტზე მოქმედ წნევასა და გრუნტის ფარდობით წრფივ დეფორმაციას შორის ამ წნევის მოქმედებისას.

დეფორმაციის მოდული სამთო ქანის – სამთო ქანში ნორმალური ძაბვის ნამატის ფარდობა დრეკადი და პლასტიკური დეფორმაციების შესაბამის ნამატთან.

დეფორმაციის მუშაობა – მუშაობა, რომელსაც ასრულებენ სხეულზე მოქმედი გარე ძალები მისი დეფორმაციის დროს.

დეფორმაციის უნარი – ნივთიერი სხეულების უნარი განიცადოს დეფორმაცია გარე ძალების ან ფიზიკური ფაქტორების გავლენით.

დეფორმაციული ნიშანი – გეოდეზიური ნიშანი (ზედაპირული, სიღრმული) შენობის, ნაგებობის, მიწის ზედაპირისა და მთის ქანების დეფორმაციების (გადაადგილებების) აღსარიცხავად.

დეფორმირებადობა – სხეულის თვისება შეიცვალოს ზომები ან ფორმა გარე ძალების, ტემპერატურის, ტენიანობის ზემოქმედებით ან მიკროსტრუქტურის ცვლილების შედეგად.

დექლორაცია (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკეება და ინგლ. chlorinate დაქლორვა) – ქლორის განდევნა მის შემცველ ორგანულ ნივთიერებათაგან; წყალსადენის წყლის გაწმენდა ქლორისაგან, რომელიც მასში დარჩა დაქლორვისას.

დექსტრინი (ფრანგ. dextrine<dextro მარჯვენა მხარეს) – ხსნადი ფისოვანი ნივთიერება, რომელიც მიიღება კრახმალის ჰიდროლიზით. კარგად იხსნება წყალში. გამოიყენება როგორც გამამყარებელი, წებო (ცვლის გუმბარაბიკს) და აქტიური ბიოლოგიური დანამატი.

დეცი (ლათ. decem ათი) – რთული სიტყვის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც მეტრული სისტემის საზომთა სახელწოდებებში შედის და აღნიშნავს, რომ მოცემული ერთეული 10-ჯერ ნაკლებია ძირითადზე. მაგ., 1 დეციმეტრი = 0,1 მ (1 დმ = 0,1 მ).

დეციბელი – ელექტროტექნიკაში, რადიოტექნიკაში, აკუსტიკასა და მისთ. ბელის მეათედი ნაწილი

დეციმეტრი (ლათ. decem ათი და ბერძ. métron გაზომვა) – სიგრძის საზომი ერთეული. 1 დმ = 10 სმ = 0,1 მ.

დეჰიდრატაცია (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკევება და ბერძ. hydōr წყალი) – ნივთიერებიდან წყლის მოცილება; გაუწყლოება.

დეჰიდრირება (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკევება და hydrogenium წყალბადი) – იხ. გაუწყლოება.

დეჰიდროკვრეტინი (ლათ. de გამოყოფა, გამოცალკევება; ბერძ. hydōr წყალი და ლათ. quercus მუხა) – ძლიერი ანტიოქსიდანტი, რომელსაც თვისება აქვს მიიზიდოს თავისუფალი რადიკალები ბიოლოგიურ ქსოვილში და ამავდროულად შეაფერხოს ჟანგვის, წვის, ლპობის პროცესები. მის საფუძველზე შექმნილ პრეპარატებს აშშ-სა და ევროპაში იცნობენ, როგორც "ტაქსოფოლინი". ის წარმატებით გამოიყენება მილსადენების შიგა ზედაპირების დასაცავად კოროზიისაგან, სოფლის მეურნეობაში – როგორც მცენარეების ზრდის სტიმულატორი, მედიცინაში – სისხლძარღვების კედლების გასამაგრებლად და სხვ. ნანოტექნოლოგიის გამოყენებით წარმოებაში ციმბირული ლარიქსის შრობის პროცესში მერქნისაგან ამოიღებენ წყლის ექსტრაქტს, რომელიც შეიცავს დ. მოლეკულებს, რომლებიც თავის მხრივ მოთავსებულია არაბინოგალაქტანის მიკრომოლეკულების გარსში. ასეთი უნიკალური მასალანაწილაკები ზომით 20 ნმ, მოდიფიკაციის შემდეგ, გამოიყენება დაბალფასიანი მერქნის (სოჭი, კედარი) სიღრმითი გაჟღენთვისათვის, რაც ამ მასალას ანიჭებს სრულიად ახალ თვისებებს – ამალღებს ხარისხს, სიმტკიცეს, ცეცხლ- და ბიომდეგობას.

დიაბაზი (ბერძ. diabasis გადასვლა, გადასავალი) – სრულკრისტალური პალეოტიპური შავი ან მომწვანო ფერის მაგმური ქანი (ნახ. 1). ქიმიური და მინერალური შედგენილობით ბაზალტის მსგავსია. დ. ანალოგიური კაინოტიპური ქანია დოლერიტი. დიაბაზი ფართოდაა გავრცელებული კავკასიონის სამხრეთ კალთაზე და სამხრეთ საქართველოში. გვხვდება ასევე კარელიაში, ყირიმში, ციმბირში, გერმანიაში, ჩეხეთში, დიდბრიტანეთში, სკანდინავიაში, საფრანგეთსა და აშშ-ში. დიაბაზებს იყენებენ საავტომობილო და სარკინიგზო ქვებისა და ღორღის დასამზადებლად, აგრეთვე ჰიდროტექნიკურ ნაგებობებში მოსაპირკეთებელი სამუშაოებისათვის.

ნახ. 1

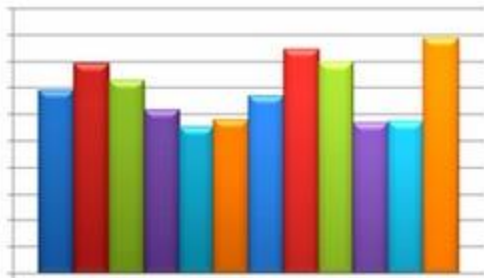
დიაგენეზი (ბერძ. diá გავლით, გარდიგარდმო, განივ, შუა, შორის; მთლიანად, თავიდან ბოლომდე; -ით, -თ, მიერ, -გან, დან, -ზე, -ის და genesis წარმოშობა, დაბადება) – წყლის აუზის ფსკერზე ლამიანი ნალექების ქანებად გარდაქმნა.

დიაგნოზისი – იხ. დიაგნოზი.

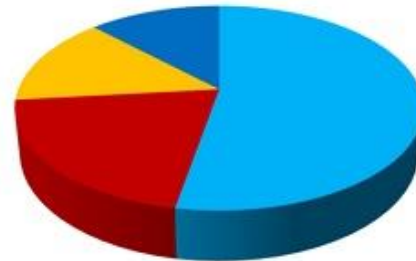
დიაგნოსტიკა (ბერძ. diagnostikos შეცნობის უნარი) – შენობა-ნაგებობების სამშენებლო კონსტრუქციების მუშაობის მდგომარეობის შესწავლა მათი ნორმალური საექსპლუატაციო რეჟიმიდან გადახრების აღმოსაფხვრელად.

დიაგონალი (ლათ. diagonalis<ბერძ. diagonis კუთხიდან კუთხისკენ მიმავალი) – 1. მათემ. სწორი ხაზი, რომელიც აერთებს მრავალკუთხედის ორ არამოსაზღვრე კუთხის წვეროებს; 2. ირიბად ნაქსოვი ერთგვარი მტკიცე ქსოვილი.

დიაგრამა (ბერძ. diagramma გამოსახულება, ნახატი, ნახაზი) – 1. ნახაზი, გრაფიკული გამოსახულება (მართკუთხედი, წრე და სხვ.), რომლითაც თვალსაჩინოდაა წარმოდგენილი

ნახ. 1

ნახ. 2

რაიმე სიდიდეების შეფარდება (მაგ., გაჭიმვის, ძაბვა-დეფორმაციის, სიჩქარეთა, ტვირთბრუნვის, რკინანახშირბადის დიაგრამა და სხვ). უფრო მეტად გავრცელება პოვა მართკუთხა (სვეტისებურმა) და სექტორულმა (წრიულმა) დიაგრამებმა. მართკუთხა დიაგრამაზე (ნახ. 1) თითოეული სვეტის სიმაღლე აღებულ მასშტაბში აიგება გამოსასახი სიდიდის პროპორციულად, ხოლო სვეტის სიგანე აიღება ნებისმიერად. სექტორულ დიაგრამაზე (ნახ. 2) აღებული წრის სექტორის რკალის სიგრძე ასევე აიგება გამოსასახი სიდიდის პროპორციულად; 2. ჭადრაკის დაფაზე ფიგურების განლაგების გრაფიკული გამოსახულება.

დიაზომა – ნახევარწრიული გასასვლელი რიგებს შორის ანტიკურ თეატრში (იხ. პროსკენიონი, ნახ. 1).

დიაზომეთანი (ინგლ. diazomethane<diazo- წინსართი, რომელიც მიუთითებს აზოტის ორი ატომის არსებობას; methyl მეთილი და -ane ბოლოსართი, რომელიც მიუთითებს ნახშირწყალბადის ალკალოიდს) – მარტივი ალიფატური დიაზონაერთი CH_2N_2 . ცუდი სუნის მქონე ტოქსიკური და ფეთქებადი ყვითელი გაზი.

დიაკონიკონი (ბერძ. diakonikós დიაკონი) – საეკლესიო სამოსის საცავი, სალარო, აღმოსავლეთის ან ადრექრისტიანული ტაძრის ბემის (სამხრეთის) მხარეზე.

დიამაგნეტიკი (ბერძ. διά გავლით, გარდიგარდმო, განივ, შუა, შორის; მთლიანად, თავიდან ბოლომდე; -ით, -თ, მიერ, -გან, დან, -ზე, -ის და Magnēs lithos ქვა მაგნეზიიდან) – ნივთიერება, რომელიც მაგნიტდება გარე მაგნიტური ველის მიმართულების საწინააღმდეგოდ.

დიამანტი – ძვ. ალმასი, ბრილიანტი.

დიამეტრი (ბერძ. diámetros განივკვეთი) – წრფის მონაკვეთი, რომელიც აერთებს წრეწირის ორ წერტილს და გადის მის ცენტრში.

დიაპაზონი (ლათ. diapason<ბერძ. dia pason ყველა სიმის იქით) – რომელიმე ფიზიკური ან სხვა სიდიდის ცვალებადობის სფერო, მაგ., რადიომიმღების სიხშირეთა (ტალღების სიგრძეთა) დიაპაზონი, გამზომი ხელსაწყო გაზომვათა დიაპაზონი და სხვ.

დიასტილი (ბერძ. dia სამმაგი და stýlos სვეტი, ბოძი) – ტაძარი, სადაც სვეტებს შორის შუალედები სვეტის სამმაგი დიამეტრია.

დიატომიტი (კიზელგური) (ბერძ. diatomē გაკვეთა) – ინფუზორიული მიწა, მოთეთრო ან მოყვითალო ცარცისმაგვარი ფოროვანი, მსუბუქი დანალექი ქანი (ნახ. 1. მინერალი დიატომიტი). შეიცავს კვარცის, გლაუკონიტის, თიხის მინარევებს. წარმოიქმნება ზღვისა და ტბის აუზებში დალექილი დიატომეებიანი შლამისაგან. იყენებენ ადსორბენტად და ფილტრად ნავთობქიმიური, საფეიქრო, კვების მრეწველობის, აგრეთვე ანტიბიოტიკების, ქაღალდის, პლასტმასებისა და საღებავების წარმოებაში, ლითონისა და მარმარილოს საპრიალებელი პასტების დასამზადებლად და სხვ. საქართველოში არსებობს ქისათიბის დიატომიტის საზადო (ახალციხის რ-ნი).

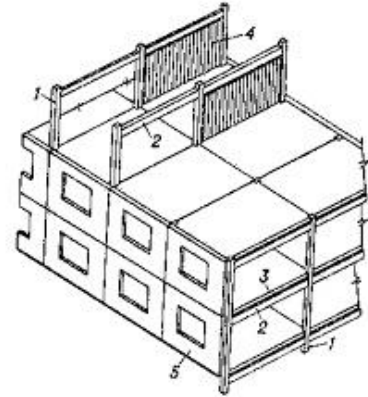

ნახ. 1

დიაფონი (ბერძ. diá გავლით, გარდიგარდმო, განივ, შუა, შორის; მთლიანად, თავიდან ბოლომდე; -ით, -თ, მიერ, -გან, დან, -ზე, -ის და phōnē ბგერა) – მძლავრი მოწყობილობა, რომლის საშუალებითაც შუქურიდან იძლევიან ხმოვან სიგნალებს ნისლიან ამინდში.

დიაფრაგმა (გვიანდ. ლათ. diaphragma<ბერძ. diáphragma ტიხარი, ბარიერი, ღობის იქით) – 1. რაიმე მასალის თხელი ფურცელი, რომელიც ქმნის ტიხარს; 2. შენობის მზიდი სისტემის შვეული ელემენტი, რომელიც თავისთავზე იღებს ჰორიზონტალურ ძალებს (ძირითადად სეისმურს) და გადასცემს მას შენობის კარკასს ან საძირკვლებს; 3. ოპტ. გაუმჭვირი ფირფიტა, რომელიც ზღუდავს სინათლის სხივების კონის განივ კვეთს ოპტიკურ სისტემებში (მიკროსკოპი, ფოტოაპარატი, კონოაპარატი, ტელესკოპი და სხვ.); 4. მილში (არხში) მოძრავი სითხის ან აირის გადამკეტი ნახვრეტის ტიხარი, რომლის დანიშნულებაა წნევათა სხვაობის შექმნა, და რომლის მეშვეობითაც განისაზღვრება სითხის ან აირის ხარჯი; 5. მედიც. მყეს-კუნთოვანი ძგიდე, რომელიც გულმკერდის ღრუს გამოყოფს მუცლის ღრუსაგან.

დიაფრაგმა კარკასულ-პანელური შენობის (ბერძ. diaphragma ტიხარი) – 1. მთლიანი ან გისოსოვანი დისკო – სიხისტის ელემენტი, ხელს უწყობს სიმტკიცის ზრდასა და შენობის კონსტრუქციული სისტემის მდგრადობას (ნახ. 1. კარკასულ-პანელური შენობა: 1-კოლონა; 2-რიგელი; 3-გადახურვის პანელი; 4-დიაფრაგმა; 5-გარე კედლის პანელი); 2. ფირფიტა ხვრეტებით ან მის გარეშე, იგივე ტიხარი. არსებობს მრავალი სახის დიაფრაგმა: გოფირებული, ელასტიკური, კაშხლის, მიკროფონის, რეზინის, ჭვრიტეებიანი, დრეკადი.

ნახ. 1

დიბლიგი – ბუგელი, სათავისი; ხიმინჯის თავზე ჩამოსაცმი რკინის სალტე.

დიდგაბარიტანი – დიდი ზომის დაუშლადი დანადგარ-ნაკეთობა (მაგ., ლითონის ცისტერნა, რკ.ბ.-ის ორქანობიანი კოჭი და სხვ.).

დიდი ატენის ეკლესია (ორბელიანების ეკლესია) (ინგლ. Greater Athens Church) – დიდი ატენის ღვთისმშობლის მცირე გუმბათოვანი ეკლესია (ნახ. 1), სავარაუდოდ VII-IX საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი. მდებარეობს შიდა ქართლში, გორის მუნიციპალიტეტის ს. დიდი ატენის ცენტრში. ჯვარგუმბათოვანი ეკლესია გეგმით (7,2x7,9 მ) მარტივი თანაბარმკლავებიანი ტაძარი, ნაგებია რიყისა და მწვანე ტუფის ქვით. აქვს ორი კარი – სამხრეთითა და დასავლეთით. სამი მკლავი მართკუთხაა, ხოლო მეოთხე, აღმოსავლეთისა, აფსიდით მთავრდება. ყოველ მკლავში თითო სარკმელია, გუმბათი რვაწაგნაგია, რომლის ყელში ოთხი ვიწრო სარკმელია. გუმბათქვეშა კვადრატიდან გუმბათის ყელზე გადასვლა ტრომპების ორი რიგით ხორციელდება. აღმოსავლეთის ფასადზე საკურთხევის ფანჯარა დასრულებულია თლილ ქვაში ამოკვეთილი ნალისებრი თაღით. სამხრეთ ფასადის ფრონტონზე, სარკმლის ორივე მხარეს, სიმეტრიულად, ორი საკმაოდ ღრმა ნახევარწრიული ნიშია. კარის დეკორირებულ ტიმპანში და ნიშებში მოგვიანებით მომწვანო ქვები ჩაუსვავთ. ქვებზე ამოკვეთილი წარწერები დაზიანებულია და მათი წაკითხვა შეუძლებელია. დასავლეთის ფასადის კარის ტიმპანზე ამოკვეთილია რელიეფური კომპოზიცია და ასომთავრული წარწერა (თარიღდება X საუკუნით), სადაც ნახსენებია ლიპარიტის ძე რატი ერისთავი. კონუსური გუმბათი გადახურულია კარგად გამოყვანილი ქვის ლორფინებით. ტაძარს დასავლეთით აქვს მინაშენი (5,7x3,9 მ), რომელიც, სამხრეთის კარის არქიტრავზე მოთავსებული მხედრული წარწერის თანახმად, თარიღდება 1870 წლით. ძირითადი ტაძარი, პრაქტიკულად, პირვანდელი სახითაა მოღწეული.

ნახ. 1